

DOM in SVET

☀

List

s podobami
za leposlovje in znanstvo.

Leto XIV. * *

Štev. 2. * * *

V Ljubljani 1901.

Vsebina.

	Stran
Dr. Anton Dolničar pl. Thalberg. (1662—1714.) Spisal <i>Viktor Steska</i>	65
Gazelice. 6., 7., 8., 9., 10., 11. Zložil <i>Anton Medved</i>	75
Na vojvodskem prestolu. Povest iz slovenske starodavnosti. — Spisal <i>I. Selàn.</i> (Dalje.)	76
Stepni kralj. Slika z barja. — Spisal <i>I. E. Rubin</i>	85
Samoti. Zložil <i>Anton Medved</i>	98
Kakó naj dam ti pesem? Zložila <i>Ljudmila</i>	98
Gospa Sveta. Zgodovinsko-krajepisna črtica. — Spisal <i>Valentin Podgorc.</i> (Konec.)	99
Do zmage! Po prijateljevih pismih priobčil <i>Jož. Ošaben.</i> (Dalje.)	105
Moji dnevi. Zložila <i>Ljudmila</i>	111
Pesem o bajki. Zložil <i>Leo Levič</i>	111
Oče je Akt iz tragike življenja. — Spisal <i>F. S. Finžgar</i>	112
Drobnogled in drobni svet. Spisal kanonik <i>Ivan Sušnik</i> (Dalje.)	116
Književnost	121
<i>Slovenska književnost.</i> Knjige „Družbe sv. Mohorja“ za l. 1900.: Knezoškof lavantinski Anton Martin Slomšek. — <i>Hrvaška književnost</i> Povjestni spomenici slobodnoga kralj. grada Zagreba. — Petar Barbarić. — Objavljenje.	
To in ono	127
Naše slike. — O pokojnem dr. Frančišku Lampetu. — † Dr. Alfonz Mosche. Petdesetletnica. — „Matica Hrvatska.“ — Češki slikarji. — Knjižnice v Avstriji. — Olivier Destrée. — Nemško knjigotrštvo. — Romarji v svetem letu. — Popravek.	
Pri zibeli. Besede <i>A. M. Slomškove.</i> — Za visoki glas s spremljevanjem klavirja zložil <i>dr. Evgen Lampe.</i> (Priloga.)	

Slike.

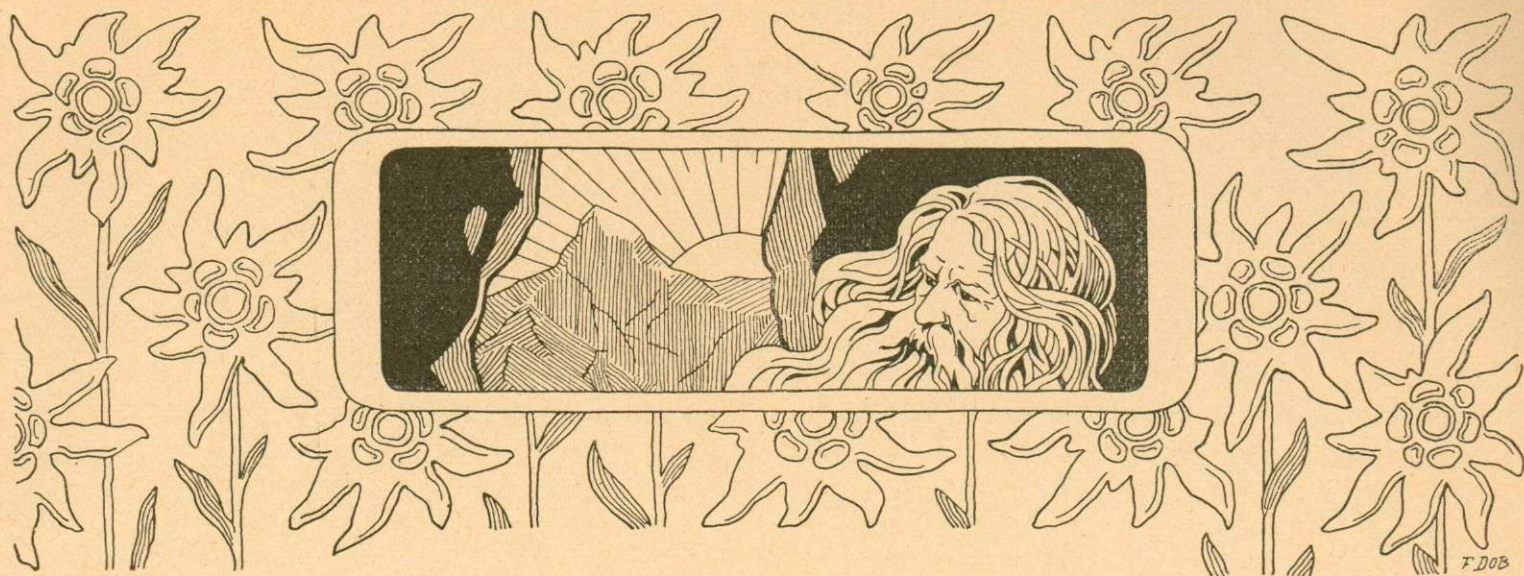
	Stran
Dr. Anton Dolničar pl. Thalberg. (Kip v ljubljanski stolni cerkvi.)	67
„Moja duša poveljuje Gospoda“	73
V malin. Risal <i>F. Dobnikar</i>	81
Arabske žene na oslih	89
V gospevetski cerkvi. Risal <i>M. Jama</i>	97
Gospesvetsko polje s severne strani	99
Osmerokotnik v Gospe Sveti	101
Tanzenberški spomenik v Gospe Sveti	103
Gospesvetska cerkev	104
Slike k spisu „Drobnogled in drobni svet“ 7, 8, 9	116, 117, 118
Čitajoča deklica. Risal <i>M. Sternén</i>	120
Prvič na konju	121

„Dom in Svet“ izhaja prvega dne vsakega meseca.

Urednika: *dr. Mihael Opeka* za leposlovje, *dr. Evgen Lampe* za znanstvo in ilustracije. — Založnik in lastnik *Marijanišče.* — Tiska „Katoliška Tiskarna“ v Ljubljani.

Naročnina: 8 K 40 h, za dijake 6 K 80 h, za Ameriko 2 dol., Italijo 10 lir, za Nemčijo 8 mark. Sprejmlje *lastništvo in upravištvo v Marijanišču.*

Dobé se še letniki: IV. po 4 K, V. po 6 K, VII., VIII., IX., X., XI., XII. in XIII. po 8 K.

Dr. Anton Dolničar pl. Thalberg.

(1662—1714.)

Spisal Viktor Steska.

Mož, ki bi mu radi postavili s tem spisom majhen spomenik, ni bil pesnik, ni pisal povesti, ne pripisujemo mu nikake iznajdbe, vendar zasluži, da se ga spominjamo z globokim spoštovanjem in s srčno hvaležnostjo. Ali zaslužijo samo učenjaki in umetniki, da jih slavimo? Mogočen je učenjakov vpliv; njegove ideje se množé in širijo po svetu; njegova dela so nesmrtna. Umetniki pa širijo učenjakove ideje, ker jih kažejo v lepi, preprostemu človeku bolj prikladni obliki, jih s tem omilijo in tako nekako vsejejo ali vsadé. A poleg teh je še mnogo ljudi, ki si pridobivajo zaslug za človeštvo s svojo vztrajno delavnostjo, s kremenitim značajem in z vzornim življenjem. V to vrsto štejemo tudi *Antona Dolničarja*.

I.

Visoko čislam učenjaka,
ki nam proganja temo zmot,
a bolj še cenim poštenjaka,
ki ve in hodi pravo pot.

S. Gregorčič.

Antonov oče je bil Janez Krstnik Dolničar, poznejši ljubljanski župan, mati pa je bila Ana Marija Schoenleben, sestra znanega

našega zgodovinarja Ludovika Schoenlebna. Janez Anton je zagledal luč sveta dne 9. svečana 1. 1662. Od očeta je podedoval ime Janez; zaradi torka je dobil ime Anton, saj je torek posvečen sv. Antonu Padovanskemu. Oče in mati sta bila odločno katoliškega mišljenja ter ljubeznivega in blagega značaja. Z veliko ljubeznijo sta vzgojevala svoje otroke in jim vcepila v zorni mladosti strah božji v srce. Ni se torej čuditi, da si je volil naš Anton pozneje v Dizmovi bratovščini za rek besede: „Soli Deo“ — „Samó Bogu“. Mali Anton je rasel v družbi svojega brata Gregorija in treh sestra. Že kot otrok je kazal, da je bistroumen in nadarjen; še bolj pa se je razodevala pri njem pobožnost in nedolžnost. Otroci so živahni in veseli, ljubijo družbo in se radi igrajo. Če tega ne opazimo, smemo sklepati, da otrok ni zdrav, ampak telesno ali dušno bolan. Zgodi se pa včasih, da odrasel otrok bolj ljubi samoto, ker se zaveda, kakó drag je čas, ali pa tudi, da se izogne slabim tovarišem. Iz tega vzroka tudi mali Anton ni pohajal izvun hiše, ampak se je rajši igral domá in napravljaj oltarčke, kjer so ga domačini včasih našli vtopljenega v molitev. Rad je poslušal svoje stariše, ki jih je silno ljubil.

Po domači vzgoji je vstopil v jezuitsko gimnazijo v Ljubljani. Ta je bila tedaj na glasu kot izborna šola in je imela vedno mnogo dijakov, tudi iz najodličnejših krogov. „Qualis in Musaeo, talis in Deo“ — „Kakršen v učilnici, tak v Bogu“ so morali že tedaj reči o ukaželjnem Antonu. Lepo je napredoval v vedah in čednostih. Srečno je dokončal jezuitsko šolo, humaniora in modroslovje. Kam zdaj? Pobožno srce ga je vleklo v duhovski stan. Ko se odloči za ta korak, dobi od magistrata beneficij sv. Jurija v stolnici l. 1681. To leto vzame slovo od dobrih starišev in odide na Dunaj nadaljevat svoje nauke. Da bi se pa mogel popolnoma vdati čednostnemu življenju in uku in da bi ga ne motil svetni hrup, vstopi v zavod sv. Barbare, kjer ga vodja kmalu spozna kot do cela zanesljivega mladeniča in mu dovoli prost izhod. Dve leti je bil Anton na Dunaju, ko se mestu nenadoma približa Turek. Tri dni pred obleganjem se preseli v Solnograd, kjer nadaljuje tretje bogoslovsko leto. Prihodnje leto 11. kimavca odide v solnčno Italijo nadaljevat svoje študije. V Rim dospe 5. vinotoka l. 1684. in se nastani „in foro ad tres fontes montis Cavalli“, to je, na Kvirinalu. Prihodnje leto (1685.) postane doktor bogoslovja na Rimski Sapienci (Sapientia Romana). Promotor mu je bil učenjak doktor Mihael Heckius. Dobil je izvrstna izpričevala, ki so kazala, da je dobro uporabil čas.

Dovršil je svoje nauke, in trebalo je še poskrbeti, da ga posveté v mašnika. Tedaj namreč še niso bila semenišča takó razširjena, kakor dandanes. Da bi se dobro pripravil za ta takó imenitni korak, odide k misijonarjem na Monte Citorio delat duhovne vaje. Svojo novo mašo je obhajal 27. velikega srpana v največji katoliški cerkvi, pri sv. Petru. Drugi dan je maševal pri Mariji Snežnici (S. Maria Maggiore) in potem pri sv. Ignaciju. V spremstvu dveh opatov se pokloni papežu v imenu ljubljanskega škofa Sigismunda Krištofa, ki sam ni mogel od doma.¹ Potem odide domov.

¹ Visitavit ex commissione Celsissimi Principis Sigismundi Xtophori Ep. Labac. limina Apostolorum.

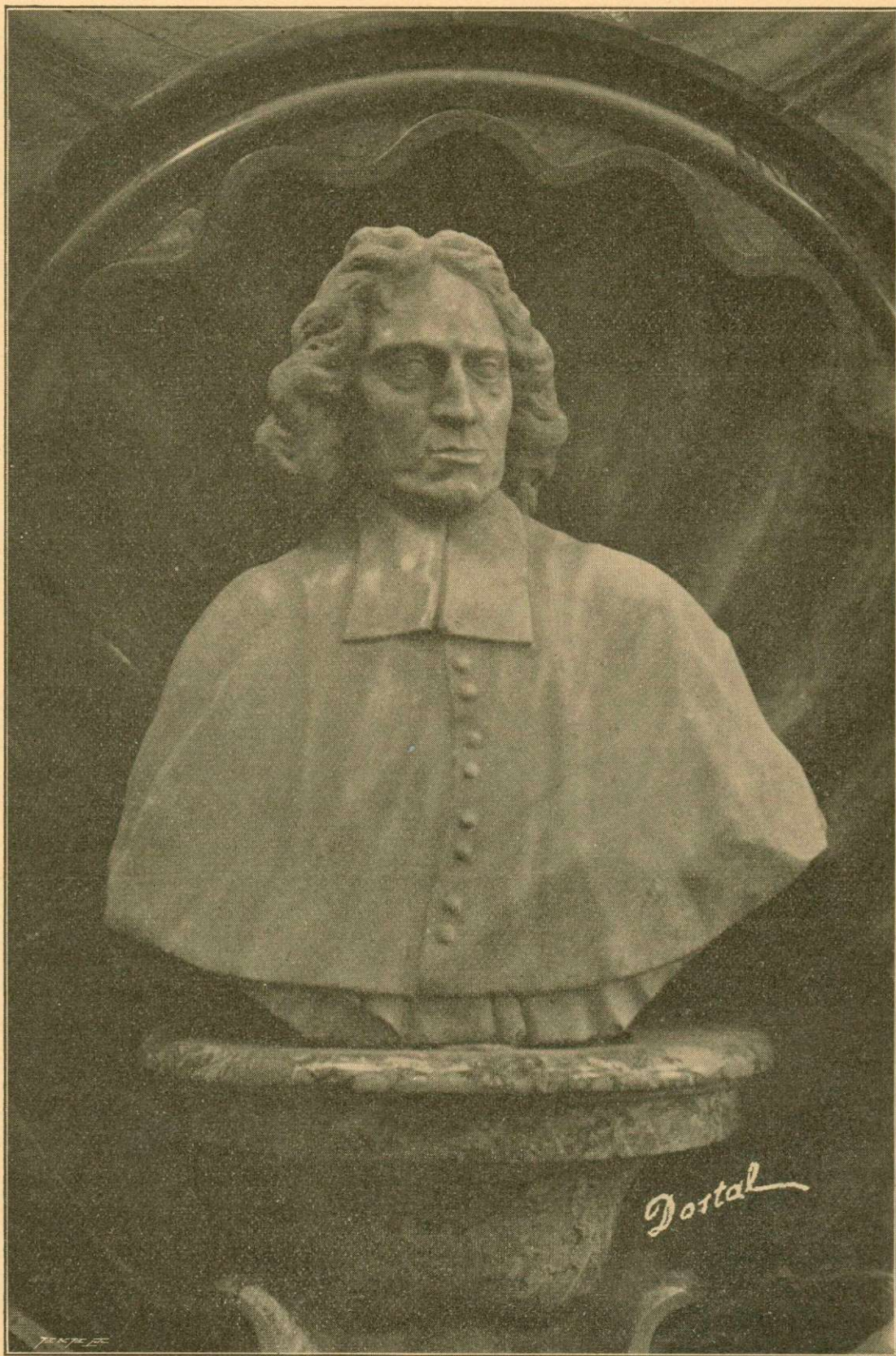
S kolikim veseljem so ga sprejeli domá! Škof si ga izvoli za tajnika. Vestno je izpolnjeval svoje dolžnosti, zato si ga škof po štirih letih privzame za vesoljnega namestnika ali generalnega vikarija (1689). Nenadna čast ga doleti 22. listopada 1691.¹) Pozvan je bil namreč za domačega učitelja in vzgojitelja nadvojvodu Karolu, poznejšemu cesarju. Te časti menda ni sprejel. L. 1700. je bil imenovan za stolnega dekana ljubljanskega. Knezoškof Sigismund Krištof grof Herberstein se je odpovedal l. 1701. škofiji in je odšel v Perudžo, kjer je vstopil v red sv. Filipa Nerija in umrl l. 1716. Ves ta čas sta si z dekanom Dolničarjem dopisovala. Po odhodu škofovem je bil izvoljen za kapitelskega vikarija. Naslednji škof Ferdinand grof Kuenburg si ga izvoli zopet za namestnika, in po njegovem odhodu v Prago istotako Frančišek Karol grof Kauniz l. 1711. V resnici je skoro ves čas vodil škofijo Dolničar. Škofa Kuenburga ni bilo mnogo domá, ker so ga razni posli klicali drugam. Leta 1708. ga je pozval cesar, naj spremi na Portugalsko cesarično Marijo Ano kot nevesto ondotnemu kralju. V Ljubljani je blagoslovil kapelico sv. Rozalije nad sv. Florijanom in se potem takoj napotil na Dunaj. Spremilo ga je deset mladeničev, deset voznikov in mnogo strežnikov. V Lizbono je prišel 26. vinotoka. Ves čas ga je namestoval dekan.

Veljava dekana Dolničarja je rastla od dne do dne. L. 1712. ga izvolijo soglasno za uda deželnih stanov. Kar je tu zaslužil, je razdal v dobre namene. Veljaki so ga zeló cenili. Knezi Turjaški, Portija in Eggenberg ter Jurij Sigmund grof Gallenberg so ga popraševali za svet v važnejših poslih. Posebno ga je cenil grof Khevenhiller, dunajski namestnik, s katerim sta si dopisovala. Frančišek Miller, tržaški škof, je javno izrekel, da bi lahko mirno počival, ko bi imel takega namestnika. Kardinal Tanara je l. 1696. iz-

¹) — pro digno habitus, ut instructorem et vitae testem Augustissimi Imperatoris moderni Serenissimi tunc Caroli Archiducis ageret, de quo prostant litterae de dato 22. 9bris 1691.; fit decanus post resignationem anno 1700.

javil pri obedu, da bi bil Dolničar zaradi modrosti sposoben za avditorja „Rotae Romanae“.

bil nikdar več popolnoma zdrav. Potrpežljivo je prenašal svoje bolečine, tolažeč se: kar je božja volja, je tudi meni prav. Kolikokrat

Dr. Anton Dolničar pl. Thalberg.
(Kip v ljubljanski stolni cerkvi.)

Dekan Dolničar je začel vsled napornega dela kmalu hirati. Količne bolečine so ga napadle 26. velikega srpana 1712. Odslej ni

je ponovil Jobove besede: „Gospod je dal, Gospod je vzel, kakor je Gospodu dopadlo, tako se je zgodilo. Ime Gospodovo bodi

češčeno.“ Cvetno nedeljo 25. sušca 1714 je bil še pričujoč pri cerkvenih obredih v stolnici. Veliki petek je obiskal zjutraj in opoldne šest božjih grobov in zvečer se je udeležil kapucinskega izprevoda. Velikonočno nedeljo je poslednjič maševal. Bilo je 13. malega travna. Bolečine so se množile, moči so pojemale. Spoznal je, da se mu bliža bela žena. Urediti je moral svoje reči za odhod. Vikarija Mihaela Omerza, ki ga je ves čas posebno spoštoval, pokliče k sebi in se poslednjikrat izpové. Po dolgi izpovedi je hotel še sam v stolnico, da bi ondi prejel sveto obhajilo. Sam je hotel priti k Zveličarju, ne da bi Zveličar k njemu prišel. Moči so mu pa odrekle. Popoldne 18. mal. travna ga je obhajal stolni župnik in potem mu podelil še zakrament sv. poslednjega olja. Bil je takrat četrtek, dan ustanovitve presvetega zakramenta, ki ga je od mladih nog takó častil. Izgovarjaje presladko ime Jezusovo in Marijino, je mirno z vedrim obličjem zaspal za vselej 19. malega travna 1714. Star je bil še-le 52 let. Pokopali so ga v stolnici. Nagrobnico mu je govoril jezuit o. Janez Gastinger nemško, o. Frančišek Coping pa latinsko. Slovesno črno mašo za njim so opravili v stolnici 14. rožnika.

II.

Soli Deo.

Očrtali smo na kratko Dolničarjevo zunanje življenje, kolikor je bilo znano svetu. Poglejmo še nekoliko v njegovo zasebno življenje, ki nam natančneje kaže lastnosti plemenitega duha in srca.

Anton Dolničar je bil velik, jasen duh; volja mu je bila nenavadno krepka. Nekako mirno, brezmadežno je teklo valovje njegovega življenja; tudi nasprotniki mu niso mogli ničesa očitati. Od mladih dni je hrepenel po popolnosti. Ali jo pa more ubogi zemljan tudi doseči? Prave popolnosti gotovo ne, ker ta je le božja, toda človeško popolnost so dosegli že ljudje, in ta ni nič drugega nego „vedno hrepenenje po popolnosti“, kakor pravi sv. Bernard. In hrepenel je po popolnosti Dolničar neprenehoma. Vse

njegovo delovanje je izviralo iz prave ljubezni božje. Bil je ponižen in je pogostoma ponavljal besede Tomaža Kempčana: „Ne misli, da si kaj napredoval, če se ne čutiš nižjega od vseh. Vsi smo slabi, pa ne imej nikogar za slabšega, nego si ti. Res učen je, ki stori božjo voljo in svojo zapusti.“

Od svoje mladosti je po trikrat do štirikrat na mesec prejemal svete zakramente. Vsak četrtek je bil pri slovesni sv. maši v čast presv. R. Telesu. L. 1708. je oskrbel, da molijo vso osmino praznika presv. R. Telesa po trije duhovniki Najsvetejše, poleg njih se pa vrsté drugi verniki in šolski otroci, takó da jih je bilo vedno dovolj v cerkvi. Češčenje Matere Božje mu je bilo kaj pri srcu. Vsak dan je molil rožni venec in zahteval isto tudi od svoje družine. Rad je podpiral Marijine cerkve, kadar so jih popravljali ali iznova zidali, na pr. na Dobrovi in na Šmarni gori. Rad je šel na božjo pot, če je le utegnil. Praznik Marijinega vnebovzvetja so obhajali slovesno frančiškani poleg stolnice. Dolničar je prestavil zató češčenje tega praznika v stolnici na prihodnjo nedeljo, da ne bi s tem kršil starih navad. Kot zavetnike si je izvolil nekatere svetnike. Tem se je posebno priporočal. Njegov brat Gregor našteva sledeče: Sv. Jožefa, novega patrona kranjske dežele, sv. Janeza Krstnika, očetovega patrona, sv. Antona, svojega zavetnika, sv. Nikolaja, patrona stolne cerkve, sv. Krištofa, priprošnjika v javnih potrebah, sv. Martina, sv. Jurija, mestnega patrona in svojega dobrotnika, ker je imel beneficij sv. Jurija ob času svojih študij, sv. Ignacija, ker je hodil v šolo k jezuitom, sv. Ksaverija in sv. Filipa Nerija, katerih gorečnost je posnemal, naposled sv. Ano in sv. Barbaro, prvo priprošnjico v vseh rečeh, drugo ob smrtni uri.

Mnogo je imel posla v svojem poklicu pa si je vedel pridobiti dovolj časa za molitev, za prebiranje dobrih knjig in za uk. V svoji sobi je imel narejen oltarček. Ko je zjutraj vstal, je šel tja molit. Tu je opravil vsakdanje molitve in premišljevanje, molil je za srečno smrt in se priporočal svojim

priprošnjikom. Potem se je pripravil za sveto mašo in odšel v stolnico maševat. Svete maše ni opustil nikdar razen v bolezni. Pobožno je opravljal brevir ali vsakdanje duhovne molitve, bral iz Tomaža Kempčana „Hodi za Kristusom“ kako poglavje in sicer tam, kjer se je knjiga sama odprla, kar je rad svetoval tudi drugim. Predno je šel spat, je vedno izpraševal vest. Zadnje dni je prečul v molitvi, ker radi bolečin ni mogel spati.

Za svoje stanovske dolžnosti se je skrbno pripravljaj, zato je bil podpora trem škofom po vrsti. Usmiljen je bil in radodaren. Sprejemal je po ves dan siromake. Mnogi so ga čakali zunaj sobe, da jim je prišel delit, ali da je poslal druge z miloščino. Veliki četrtek je tudi sam pogostil večkrat ubožce.

Do dvajsetega leta ni pil vina. Kot duhovnik ga je po malem pil, pa ga vedno mešal z vodo. Ni bil prijatelj pojedinam in se je povabilu skoro vselej odpovedal. Človek bi mislil, da je to storil radi odurnosti ali sitnosti; a oni, ki so ga dobro poznali, so pripovedovali, da je bil vedno vedrega, vesellega srca, nikdar jezen in razburjen. Tudi krivico in bridkost je prenašal mirno. Nekdo ga je hotel očrniti pri škofu Herbersteinu. Škof pošlje okrožnico dekanu in mu dá pravico, da sme obrekovavca odstaviti in mu vzeti celó pravico opravljati božjo službo. Dekan pokliče klevetnika k sebi, mu pokaže najprej pismo, potem škofovo pooblastilo, in mu vse odpusti. Škof Sigismund ga je takó cenil, da mu je, odhajajoč iz Ljubljane v samostan sv Filipa Nerija v Perudžo, izročil vse svoje imetje v oskrb brez vsake odgovornosti.¹⁾ L. 1706. je pisal o njem, da ne bi bil nikdar mislil, da bo dekan toliko dovršil.²⁾

Nenavadno mirno je prenašal dekan poročilo, da mu je umrl ljubljeni nečak Sigis-

¹⁾ Eidemque, quem summe dilexit, absque ulla danda ratione in fideles manus totam dictam substantiam concedidit et administrationi commisit. — Hist. Eccl. Cath. p. 40.

²⁾ Haec mihi pusillanimitas mea nunquam nec sperare quidem concessit, quae a magnanimitate moderni d. decani Labacen. et facta sunt et futura sperantur.

mund Aleš v Neapolu v cvetu svojih let. Kakó ga je mati častila, vidiš iz tega, da ga je na smrtni postelji prosila, naj ji podeli sv. zakramente.

III.

Ne, ni umrl!

Še duh njegov živi med nami,
na delo nas budi in drami.

Umrl on ni,
v nesmrtnih delih mož živi!

S. Gregorčič.

Anton Dolničar je globoko mislil in znal gledati tudi v prihodnost. Spoznal je potrebe svojega časa. Dobro je premislil vsako stvar, preden jo je zasnoval, a potem se je je krepko oprijel in jo izkušal dovršiti.

Prišlo je sveto leto 1700. Bratovščina sv. Rešnjega Telesa je odposlala dva odposlanca v Rim: Petra Antona Codellija pl. Fahrenfeld in Jan. Štef. Florijančiča. Za druge kraje se je obhajalo sveto leto l. 1701. Stolnica in druge ljubljanske cerkve so bile precej slabe radi potresa 11. februarija 1699. Dekan predlaga, naj se sezida nova stolnica. Zvečer 2. decembra 1699 se zberó v proštovi hiši prošt Ivan Prešeren, dekan Dolničar, kanonika Pichi in Frančišek Bogomir baron Polhograjski in kamniški župnik Maksimilijan baron Rasp. Vsi so bili edini, naj se stara, razdrapana cerkev podrè in nova lepa stolnica sezida. Prejšnja stolnica je bila po požaru sezidana v gotiškem slogu l. 1387., pa so jo v teku časa precej prezidali. Vsak izmed posvetovavcev razen kanonika Pichija je obljubil petsto goldinarjev prispevka. Potem predložé ta sklep vsemu stolnemu kapitlu, ki prosi škofa za odobrenje. Škofu je predlog ugajal. Dolničar je moral sedaj skrbeti za novo cerkev. Hotel je sezidati lepo stavbo, ki bi bila dostojna škofijske stolnice. Izvršitev je bilo treba poveriti dobrim stavbarjem. Dolničar povabi Frančiška Ferrata, Karola Martinuzzi (D. piše Martinucio) in kapucina br. Florentinija, ki je, žal, prehitro umrl v Varaždinu. Novoimenovani škof Ferdinand se je mudil v Rimu, ko izvé o nameravanem zidanju. Na svoje lastne stroške dá napra-

viti načrt slavnemu jezuitu Andreju Pozzo. Ta načrt so sprejeli. Iz stare stolnice so 5. aprila 1701 prenesli sv. Rešnje Telo v oratorij sv. Rešnjega Telesa tik stolnice; potem so oltarje izpraznili in pričeli podirati cerkev. Denar so pobirali po vsej škofiji. Prispevale so župne cerkve, podružnice in posamezni verniki. Hitro so pričeli zidati. Zidarsko delo so poverili arhitektu in kamnoseku Frančišku Bombasiju in zidarskemu mojstru Mihaelu Zamrlu. Za polirja je bil Pavel Jugovec in po njegovi smrti Gregor Maček.

Koliko je imel dekan nasprotnikov! Nekateri so ga silili, naj urno dela, drugi so ga ovirali, češ: Čemu se lotiš dela, kakršnega ne dovršiš niti v petdesetih letih! Pomočkov ni, in celó upati ne moremo, da bi jih dobili. Nekateri so mu že naprej zavidali slavo. Sam pa je bil miren in veder, zaupajoč na božjo previdnost, saj je vedel, da ima vsaka dobra reč tudi mnogo nasprotnikov.

Delo je napredovalo. Trebalo je še poklicati umetnike, da okrasé cerkev. Dekan je mislil najprej na slavnega slikarja, mojstra zlasti v perspektivi, že znanega Andreja Pozzo, ki je okrasil takó lepó dunajsko jezuitsko cerkev; a ta je odgovoril, da ima že za več let obljubljenega dela. Potem naprosi s posredovavci Julija Quaglia, ki si je pridobil občno priznanje v sosednih laških deželah. Prišel je v Ljubljano 30. malega travna 1703. in se nastanil v hiši vikarijev, hrano je dobival pri dekanu, njegov šestnajstletni učenec Karol Carlini pa pri cerkveniku. Tomaž Ferrata je s tremi učenci dobil nalogo, naj z mavcem prevleče zid, teden pozneje pa je pričel slikati Julij Quaglia.

Koliko truda, skrbi in žaljenja je prestal dobri dekan! Veselja mu je vendar plalo srce, ko je bila 19. mal. srpana 1706 stolnica dovršena in se je zalesketala v vsej svoji lepoti. Sv. Rešnje Telo, ki je bilo šest let shranjeno v oratoriju na mestu zdanjega stolnega župnišča, so prenesli 22. velikega srpana v stolnico. Sprevod je vodil škof po mestu skozi okrašene slavoloke. Veselo in slovesno so peli zvonovi. V stolnici je

škof zapel „Te Deum“, in pevci akademije „Philoharmonicorum“ so nadaljevali hvalnico, spremljani z godbo šestdesetih mož. Meščani so streljali s puškami, in topovi so trikrat zagrmeli. Prihodnjo nedeljo 29. vel. srpana je bila zopet procesija po mestu, potem so se vrstili izprevodi Štajercev in Korošcev z domačini, vsak dan pet do osem. Enako slovesno so obhajali posvečenje stolnice od 8. velikega travna 1707 ves teden. Povabili so k slovesnosti cesarja Jožefa I., cesarico Avgusto Amalijo, vdovo-cesarico Eleonoro, cesarične, kneza Salma, nadškofa praškega, škofa dunajskega, brižinskega, sekovskega, lavantinskega, in drugo gospôdo. Vsak dan je bila slovesna sv. maša s pridigo, potem so se vrstile procesije in druge pobožnosti. Kovati so dali v Augsburgu celó srebrne in zlate svetinje v spomin veselega dogodka.¹⁾

Stolnica je stala, a dekanov duh še ni bil zadovoljen. Na škofijski sinodi 30. velikega srpana 1706. predlaga v njegovem imenu Jurij Rosa, župnik v Šmartinu pri Kranju, naj bi pričeli zidati s e m e n i š č e, to je zavod, kjer bi se vzgajali sinovi kranjskih plemenitnikov v strahu božjem in hkrati pomagali na pevskem koru in kot strežniki pri oltarju.²⁾ Stroške naj nosijo duhovniki vse škofije. S svojo prijaznostjo, s svojim naporom si je pridobil Dolničar duhovnike za ta načrt. Mnogo so mu prispevali. Zadaj za stolnico so začeli kopati temelj 5. velikega travna 1708. Temeljni kamen so vložili 9. vel. travna. Načrt za tiste čase nenavadno velikemu poslopju je napravil ljubljanski stavbar Karol Martinuzzi. Velikana ob vratih je izklesal l. 1714. ljubljanski kipar Luka Mislej. Šest let so zidali, da so prišli do vrha. Zvršetka te stavbe dekan ni doživel.³⁾ Poslopje je imelo troja vrata. Stranska vrata na desnici so vodila k elementarni šoli,

¹⁾ Annales. Gr. Dolničar.

²⁾ Qui partim ad aram, partim in choro musicorum eidem ecclesiae diebus saltem dominicis ac festivis deservire possent. Hist. Eccl. Cath. p. 84.

³⁾ — fabrica — majore ex parte perfecta, initium tamen ingressus necdum datum ob praematuram mortem. Proh dolendum!

na levici pa v knjižnico. Sedaj so ta vrata zazidana. Zanimivo je tudi to, da so 14. kmavca 1708 odpravili otok nasproti semenišču v Ljubljani. Delali so Trnovci, Krakovci in Poljanci. Gregor Dolničar, dekanov brat, je želel prej sezidati na tem otoku kapelico.

Po dekanovi smrti je delo nadziral kanonik Gladič, ki pa je imel dokaj sitnosti z mestom in s sosedi. Kolegij so otvorili 1. listopada 1717.

Dekan Dolničar je vedel, koliko je vredna velika knjižnica, pa tudi, kakó težko se pride v Ljubljani do nje, saj so bile tedaj v Ljubljani vse knjižnice zasebne. Nagovarjal je torej druge možé, da bi ustanovili v Ljubljani javno knjižnico. Sigmund Krištof grof Herberstein, ljubljanski škof, prošt Janez Prešeren in dekan Anton Dolničar podpišejo 30. velikega travna 1701 ustanovno listino. Zavezali so se, da darujejo vse svoje knjige tej knjižnici. Škof sam je daroval še 2000 gld. glavnice za knjižničarja, upajoč, da bodo drugi posnemali njegov zgled. Knjige naj se hranijo najprej nad zakristijo nove stolnice, ko bo dovršena. Pozneje so jih prenesli v nalašč za to sezidano semeniško knjižnico, ki jo še sedaj krasé blesteče freske.

Novo duhovno življenje je vdihnil v stolnici, ker je vpeljal več pobožnih vaj. Poprej smo omenili praznovanje Marijinega vnebovzvetja. Poleg tega je vpeljal osmino presvetemu Rešnjemu Telesu na čast.¹⁾ V postnem času so molili vsako nedeljo „Miserere“ pred izpostavljenim presvetim Rešnjim Telesom, in potem je bila pridiga.

Ustanovil je družbo duhovnikov pod varstvom sv. Križa in sv. Filipa Nerija na pomoč dušam v vicah in v podporo hiše ubožnim, doslužnim duhovnikom.²⁾ Temu društvu je prvi načeloval od leta 1706. Pravila sta z bratom Gregorijem spisala že l. 1703. Gotovo ju je spodbujal k temu v Perudži biva-

joči škof Herberstein. Iz pravil odseva duh tedanjega časa, zato jih tu posnamemo. Pravila imajo dvaindvajset členov: Slava božja, ljubezen do bližnjega in duhovniška čast so temelji te družbe. Vsak duhovnik skušaj razširjati čast božjo in modro voditi svoje vernike. Duhovniki naj gojé med seboj bratovsko ljubezen, naj pomagajo potrebnim in za umrle ude opravljajo po dve sveti maši. Živé naj angelsko, opusté vse pohujšljivo, izprašujejo vsak dan svojo vest in vsako leto opravijo duhovne vaje. V družbi naj ne opravljajo in obrekujejo, marveč nepričujoče zagovarjajo. Če kdo koga razžali, naj prosi urno odpuščenja. V dušnem pastirstvu naj poučujejo z vso vnemo, naj vernike spodbujajo k prejemu sv. zakramentov. V pridigah naj se varujejo vsake žaljive besede. Otroke naj poučujejo poleti v župnem dvorcu ali v kaki podružnici. Vsako leto naj praznujejo praznik sv. Filipa Nerija (26. vel. travna), kot svojega patrona, v stolnici s peto sv. mašo in latinsko pridigo. Vsi naj pridejo, zadržani pa naj pošljejo vsaj svoj dar. Vsak prvi dan v mesecu naj se izpostavi presveto Rešnje Telo na oltarju sv. Filipa Nerija in moli od zjutraj do večera za umirajoče ude. Vsako leto naj se štirikrat obhajajo oratoriji, kakor jih obhajajo redovniki kongregacije sv. Filipa Nerija, namreč s pridigo po avemariji in z glasbeno točko. Vse skupaj naj ne traja čez eno uro.

V pustnem času naj se napravi štiri-deseturna pobožnost, kakor jo opravljajo redovniki kongregacije sv. Filipa. Pri nas naj se začne pustni četrtek, ker jo zadnje tri dni obhajajo očetje jezuiti. O petkih v postu gredó ljubljanski udje izprevodoma k vsem sedmerim glavnim cerkvam, oblečeni v navadno obleko in z zakritim obrazom. Veliki teden naj, spominjajoč se trpljenja Gospodovega, opravljajo dela krščanske ljubezni, naj obišejo po navadnih cerkvenih obredih obe bolnišnici, podelé nekaj miloščine, tolažijo jetnike in posredujejo, da se spravijo sovražniki.

Vsak ud plačaj na leto dva goldinarja. Bratovščina želi ustanoviti hišo za ostarele in

¹⁾ Hoc magnum mysterium Corp. Christi octiduoano cultu venerari stabilivit.

²⁾ Congregationem clericorum sub invocatione S. Crucis et s. Philippi Nerei.

oslabele duhovnike, da bodo ondi mirno in brezskrbno preživeli zadnja leta. Na to naj udje mislijo zlasti v oporokah, pa tudi plemenitniki in oni, ki dajó duhovnikom mizni naslov, ker jim bo s tem olajšana skrb.

Dekan Dolničar je nadalje dosegel 16. rožnika 1706. pri rimski kongregaciji za obrede, da se časti v ljubljanski škofiji sv. Maksim, emonski škof, s sveto mašo in z duhovnimi molitvami. Leta 1707. je vpeljal in rado-darno ustanovil devetdnevnicu pred božičem, ki se obhaja kar najslovesneje še dandanes. Pregovoril je tudi grofa Franciška Adama Lamberga, da je ustanovil 29. listopada 1711 zvonec, ki naj bi v stolnici vabil meščane, da molijo za umirajočega, kateremu zvoni. Zvonil naj bi zvonec vsakemu trikrat, da bi se izmolila trikrat očenaš in češčenamarija. Pozneje so pričeli zvoniti le mrličem, zato se zvonec imenuje sedaj le še mrliški ali mrtvaški zvonec. — Dekana Dolničarja je bridko peklo, da ostane mnogo mladih ljudi brez pravega pouka v najpotrebnejšem nauku — v krščanskih resnicah. Prepričan je bil, da marsikdo greši, da mnogi grené življenje sebi in drugim, ne toliko iz zlobe, kolikor iz nevednosti. Kakó je hrepenel, da bi neuko mladino zbral in jo poučeval! Gotovo so mu globoko v srce segle duhovite besede svetega Janeza Zlatousta: ¹⁾ „Kaj je večjega, kakor voditi duše, kakor likati vedenje mladini? Bolj vzvišen kakor slikar, kipar in drugi umetniki se mi zdi, komur ni neznan vzgajati mladega duha.“ S škofom Ferdinandom se je trudil, da se je vpeljal za tako mladino krščanski pouk. Kakó ga je veselilo, ko je kmalu pridobil za ta načrt pripravne može!

V stolnici je pričel s tem poukom vikarij Mihael Omerza, pravi apostolski mož. Rodil se je v Kamniku 28. kimavca 1679. Bil je priljubljen stolni vikarij in od l. 1715. župnik na Igu. Gregor Dolničar ga hvali kot izvrstnega glasbenika, ki je zložil več oratorijev, takrat imenovanih „dramma sacrum“. Pri svetem Petru se je zavzel za mladino Janez Krstnik Skrpin, doktor sv. pisma. Rojen je

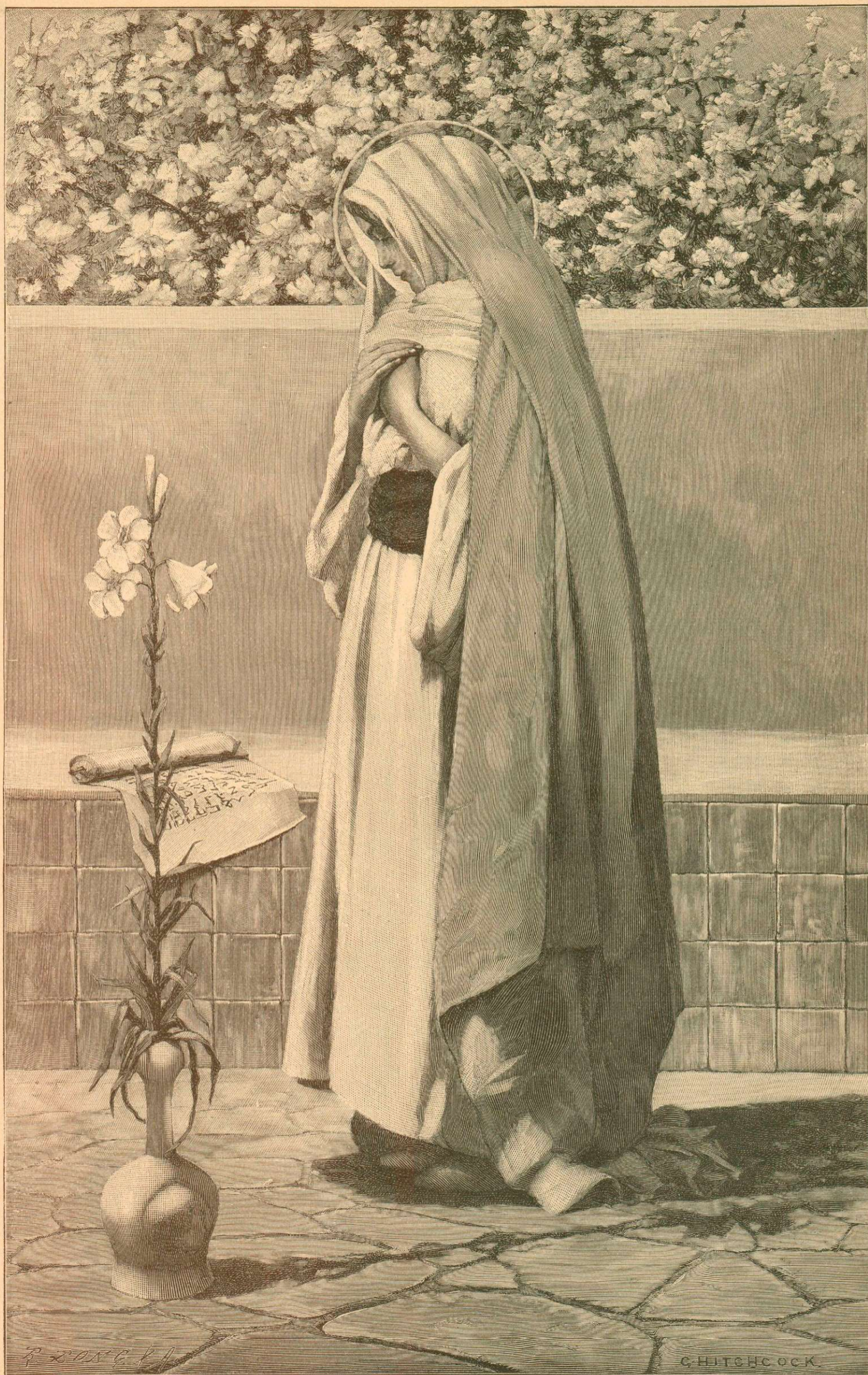
¹⁾ Hom. 60. In cap. 18. Matth.

bil v Medvodah. Pri sv. Petru je deloval od l. 1700. Napravil je Marijina znamenja od sv. Petra do Device Marije v Polju l. 1711. in l. 1712. je vpeljal bratovščino z imenom: „Pribežališče umirajočim, da dosežejo srečno smrt“. ¹⁾ Leta 1713. je izdal nemško knjigo „o Marijinih postajah“. Z veseljem je učil mladino pa tudi siromake po ubožnicah. Umril je 21. svečana 1715. — V meščanski ubožnici je poučeval Kuralt, v Trnovem je opravljal ta posel Jurij Tomec, Kamničan, (rojen dné 20. malega travna 1682), častit duhovnik, ki je gorel za svoj poklic in se posebno trudil za vzgojo mladine, z obiskovanjem jetnikov in bolnikov. Od l. 1715. je bil spirital pri uršulinkah. Bil je tudi pisatelj. Spisal je tri spise nabožne in pedagoške vsebine. V katerem jeziku je pisal, ne vem povedati. Napisi se glasé: „O duhovni popolnosti.“ — „Vaja, kakó poučuj nevedneže v verskih resnicah.“ — „Čuvstvo Boga ljubečega in hvalečega srca.“ — Razen teh mož je pridobil še druge za ta pouk. V stolnici so pomagali še Legat, Gašper Sojer, poznejši župnik pri sv. Petru, in Bogataj. Od tod se je ta lepi zgled širil po škofiji.

Začetkom l. 1711. ustanovi dekan Dolničar duhovniške konferencije praktične važnosti. V dekanovem stanovanju so se shajali ljubljanski duhovniki vsak petek popoldne po večernicah. Pozneje so se zbirali v novem „Karolovem zavodu“ (Collegium Carolinum.) Tu so reševali dnevna, za življenje, zlasti za pastirstvo imenitna vprašanja. Ta zgled so posnemali bogoslovci v Gornjem gradu, župnik kranjski in drugi.

Mnogo Dolničarjevih del in ustanov smo že našli. Njegov duh pa je gledal še dalje, a izvesti ni mogel vsega. Nameraval je ustanoviti ubožnico in posojilnico za ubožce, to se pravi posojilnico, kjer bi siromaki dobivali brezobrestno denar na posodo. Take posojilnice so se takrat nahajale v Italiji. V Perudži so ustanovili prvo l. 1467, potrdil jo je pa peti cerkveni zbor Lateranski l. 1517. Podobne zavode je potem priporočil triden-

¹⁾ Refugium Agonizantium ad consequendam felicem mortem.

„Moja duša poveličuje Gospoda.“

tinski zbor. V Norimbergu so osnovali ubožno posojilnico l. 1498. Brezdvomno bi bila taka posojilnica velika dobrota siromakom, da ne bi padli v roke neusmiljenih oderuhov, in bi jim pomagala, da se jih zopet odkrižajo in se postavijo na svoje noge. Več nego sto let je poslej prešlo, predno se je osnoval prvi denarni zavod v naši deželi (l. 1820. Kranjska hranilnica), seveda na drugi podlagi. Naposled naj še omenimo, da je oskrbel ustanovo v stolnici za brezplačen pogreb ubožcev in za dijake v kolegiju.¹⁾

Dekan Dolničar je imel vse svoje žive dni toliko posla, da ni utegnil mnogo pisati, vendar je stopil v pisateljski krog s tremi spisi: „*Selectorum casuum conferentiae. Ann.*“ 1713. — „*Decisiones quaestionum de restitutione*“, župnikom in izpovednikom prav koristen spis. — „*Constitutiones et decreta synodalia.*“

Dekan Dolničar je bil tudi ud „družbe zedinjenih“ ali Dizmove bratovščine in sicer od l. 1689. V „družbo delavnih mož“ (*Academia Operosorum*) je pristopil takoj ob začetku. Tu si je prilastil ime: *Sedulus* (*Marljivi*) in rek: „*Non perit ulla dies.*“²⁾

Ko je opazil, da ga zapuščajo telesne moči, je 15. listopada 1713. napravil svojo oporoko. Svoje imetje je volil bratovemu sinu, ko bi pa ta umrl brez zakonskih potomcev ali vstopil v kak red, pripade vse

imetje škofijskemu semenišču ali Karolovemu zavodu. To se je tudi zgodilo. Z dedičem je izumrl rod plemenitih Dolničarjev. Iz te zapuščine dobivajo ustanove dijaki, ki se hočejo posvetiti duhovskemu stanu.

V hvaležen spomin je postavil kapitel ljubljanski tolikemu možu spomenik v stolnici. Na listni strani prečne ladije je vzdana v steno kamenita plošča, nad njo pa stoji doprnski kip iz belega marmorja.¹⁾

Koliko mož umrje in z njimi izginejo tudi njihova dela! Dolničar je umrl, a njegova dela še živé. Stolnica, semenišče, semeniška knjižnica, dijaške ustanove, pobožnosti cerkvene, krščanski nauki so plod njegovega duhá in truda. In v teh delih živi nesmrtno ime dekana Antona Dolničarja.

¹⁾ V ploščo so vklesane besede:

Joanni Antonio a Thalberg S. S. Theol. Doct. Decano et Vic. Generali Labac. Pietate et Litteris insigni, inclyti Ducatus Carnioliae Deputato ob hanc S. S. Cathedralem Basilicam a Vetustatis Squalore Vindicatam, et in hanc venustam formam collectitia cleri Ecclesiarum fidelium suaque ope funditus erectam Quam Anno 1700. inchoavit, et sex annorum spatio summa Cura et Labore complevit, et quidquid demum ad pietatem cultum et splendorem domus Dei deservit, praeclaro studio curavit. Pie defunct. die 19. Aprilis anno 1714. Aetatis suae LII. Capitulum Labac. Confratri suo grato animo posuit. Anno MDCCXXI. — Že prej so hoteli tovariši še živemu postaviti spomenik z napisom: *Ob cathedralem basilicam magnifico opere a fundamentis restauratam: ob canonicorum numerum ejus consilio non solum auctum, sed etiam proprio marte fundatum: ob Collegium Carolinum nobilium Labacense tam victorum tum alumnorum a fundamentis exstructum, ob bibliothecam publicam ibidem ejus instinctu erectam et locupletatam; ob musicam in eadem cathedrali basilica suo decori restitutam et auctam: ob munera sua exacte administrata, jura cleri infracto animo defensa, et disciplinam ejusdem vigilanter servatam: ob paternum de omnibus merendi studium confratri suo Capitulum Labacense memoriae et gratitudinis ergo P. O.*

¹⁾ *Stipendiarii unius in Cathedrali Ecclesia pro egenis gratis sepeliendis et Alumnis in Collegio Carolino fundator.*

²⁾ *Pesmica v seznamu udov l. 1701. se glasi: Non perit ulla dies, qua non quaesita reponat Quaeque favis apium gens operosa suis; Omnibus unus amor, crescit, labor impiger omnes Exercet, certo ac ordine fervet opus. Sedulus Arte cavat cellas, sibi tectaue condit, Qua sua, pressa rosis, mellea dona locet.*

Gazelice.

6.

Še ono pravljico povej mi, o ded,
preprôstih, a toliko ljubih besed,
o gradu steklenem pod vódo,
kjer vile se v plesni postavljajo red,
razpravljajo ljudsko usodo,
kjer v zlatih posodah uživajo jed,
in plavajo družno v valovih . . .
Oh, meni topi okrog srca se led
ob tvojih bajalnih glasovih:
v mladost se zamaknem najložje, najpred,
poslušam in tiho izlivam
v ogorčeno dušo spominov si med . . .

7.

Kakó v besede naj obleče
neštete čute hrepeneče,
ki nosi v prsih jih zemlján:
zdaj, kadar solnčni žar leskeče,
iz tal kipi cvetná pomlad,
zdaj, kadar piš jesenski meče
poslednje liste v hladni zrak.
Naprej nas in nazaj nas vleče
v bodočnost, v prêšlost, ali kam?
Srcé le burno nam trepeče . . .
Oh, čuti so, jaz sam ne znam,
pijani sreče in nesreče!

8.

V logu so odpeli tičev roji — vse prazno!
Na smereki, hrastu, boru, hoji — vse prazno.
Širo polje, nekđaj zlatoklasno,
kjer ratar je črtal brazde v znoji — vse prazno.
Na širokem nebu se valijo
sive megle v vednem nepokoji. — Vse prazno!
Kjer je divja roža cvela
na pologu bujnem, na prisoju — vse prazno.
Oh, a tudi notri, tukaj notri
čutim, da je v temni duši moji vse — prazno.

9.

Od dne do dné moči so naše manje
za krepko, neustrašeno dejanje.
Koraki bližajo nas k beli ženi.
Presánjali smo lepe mlade sanje.
Odpál je cvet — jesen nas mrka vabi,
da trudna roka klase naj požanje.
Ubogi mi! Usoda nam sovražna
je ljuljke goste nasejala vanje.
Med ljuljko pa štrlé snetjavi klasi,
ki toliko potili smo se zanje.
Takó gubimo radost do življenja,
do sebe upanje in spoštovanje.

10.

Ne zmisli se moje mladosti,
pregrehe mi moje oprosti,
na nebu Vladar vsemogoči!
Spoznanja opil sem se dosti,
ko rajal sem v luči veselja,
povabljen k nasladnikom v gosti.
V nekđanjost moj duh se zamika,
vse sladke tolažbe se posti.
Spominja se dobe detinske,
premišlja resnico v bridkosti:
da ték pozémeljske sreče
največkrat je beg od kreposti.

11.

Vesélil se bodeš v presladki veri,
da vsako srcé se lahko premeri,
če hočeš je záse izbrati.
Todà v življenja hladnem večeri
uvidiš razžaljene duše,
da trpko se zoper tebe naperi,
ko smatraš je najbolj za svoje.
Kakó se motimo hitro v izberi!
Ljudi je veliko na sveti,
a pravi človek je malokateri.

Anton Medved.

Na vojvodskem prestolu.

Povest iz slovenske starodavnosti. — Spisal *I. Selàn.*

(Dalje.)

III. Zmaga in pir.

Slovenska vojska je prodirala ob Dravi navzdol proti Panoniji. — Kmalu so bila vidna znamenja sovražnega napada. Cela sela so bila opustošena in razdejana. Začrnela pogorišča so označevala sled obrskih roparjev. Tuintam se je iz pogorišč še vzdigoval dim in je dehtela vročina. Kraj pogorišč so ležala okrvavljena trupla mož, žen in otrok. — Preplašene trume begunov so se zatekale k vojski in pripovedovale o strašnih morijah, ki se po deželi godé. — Vojščaki so bili razsrjeni nad divjaško grozovitostjo in so plamteli bojaželjnosti. Toda sovražnik jim ni hotel priti nasproti. Včasih so se prikazali v daljavi jezdecí, sedaj na levi, sedaj na desni, sedaj v manjšem, sedaj v večjem številu. Po bliskovo so pridirjali, izstrelili puščice, pa zopet odhiteli... Vojaki so morali biti po dnevi in po noči pripravljeni, da odbijajo napade. A kadar so hoteli sprejeti Obre s puščicami in kopji, vrgli so se le ti po dolgem konjem na hrbet in kakor blisk izginili s prizorišča.

Vedno vznemirjanje in zavratni napadi so vznevoljili slovenske vojnike. Jezilo jih je, da niso mogli sovražniku do živega.

„Takega vojskovanja se mora vsakdo naveličati“, pripomni Stojmir svojemu ujcu, ko sta se vračala nekega dne na čelu konjenikov od brezuspešnega zasledovanja k vojski nazaj; „zdi se mi, kakor bi odganjali roje nadležnih brenceljev.“

„Takšen je njihov način vojskovanja“, odgovori Braslav. „Poznam jih že izdavna. A ne boj se, sinko, priložnost, da izkažeš svoje junaštvo, ti ne bode odšla. Te čete, ki nas napadajo, so le obrske prednje straže in ogleduhi. A doli v dravski nižavi bomo zadeli ob njih bojno moč. Tamkaj nas go-

tovo čaka Tudun, knez obrski s svojimi četami. Na planjavi se rajši voskujejo, kakor v goratih krajih, ker se tam njihova konjica lažje razprostré.“

Besede starega bojevnika so se uresničile. Na prostranem Ptujskem polju je bila zbrana vojska Obrov. Utaborila se je na kraju, ki je bil zavarovan deloma po reki Dravi, deloma po njenih pritokih in močvirjih.

V takem taboru bi se Obri lahko branili celo leto. Toda njihov namen je bil prodirati proti Gorotanu in Friulski marki. Zato je Tudun takoj ob prihodu slovenske vojske peljal svoje čete iz tabora in jih razvrstil. — Knez Ingo, ki je bil že precej vaje na čina obrskega vojskovanja, je razdelil slovensko pehoto v posamezne trume, ki so stale blizu skupaj in bile toliko krepke, da so mogle vzdržavati prvi naval. V sprednjih vrstah so bili strelci, za njimi kopjeniki. Konjenišstvo, kateremu je deloma načeloval Stojmir, deloma frankovski vitezi, je stalo ob strani in je imelo nalogo udariti na dano povelje na sovražnika, ga zasledovati in razkropiti. — Kakor se ob poletni nevihti pridrevi nad poljem oblak-hudournik, preteč grozo in razdejanje, tako so prihrule obrske trume. Zemlja se je tresla pod udarci konjskih kopit. Oblak prahu je vstal z ravnine in se valil z napadovavci dalje. Urnebesen krik zaženo Obri, ko planejo nad vojsko Slovenov. Roj puščic jih sprejme. Prvi padajo ranjeni na tla, ali obležé mrtvi pod konji. Preko njihovih trupel drevé trume z neukrotno silo naprej. Cel gozd sulic jim štrlí nasproti. Obri padajo prebodeni in posekani, a nove trume naskakujejo. Že so prve slovenske vrste poražene; oddelki se morajo umikati silovitemu napadu, in bati se je, da jih sovražna vihra popolnoma ne razžene.

V tem odločilnem trenutku poseže vmes slovenska in frankovska konjica. Težko so že krotili vojaki bojaželjnost, videč pred seboj divjo morijo. Na dano povelje se zakadé z vso ljutostjo na sovražnika. Silovito trčijo sovražne moči druga ob drugo. Ker je bilo Obrov ogromna množica, so slovenski oddelki kar izginili v sovražnem morju. A njihovo kopje in meč sta kruto gospodarila. Ko Obri vidijo, da ne porazijo slovenskih vrst na prvi hip, upade jim pogum. Kmalu začno bežati posamezni jezdec, potem desetorice, potem stotine. Vsa divja truma se razkropi v nerednem divjem begu — slovenski konjeniki pa drevé za njimi — — —

Stari viri pripovedujejo, da so bili Obri v tej bitki do cela poraženi. Nešteta množica jih je obležala na bojišču, drugi so našli smrt v močvirju in valovih deroče Drave. Od tedaj se Pesoglavci niso več upali ropati in pustošiti po Gorotanu, po Bavarskem in Friulski marki. Tako so naši pradedje že v tedanjih časih s svojo krvjo ščitili zapadno kulturo pred barbarskimi navali! —

Tudi izgube Slovencev so bile znatne. Veliko njihovih mrtvih trupel je pokrivalo prostrano ravnino ob Dravi. Krščani in pogani so tu ležali drug poleg drugega v smrtnem spanju . . .

Stojmir se je ves čas boril ob strani svojega ujca. Braslav je srdito sekal in mahal okoli sebe — kakor razjarjen lev. Tudi Stojmira se je bila polastila divja besnost, a vendar je ohranil še toliko trezen razum, da je svojemu oddelku dajal povelja. Kjer je bila največja nevarnost, tja je velel svojim.

Ko so se zvečer konjeniki vračali v tabor, je bil Braslav kar pijan veselja.

„Ha, to je bil dan!“ je klical razvnet. „Takih ne pomnim dosti v življenju. Le enkrat je bila zmaga še sijajnejša. Tedaj, ko smo po Ketimarovi smrti podili Bavarce iz dežele. Sam Perun nam je danes pomagal! — Vrlo si se obnašal, moj sinko Stojmir! Velik delež imaš na današnji zmagi. Priznam celo, da imaš več pameti v glavi nego je pokrivalo moji sivi lasje. Toda kaj ti je?

Bled si v obraz in po tvojem jopiču zaznam krvave srage!“

„Ej, nič hudega ni, ujec“, zavrne Stojmir, „neki Ober mi je hotel sulico poriniti med rebra, a izpodrsnilo mu je na oklepu in zadel me je v desno ramo. Mala praska, družega nič!“

„V taboru si moraš rano obvezati“, odgovori Braslav skrbeče. „Tam so stare žene, ki so vešče zdravljenju in poznajo moč vsakovrstnih želišč.“ Rana pa je bila globlja in nevarnejša, nego je Stojmir mislil. Izgubil je bil vsled nje dokaj krvi in oslabel tako, da nekaj dni ni mogel na konja. Prisiljen je bil poslužiti se voza, na katerem so se vozili ranjenci. Vendar, ko se je skupna vojska bližala domačim krajem, postavil se je Stojmir zopet na čelo svojim Osojcem, ki so navdušeni pozdravljali svojega junaškega voditelja.

Veliko je bilo veselje nad zmago po vsem Gorotanu. Imena junakov, ki so se proslavili v boju, so šla od ust do ust. Med njimi se je imenovalo na prvem mestu ime mladega Stojmira. Knez Ingo je napravil v proslavo zmage na svojem gradu veselo gostijo, h kateri je povabil vse poveljnike, ki so se udeležili vojske. Čete, kolikor jih je ostalo skupaj, so v taboru praznovale veseli dan.

V knežji dvorani se je zbralo obilo povabljenih gostov. Frankovski vitezi in nemški duhovniki v črnih haljah so se gibali med preprostimi slovenskimi župani. A opazovati je bilo tudi tu dvoje strank. Pogani so se zbirali okoli Braslava in Stojmira, dočim so krščanski knezi z duhovniki in frankovskimi vitezi vred tvorili svojo posebno skupino. Knez Ingo je goste pri mizi tako razvrstil, da so bili krščani okoli njega na gorenjem koncu mize, pogani pa na spodnjem. Poleg Inga je sedel na desnici škof Teodorik, na levici kraljevi poslanec grof Erik. Kraj škofa je bila videti rejena postava nadprezbiterja Reginbalda in blede obraz dijakona Majorana. Oba sta prišla iz Solnograda v Gorotan in sta bila redna spremljevalca škofova. Za njimi so se vrstili drugi duhovniki, vitezi in župani.

Preziranje nekrščanskih poveljnikov, izmed katerih ni nikdo dobil častnega mesta, je vzbudilo med temi veliko ogorčenje. Čulo se je mrmranje in rožljanje z meči.

„Kaj smo mi manj vredni ljudje, kakor ti ostriženi menihi in frankovski petolizci, ki so si dali vliti vode na glavo?“ hudoval se je Braslav. „Ali nismo bili v boju med prvimi in ali nismo več storili za pridobljeno zmago, kakor oni?“

„Bolje za nas, da smo tu skupaj, kakor da bi sedeli gori med tujci“, ga pogovarja Žitomisel.

„Ako bi sedel pri tistih črnorizcih, Braslav“, se oglasi debeli Pero iz Poljan, „bi se ti razlil žolč. Vsa pojedina ti je potem pokvarjena!“

Tudi Stojmira je peklo preziranje. Mrko je gledal na Ingovo okrožje. Ponosno so se vedli frankovski vitezi. Govorili so večjidel s knezom in z nemškimi duhovniki; le redkokdaj je ta ali oni privoščil besedo kakemu slovenskemu županu. Z vsem svojim vedenjem so kazali, da se imajo za ljudi višje vrste, kakor so podjarmljeni Sloveni. — Po frankovski šegi napravljene služabniki so donášali jedi na mizo. Kar je v tedanjih časih zamogla nuditi kuhinjska umetnost, z vsem je postregel Ingo svojim gostom. Izbrane jedi, kakršnih ni poznala slovenska preprostost, so prihajale na mizo: vinska juha, začinjena z raznimi dišavami, raznovrstno prirejena divjčina in perutnina. Poleg jedil so stali pred gosti veliki vrči medice in vina.

„Vnet prijatelj sem slovenskim navadam“, reče Pero, obirajoč kos mastne pečenke, „in rad živim preprosto kakor so naši predniki. A v kuhi moramo vendar Frankom priznati prednost. Kaj tacega ne znajo narediti naše slovenske žene.“

„Nespametno govoriš“, ga zavrne nevoljen Braslav. „Ti utegneš iz same sladkosnedenosti postati njihov privrženec!“

„Motiš se, Braslav“, odgovori Pero ravnodušno. „Jaz hvalim samo frankovske jedi. Njim samim pa želim, da bi jim vse te dobre stvari v želodcu obležale in da bi se jim v strup izpremenilo rujno vino, s katerim jedi

zalivajo. Tako bi bili mi na mah rešeni tlačiteljev.“ Glasen smeh je sledil tem besedam. Vino je razgrelo duhove in poživilo govorico. Tedaj pa vstane knez Ingo in napije zbranim gostom rekoč: „Čislani vitezi, starejšine in velmožje! Veseli pir vas je zbral danes na mojem dvoru, da skupaj praznujemo pomenljivi dogodek, ko smo v trdem boju iznova zavrnilo starega sovraga od naših mej. S slogo smo dosegli zmago nad njim. Bodi nam sloga sveta tudi v bodoče. Ona nas bode privedla do še sijajnejših uspehov. Pogoj sloge pa je edinstvo v veri in mišljenju. Zato napijam, da bi nas ta edinstvo kmalu objela!“ ...

Knezove besede so vzbudile na krščanski strani glasno odobravanje. Pogani pa so nemo zrl predse. Škodoželjno so se nasmihali Franki, videč njih potrto.

Grof Gerold se sklone h kraljevemu poslancu in mu reče polglasno: „Glej jih, kako so poparjeni, kakor psi, ki so občutili palico!“

„To tudi zaslužijo“, odvrne Erik. — „Preveč časti je zanje, da jedó z nami pri eni mizi ...“

Žitomisel, ki je sedel blizu njih in bil nekoliko večč frankovskega jezika, je razumel nekaj besedi. — „Franki nas psujejo!“ zakriči in velikanski vrišč nastane v spodnjem koncu dvorane.

„Gorje vam, Franki!“ zavpije Braslav. „S krvjo nam bodete plačali psovke!“ — „Po njih!“ zahrumé drugi in zgrabijo za orožje.

„Pax vobis! Pax!“ začuje se glas škofa Teodorika. „Ne prepirajte se pod to miro-ljubno streho!“ Toda šele Ingovemu posredovanju se je posrečilo narediti mir. A tišina, ki je zavladovala po dvorani, je bila mučna. Kakor meči so se križali sovražni pogledi. — Tu se obrne duhovnik Reginbald k Ingu in reče:

„Presvitli knez! Z bogatimi jedmi in z žlahtnim vinom si nas razveselil. Vinum laetificat cor hominis! Toda še bolj razveseljuje naša srca mila pesem in sladkodoneča godba. Ta bode pomirila tudi srca bojevitim junakom pri naši mizi. Zato te prosimo, naj

knežna Milena pride med nas, da nam zapoje veselo pesem in jo spremlja na strunah z veščo roko.“

Reginbaldovemu predlogu je sledilo odobravanje.

„Dobro, dobro! Knežna naj pride!“

„Pesmi hočemo danes poslušati, ne prepirljivih besedi.“

Tudi frankovski vitezi so tleskali v roke in prosili kneza, naj ustreže želji. Ingo je bil vesel, da se na tak način reši iz mučnega položaja. Ukaže poklicati knežno.

Rdeča kakor višnja stopi Milena v spremstvu starejše družice med goste. Viharni pozdravi jo sprejmó. Grof Gerold vstane, ji gre nasproti in jo dvorljivo povede na časten sedež kraj sebe.

„Tvojih pesmi se nam je zahotelo, visokorodna knežna“, reče zaupljivo. „Občna je bila želja, da nas razveseliš s svojo navzočnostjo in svojim zvonkim glasom.“

„Ne vem, če bodo moje neumetne pesmi dopadle velmožni gospodi“, odgovori skromno Milena. „Toda rada pripomorem po svoji moči k slavju junakov.“

Nato vzame družici harfo in ubere strune. Globoka tišina je zavladala po dvorani.

Stojmir, ki je sedel na spodnjem koncu mize, knežni nasproti, je bil vsled njene prikazni kar očaran. Že prvo srečanje v vojnem taboru ni ostalo brez vtisa nanj. Toda danes se mu je zdela še milejša. Ko mu je sedela nasproti v dolgi beli obleki, prepašana z zlatim pasom in harfo v roki, ko je tako zrl v njen beli obraz, na katerem se je kakor jutranja zarja prikazovala lahna rdečica, je menil, da vidi pred seboj eno izmed tistih tajinskih bitij, ki prebivajo po gozdih, po logih in ob vodah, ki poleti ob mesečini obhajajo svoj divni raj in samotnega popotnika očarajo z mamečim petjem, katerim se pa ne sme približati grešni človek. In spomnil se je pripovedi svoje matere, da take vile stojé človeku že ob zibeli in da vladajo njegovo življenje — — —

Tihi akordi so zazveneli po dvorani. Iz početka nekoliko plaho, a vedno bolj pogumno in vzneseno je pela knežna Milena.

O davnih junakih se je glasila pesem, o boju za domovino in srečni smrti onih, ki padejo za njo . . .

Junake je prevzela globoka ginjenost. Oči so se iskrile navdušenja in mišice na obrazih so drhtele od notranjega ognja. Stojmir kar oči ni odtegnil od knežne. Zatopil se je vanjo in pozabil svoje rane, svojih tovarišev, pozabil na ves svet . . .

Ko utihnejo zadnji glasovi, nastane za hip zopet grobna tišina. Potem pa izbruhne vihar navdušenja in pohvale. Stojmir ves iz sebe vstane s sedeža in hiti h knežni.

„Dražestna vila“, reče razvnet in ji poljubi roko, „ako se ti sme približati in te nagovoriti smrtni človek, sprejmi zahvalo iz mojih ust.“

Smehljaje se je pogledala Milena razvnetega mladeniča in vidno so ji ugajale njegove besede.

Srpo je zrl ta prizor grof Erik. Že v bitki mu je Stojmir, kateri je modro poveleval konjici in se hrabro boril, vzbujal zavist. Misel, da se more podjarmljeni Sloven meriti s plemenitim Frankom v bojni slavi, mu je bila neznosna. Še bolj ga je razjezilo, da se predrzne sedaj vrvati se med gospodo in dvoriti knežni. Zato se obrne k nji in reče pikro:

„Umiti si moraš roke, žlahtna knežna, kajti z garjevcem si prišla v dotiko.“

„Kaj ima opraviti ta sin slovenske sužnje med nami?“ pristavi grof Gerold.

Stojmir ni razumel frankovskih besedi, ki jih je govoril Erik. A spoznal je po glasu in iz posmehovanja Frankov ter zadrege knežne Milene, da mu je nemški grof vrgel ostudno zasramovanje v obraz. Vrhu tega se je bil pa Gerold pri svoji nelepi opazki namenoma poslužil slovenskega jezika, kateremu je bil vsled dolgoletnega bivanja v Gorotanu nekoliko vešč. Tako je Stojmir znal, pri čem da je.

Zavest, da je onečaščen pred knezom, pred Mileno in vso družbo, navda ga z divjim srdom. Vsa kri mu vzkipi in s klicem: „Tu imaš plačilo, oholi Frank!“ udari Erika s pestjo v obraz.

Strašen vrišč nastane po dvorani. Franki izderó meče, slovenski poveljniki prihité branit svojega tovariša.

„Gorje, kraljevega poslanca se je dotaknil!“ kliče Reginbald.

„Ne prelivajte krvi!“ pogovarja škof Teodorik. „Moje je maščevanje, pravi Gospod!“ Ingo se postavi med prepiravce in zapové mir. — Tresoč se po celem telesu je stal Stojmir sredi gruče z mečem v roki, pripravljen s krvjo in življenjem braniti svojo čast. Toda naenkrat obledi, meč mu pade iz desnice, kri se mu vlije preko rame in rok in brez moči se zgrudi na tla.

V nezavesti mu bije na uho še vrišč in šumenje. Kakor v sanjah se mu zdi, da vidi nad seboj sklonjen obraz Milenin, ki mu hladi vroče čelo. Potem ga objame temna noč . . .

IV. Menih Ozor.

V mali sobici knežjega gradu je ležal Stojmir na postelji, pripravljeni iz mehkih kož. V bitki dobljena rana, ki se mu je iznova odprla, obilna izguba krvi, prestani napor in zlasti dogodki usodnega večera so mu do cela izpodkopali zdravje. Lotila se ga je huda vročica. Kakor žgoč ogenj je vrela kri po žilah, in mrak nezavesti mu je temnil duha.

Bledlo se mu je. V sanjah so se mu prikazovale strašne podobe . . .

Zdelo se mu je, da se bojuje z grdimi pošastimi spačenih obrazov, ki so rastle iz zemlje in silile vanj. Mahal je okoli sebe, bodel, sekal; toda ob vsakem udarcu in bodljaju so se prikazni pomnožile, vzrastle so do nadčloveške velikosti, se mu režale v obraz in ga pritiskale k tlom . . .

V takih trenutkih je ječal, se premetaval po ležišču, in potne srage so mu lile po obrazu.

Pa zopet je gledal prijetnejše podobe. Prikazala se se knežna Milena kot rešiteljica. Plavala je kakor vila po zraku v beli haljini, ljubeznivo gledala nanj in ga vabila za seboj. Na mah so ob njeni prikazni izgi-

nili sovražni besi. In Stojmir se je čutil lahkega, prostega, da bi poletel za njo tja v zračne višave . . .

Večkrat se je v sanjah boril s črnim vitezom. Videl ga je v družbi knežne, katero je on reševal iz njegovih rok. Toda črni vitez je dvignil deklico k sebi na konja in oddirjal po ravnini . . .

Tedaj je bolnik silil kvišku, stegal roke in zopet padal nazaj.

Smrtne sile so bojevale hud boj z mladim življenjem — — —

Ingo je ukazal Stojmiru skrbno streči. Poklical je večče menihe, ki so umeli zdravljenje, da bi pomirili razvneto kri in izlečili rano.

Tudi knežna, kateri se je bil mladi junak prikupil s svojo hrabrostjo in odločnim nastopom, je prišla tu pa tam v bolnikovo sobo.

Prinesla je navadno hladilne in krepilne pijače ter je tiho šepetaje vprašala, kako mu je, potem pa zopet odšla s sočutnim pogledom na bolnika.

Knezu je dogodek, ki se je pripetil v njegovem gradu, provzročil velike skrbi. Razžaljenje kraljevega poslanca je bilo po frankovskem pravu hudodelstvo, ki se je kaznovalo z zaplenjenjem imetja in pregnanstvom, ali celo s smrtno kaznijo. Zlasti v tedanjih burnih časih je Karol strogo kaznoval vsak uporen pojav pri podjarmljenih narodih. — Ingo je vedel, da bodo frankovski grofi, katerih je bilo že več naseljenih v Gorotanu, porabili to priliko, da zadadó slovenskim plemičem hud udarec, da očrnijo narod pri kralju, češ: puntarski je, morajo se mu vzeti svoboščine, treba ga je ukrotiti s strogostjo. Na drugi strani pa je znal v deželi za močno pogansko stranko z mnogoštevilnim plemstvom, katera je držala s Stojmirom in bila pripravljena braniti mu čast, imetje in življenje. Ob najmanjšem povodu bi ta stranka lahko uprizorila krvav upor zoper krščene Franke, in zopet bi seponovili strašni dnevi, kakršni so bili za Ketimara in Valjhuna . . .

Dolgo časa je viselo Stojmirovo življenje na niti. A slednjič premaga njegova zdrava

narava. Vročina pojenja in zavest se mu zopet povrne.

Ko prvič v bolezni jasno izpregleda, vidi kraj sebe postarnega moža v črni halji, ki ga je držal za roko in pozorno gledal nanj...

„Kje sem?“ vpraša Stojmir hlastno.

„Pri dobrih ljudeh“, odgovori neznanec Stojmiru se je zdelo, da mora biti mož poleg njega eden tistih duhovnikov, ki so

ne povrne huda vročica, ki te je toliko časa mučila.“

Skrbno, kakor oče svojemu otroku, rahlja stavec bolniku vzglavje in mu polaga hladilne ovoje na vroče čelo. Stojmir zatisne oči...

Pred duha mu stopijo dogodki zadnjih dni: pirovanje pri knezu, Milena, prepir z nemškim grofom. Kaj se je zgodilo z njim?

V malin.

Risal F. Dobnikar.

prišli z Nemškega učiti novo vero. Toda čudil se je, da govori v njegovi materinščini.

„In kdo si ti, ki mi strežeš?“ vpraša dalje.

„Nevreden služabnik Kristusov sem“, odgovori ponižno menih. „Toda ne vznemirjaj se preveč z govorjenjem, moj sin, da se ti

Kje so tovariši, kje ujec Braslav?... Kaj namerjajo ti frankovski duhovniki?... Ali mu strežejo zato, da ga tem gotovejše izročé sodbi? Ali se hočejo maščevati nad poganom?...

In zopet se ozre po svojem strežniku, ki je pripravljaval zdravila ali pa sedel tik njegovega ležišča.

Na tem ostročrtanem, vdrtem obrazu, kateremu je dolga brada dajala še poseben znak častitljivosti, ni bilo brati sovraštva in osvete.

Iz sivih oči, ki so se zdaj pa zdaj ozrle vanj, je sijalo toliko ljubeznivosti in miline, da so nehote vzbujale zaupanje. Tudi se je zdelo Stojmiru po govorici, po potezah na obrazu in vsem obnašanju, da mož ni nemškega rodu.

„Ti nisi Frank“, ga nagovori iznova, ko mu je le-ta ponujal zdravil.

„Sloven sem po rodu in kristjan po milosti božji“, odgovori starec.

„Toda zakaj nosiš črno haljo, kakor oni ostriženci, ki so prišli z Nemškega k nam?“

„Zato, ker je tudi mene poklical Gospod med svoje služabnike. Iz vsakega naroda mu je ljub tisti, ki mu služi. Pred njim ni razlike rodov in oseb.“

Stojmir obmolkne. Besede, ki jih je govoril menih, so mu bile popolnoma nove. Doslej je vedno mislil, da krščanstvo daje Nemcem pravico zatirati Slovence. V imenu nove vere so nastopali, kadar so zahtevali desetino, si jemali najboljša zemljišča, vsiljevali tuje naseljence, teptali prava in navade očetne. In ta krščanski duhovnik govori, da so pred njegovim Bogom vsi narodi enako-pravni!

Ko bi mu tako govoril kak Nmec, bi rezko zavrnil njegove besede, češ da so hinavske.

Toda duhovnik, ki mu je oznanoval ta nauk, je bil Sloven! . . . Novo presenečenje! Doslej je čul le o nemških duhovnikih, ki so prihajali iz Solnograda, iz Indije, ali iz one velike nasebine ob Dunavu, katero je ustanovil parski Tesel. Zato so mu mrželi ti nemški črnorizci in se mu studile njih sladke besede . . . Sedaj je prvič videl slovenskega duhovnika.

Toda ali ni bilo že mnogo zaslepljencev med Sloveni, ki so se dali pregovoriti tujcem, ki so zapustili vero očetov in sprejeli novi nauk? Koliko slabši so bili taki odpadniki od Frankov! Ali se ni po njih širila, kakor pogubna kuga, krščanska vera po Gorotanu?

Ali niso pomagali ti Sloveni izdajati svoj rod tujemu jarmu? . . .

Srd, ki ga je gojil že iz detinskih let zoper privrženca Frankov, se je iznova vzbudil v srcu, ko je videl poleg sebe moža slovenskega rodu in vendar oznanovavca vere krščanske.

Trd, skoraj sovražen pogled iz njegovih oči zadene meniha.

Mučna je bila Stojmiru zavest, da je izroččen skrbi krščanskih duhovnikov, katere je vedno smrtno sovražil. Zdelo se mu je poniževalno, da je moral iz rok starega meniha sprejemati jedi in zdravila. Toda čutil je svojo onemoglost in se molčé prepustil usodi.

Menih pa se ni dal motiti v svoji službi. Vedno je stregel bolniku z enako skrbjo, pripravljaval zdravila, prevezaval rano in pokladal nanjo mazila. Po noči in po dnevi je bdel ob njegovem ležišču in si privoščil komaj nekaj ur potrebnega počitka.

Stojmira je ta požrtvovalna ljubezen nazadnje vendar-le ganila. Neumljivo mu je bilo, zakaj se menih toliko trudi zanj, ki mu je bil tuj in celo sovražen.

„Kako, da se žrtvuješ zame, ki sem nasprotnik vam in vaši veri?“ vpraša po dolgem molku neki večer svojega zdravnika.

„Zato, ker se ravnam po nauku in zgledu našega božjega Zveličarja, ki nam je velel ljubiti vse ljudi, zlasti pa revne in nadložne“, odvrne menih.

„A mene je učila mati, da sem dolžan ljubiti svoj rod in svojo domovino, sovražiti pa naše nasprotnike, Franke. Tako vele nesmrtni bogovi v nebesih. Kako naj bi ljubil tiste, ki nam zlo želé in gorje provročajo?“

Starec se pomilovalno nasmehne.

„Poznam tvojo vročo kri, moj sin. Tudi meni je nekdanj gorelo srce v maščevanju in sovraštvu. V gorečnosti za sveto pravdo našo sem teptal božje milosti. Toda, kakor nekdanj svojemu izvoljenemu apostolu, mi je Bog v trenutku, ko sem iz slepega sovraštva najbolj divjal zoper njegovo sveto voljo, odprl vir boljšega spoznanja.“

Stojmiru so vzbudile redovnikove besede veliko radovednost.

„Kaj te je privedlo tako daleč, da si zapustil vero očetov in se vdal novemu nauku?“ vpraša pozorno meniha.

„Neprijetni so mi spomini na pretekle dni“, vzdihne starec, „kajti mnogo je v njih žalostnega, mnogo, kar bi najrajši izročil pozabljenosti. Toda tebi utegne koristiti zgodba mojega življenja — naj ti jo povem!“

Starec prisede k ležišču Stojmirovemu in začne po kratkem presledku:

„Pravil sem ti že, da sem rodом Sloven. Ozor je moje ime, ali bolje rečeno: bilo je, kajti sedaj nosim ime svetega Ruperta. Na Gorenjem Podravju leži selo, kjer mi je tekla zibel. Moj otec je bil čislán mož v zadrugi. Tudi jaz sem bil izbran, dasiravno še mlad po letih, za župana. — Bili so takrat viharni časi. V Gorotanu sta kneževala Gorazd in za njim Ketimar. Za njunega vladanja so prišli prvi duhovniki z Nemškega v našo deželo. Tu v bližini knežjega gradu je ustanovil škof Modest svojo stolico. Pa tudi na Gorenjem Podravju, v mojem obližju so se prikazali neutrudljivi oznanovavci svetega evangelija. Po dva ali trije skupaj so prišli med nas bosih nog, oblečeni v črno, razkavo haljo in prepasani z jermenom ali vrvico. Sekiro so imeli v roki in vrečo na rami. Kjerkoli so obstali sredi goščave, je zapela sekira, so padali močni hrasti in vitke smreke. Sredi goličave so postavili svoje bojno znamenje, velik lesen križ, poleg njega borno, leseno kočó. In prišli so ljudje od vseh krajev k njim, poslušali so njihov nauk o enem Bogu, ki je v nebesih in njegovem Sinu, ki je umrl iz ljubezni do nas. Verovali so in se dali krstiti. Kmalu so si postavili tuji menihi tudi leseno cerkvico in v njej opravljali službo božjo. V Liburniji se je na mestu, kjer je pred več stoletji stala rimska naselbina, dvignila lepa, zidana cerkev svetega Petra, prvaka apostolov. Krščanstvo se je razširjalo po vsej okolici. — Jaz sem trdovratno zapiral srce zveličanskemu evangeliju. Zbiral sem okoli sebe privržence stare vere in jih ščuval zoper krščanske blago-

vestnike. Videl sem v njih le nemške poslanike, ki so nas hoteli izročiti tujemu robstvu. Kakor v moji pokrajini, je krščanstvo tudi drugod zadelo na odpor. Dolgo je tlela iskra pod žrjavico in skrivaj se je netilo sovraštvo proti nemškim duhovnikom. Po Ketimarovi smrti pa je izbruhnil upor“ — —

Menih umolkne za nekaj trenutkov, kakor da ga je premagala ginjenost; potem pa nadaljuje: „In napočil je dan, ki je menda še sedaj vsem v živem spominu, dan groze in osvete. Zaplapolali so kresovi po naših gorah. Sloveni po vseh krajih so se zbrali zoper Nemce in zoper vero, katero so ti prinesli v deželo. Za vero in pravdo očetov! nam je bilo geslo. Gorele so cerkve in samostani, skrunili so se žrtveniki... Neoboroženi krščanski duhovniki so padali pod našimi meči... Brat je divjal zoper brata, in kri je tekla v potokih... Mnogo sel je bilo razdejanih, vsi sveti hramovi v razvalinah, nobenega krščanskega duhovnika ni bilo več v deželi“ ...

„Spominjam se dogodkov“, reče Stojmir razvnet, „čeprav sem bil tedaj še otrok, vtisnili so se mi neizbrisno v spomin. Bili so strašni dnevi, a bili so dnevi plačila za neštete krivice, ki so nam jih storili naši tlačitelji.“

„Tudi jaz sem v tej veri divjal zoper vse, kar je bilo krščanskega. Toda zoper Boga se bodeš boril zaman! Podleči moraš prej ali slej!“

Za naša grozodejstva je le prekmalu prišel dan plačila. Tesel je pridrl z vojsko v deželo. Pod Vrelolim vodstvom smo mu šli nasproti, a bili smo popolnoma poraženi.“

„Moj otec je tedaj našel častno smrt na bojnem polju“, pripomni Stojmir.

„Veliko odličnih mož je padlo. Mene je ranila puščica sovražnikov. Ranjenega so me odpeljali Teslovi vojaki kot ujetnika na Bavarsko in me izročili v dar samostanu Svetega Odrešenika na otoku Kiemskega jezera. — Gotovo si že slišal o tej znameniti naselbini krščanskih redovnikov. Kneza Gorazd in Ketimar sta tam prejela pouk v krščanski veri in veliko število najboljših

sinov naše domovine je obiskavalo tamošnje znamenito šolo. Prišel sem tja kot rob, a sprejeli so me za svojega sina. Še je živel stari, častitljivi oče Lupo, ki je nekdan našim knezom razlagal zveličanske resnice in jim kumoval pri svetem krstu. Tudi meni je postal duhovni oče.

Učil me je brati pismena in razlagal mi je modrost svetih knjig. Kakor tema pred solčnimi žarki, so bežali iz moje duše dvomi in predsodki. Z besedo učiteljevo je sodelovala božja milost. Postal sem kristjan in duhovnik.

Po volji svojih predstojnikov sem se vrnil v Gorotan, da širim med rojaki pravo vero in tako poravnam, kar sem zagrešil v zaslepljenosti.“

Menih umolkne in ponižno sklone glavo, kakor da mu spomin na nekdanje dogodke vzbuja srčno kesanje.

Stojmir je pozorno poslušal njegovo pripoved. Preproste, a prepričevalne besede so napravile nanj globok vtis. Moral si je priznati, da mož, ki je sedel poleg njega, ni izdal vere svojih pradedov iz dobičkarije ali iz prilizljivosti pred mogočnimi Franki. Toda spomin na krivice, ki so jih morali Sloveni trpeti od Frankov, ga je preveč pekel v duši, da bi mogel trezno razmišljati. Zato odvrne trdo: „Ne poznam nauka krščanov, o katerem mi govoriš. A to vem, da roka, ki nam je že prizadela toliko gorja, nam ne bode trosila dobrot. Le zaslepljenec more pričakovati od Frankov spasa za naše ljudstvo.“

„Prenagla je tvoja sodba“, povzame menih živo. „Drugo je božja milost, in drugo so človeška dela. Ali ne more tudi umazana roka sejati semena, ki požene dobre kali in vzraste v polno klasje? Bog se poslužuje čudnih sredstev, da doseže svoj namen.“

„A Franki nam ne bodo nikdar blagovestniki!“ odgovori Stojmir. „Ti nenasitni lakomniki gledajo samo na to, da bi nam ugrabili kar največ zemlje in nas spravili pod svoj jarem!“

„Nekaj resnice je v tvojih besedah“, vzdihne Ozor. „Marsikako krivico in silo-

vitost olepšavajo nekateri s krščanstvom. In tisti, ki se pred svetom kažejo za njega oznanovavce in bojavnike, zasledujejo često lastne sebične namene. A nje bode zadela božja sodba, kakor resnično živi Gospod!“

Ostro je govoril starec in kakor v prisego dvignil roko.

Stojmir je bil presenečen, ko je slišal, da je krščanski duhovnik obsojal nasilno in krivično postopanje frankovsko. Spoštovanje, ki se mu je bilo vzbudilo do njega, se je še poglobilo.

S pomočjo veččega in skrbnega zdravnika - meniha se je Stojmiru zdravje od dne do dne boljšalo. Pa tudi vez prijateljstva in medsebojnega zaupanja, ki se je zasnova med bolnikom in zdravnikom, se je vedno bolj utrjevala.

Rad je poslušal Stojmir, ležeč na bolniški postelji, modre besede izkušenega starca. Ta pa je porabil ugodno priliko, da je sejal seme lepih nauk v njegovo plemenito srce. V prijateljskih pogovorih mu je razkrival vzvišene resnice krščanstva in dolžnosti, ki jih nalaga za življenje.

Stojmir je večjidel ob tem pouku nemo zrl pred se. Marsikaj se mu je zdelo temno in skrivnostno v teh naukih, marsikaj, kar je žalilo njegov ponos, kar se mu je zdelo nemogoče izvrševati v življenju. Dvomi in predsodki so se borili z resnico . . .

Toda čeprav se ni mogel njegov duh še vzpeti do višav, kamor mu je kazal razsvetljeni učitelj, vendar je spoznal, da v nauku krščanske vere ni krivice in nasilstva, da je ta nauk čist in svetel, kakor žarek božje luči. Rekel si je, da bi morali ljudje, ki po tem nauku živé, biti drugačni, kakor so po večini oni, ki so prišli v deželo. Mož, ki se je v nesebični ljubezni žrtvoval zanj, ta je bil pač vreden učenec svojega mojstra. Toda drugi . . .

In ko se je nekoliko oziral po družbi krščanov, kolikor jo je dotlej poznal, mu stopi pred duha zorna podoba device, s katero se je bil seznanil oni usodni večer, katero je od tedaj nosil v svojem srcu . . . Tedaj, ko je prvič videl knežno Mileno, se ni

zavedal, da je kristjana. A sedaj se mu je zdelo, kakor da so v njej poosebljeni tisti nauki, o katerih mu je govoril menih. Na njej ni videl madeža; vse mu je bilo svetlo, plemenito, vzvišeno... Čeprav knežna iz sramežljivosti ni prišla več v bolnikovo sobo,

odkar se mu je obrnilo na bolje, je vendar Stojmir skoraj vedno živel v mislih nanjo. Vsa njegova duša je sanjala o njej... A kaj, ko se je obenem tako živo zavedal, da ga loči od nje nedogleden prepad... Kdo ve, ali premosti ta prepad bodočnost?

Stepni kralj.

Slika z barja. — Spisal I. E. Rubin.

Predlansko zimo je preminul... Marsikdo izmed vas je poznal tega 'stepnega kralja'. Tudi jaz sem ga večkrat videl, pozneje pa po dolgem izpraševanju izvedel tudi njegovo usodo. Sreča mu ni bila prijazna, marsikdo ga je pomiloval... Bil je revež celo svoje življenje. A zdaj je dostal — lahka mu zemljica!...

Njegova podoba se mi je vtisnila globoko v spomin. Kadar se zmislim nanj, stoji mi živo pred očmi njegov obraz s tisto čudno brado, s tistim nedolžnim, a pretresujočim smehom; zdi se mi, da vidim tiste njegove motne oči, ki so se tako vprašajoče uprle v vsakogar... Sam je rekel, da je 'kralj barja', kdo ve, ali zato, ker mu je bil ta kraj najbolj priljubljen, ali zato, ker je preživel vse svoje življenje na barju. Njemu je bila znana cela planjava, vsaka njena koča, vsak jarek, vsako drevo. Povsod ga je bilo videti, povsod si ga srečal. Ljudi se ni ogibal, rad je prihajal v njih bližino, a v nadlego ni bil nikomur. Govoril ni rad, odgovarjal je navadno s smehom, a poslušal je rad, zelo rad...

Rekli so mu, da je 'deseti brat', dasi so vsi vedeli, da je navaden človek, edin sin še živeče stare vdove Baruške. In dasi so vsi vedeli, kdo in kaj je, in dasi so večina znali, da mu je huda bolezen v glavi že v mladosti zapustila nasledke — um mu je bil bolan — je vendar dan za dnem moral poslušati isto — njemu tako zoperno besedo: „Jozlè, 'deseti brat'...“

Včasih se je smejal ljudem, kakor da ne razume, kaj pravijo, a drugič se mu je obraz skrčil v jezne gube, oči so se mu zasvetile, zaškrtal je z zobmi, stiskal pesti in pretil — a storil ni nikomur nič žalega. No, to je bilo redko, da se je Jozlè razsrdil.

In res je hodil kot 'deseti brat' po barju od kočice do kočice, zdaj po poti, zdaj po senožetih. Ako mu je kak jarek zabranil nadaljno pot, ga ni preskočil, ampak šel ob njem naprej in naprej, dokler ni prišel do konca, kjer je potem lahko nadaljeval svojo pot — saj cilja ni imel nobenega in mudilo se mu tudi ni nikoli nikamor. Bili so dnevi, ko je prehodil vso ravan, a drugič je zopet ležal za kakim grmovjem, ne da bi se zmenil za jed in pijačo... Le ako je prišel kdo mimo, stopil je navadno izza grmovja, šel parkrat gori in doli, se zadovoljno smejal in kazal, kakor da pojde tudi on dalje, a v resnici je šel skoraj vselej zopet leč na isto mesto; pravili so, da ni hotel, da bi kdo vedel, kje on spi ali leži, sicer mu ni bilo obstanka na tistem mestu...

Daleč z barja ni zašel nobenkrat; ako pa ga je pot zanesla včasih tja v tiste zelene hribe, o katerih je on vedno sanjal, se je gotovo v par dneh zopet vrnil nazaj na svoje barje. Tu je bila njegova domovina. Po noči in po dnevi je blodil okoli. Obstanka mu ni bilo nikjer... V njem je bila neka skrivna, čudna sila, ki mu ni pustila bivati dalje časa pri istih ljudeh, na istem kraju, ampak ga je gnala dalje, nepre-

stano dalje kakor v nekih sanjah Vedno je nečesa iskal, a tistega ni našel nikjer, zato se mu ni polegel do zadnjega vzdihljaja njegov notranji nepokoj.

Nekateri so rekli, da mu je tako prirojeno, a drugi so trdili, da je to posledica zmešanega uma.

„On bo večen popotnik.“

„Oh, večen popotnik.“

„Nesrečnež . . .“

„Da, da, večen popotnik.“

„Čudak, ta Jozlè . . .“

On pa se jim je smejal v obraz, kakor da ne razume, kaj govorijo o njem. Ljudje — dobri ljudje — so imeli ž njim potrpljenje in usmiljenje, saj so poznali nesrečneža že od mladih nog. Potepal se je semtertja že v mladosti . . . Posedal je po morostarskih kočah, tu nekaj časa, tam nekaj.

Stopil je v hišo vselej tiho in boječe, kakor pripravljen takoj oditi dalje, če bi prebivalcem ne bil po volji njegov obisk. In takrat je bil še deček . . . Pozneje se je hiš ogibal in le po zimi prišel prisiljen od mraza v človeška stanovanjšča, sicer pa je živel na prostem, pod milim nebom. Saj je bilo njegovo celo barje, in on je bil ‚kralj barja‘ . . . Takrat je torej hodil po hišah plašno in boječe. Usedel se je — vselej brez besedi — na klop k peči in obsedel molčé . . . Pogledal je nato na uro, ako je visela — kakor je to navada — pri peči, sledil je nekaj časa urni muhi in jo spremljal z očmi semtertja . . . Včasih se je celo prav boječe dotaknil tiste muhe, ki ga je najbolj zanimala, menda zato, ker je sama nihala . . . In ko je nekoč ob poskusu, kaj bi storila muha, ako bi jo nekoliko motil s prstom, muha — obstala, je zajokal od strahu in zbežal iz hiše. Bal se je, da je storil veliko škodo . . . Pozneje se ni nikdar več upal motiti tiste urne muhe, a gledal jo je zmeraj z največjim zanimanjem. In kadar se je nagledal ure, se je ozrl po hišnih prebivalcih, ki se pa navadno niso menili zanj . . . Če ga je pa kdo prijazno nagovoril, mu je vrnil to s še prijaznejšim nasmehom.

„No, odkod prihajaš, Jozlè?“

„Hehehe.“ — In začel je gledati skozi okno tja po ravnini, a rdečica na licu je kazala, da ga je sram, sila sram . . . In nenkrat je vstal, odšel tiho brez besedi skozi vrata in šel dalje. Ali pa:

„No, kaj je, Jozlè?“

„Nič, hehehe . . .“

„Veš li kaj novega?“

„Nič, hehehe . . .“

„Kam si pa namenjen?“

„Hehehe . . .“ In takrat je uprl svoje temne oči v kako podobo na steni ali v kak drug predmet v hiši, in zagledal se je tako, da ni slišal več vseh različnih vprašanj, ki so mu jih zastavljali . . . Med tem pa je že začutil v sebi tisto silo, ki ga je gnala dalje, dalje, neprestano dalje . . . In vstal je in odšel. Za njim pa so se spogledavali ljudje, pomilovali ga in se med seboj radovedno vpraševali: „Kaj bo iz tega sinu? . . .“

On pa je bežal od ljudi in se jim bolj in bolj odtujeval, bolj in bolj se jih je bal. Nekaj je od njih želel, a tega ni dobil. Bolj in bolj je postajal nemiren, bal se je, da bi ne bil komu v nadlego . . . Kjer pa je bila večja družba zbrana, se je pridružil Jozlè vendar še tudi s svojim smehljanjem, pravili so, da zato, ker je vedno menil, da o njem govore . . ., a tega on ni pustil . . .

Dela se ni poprijel, živel je pri materi in po hišah . . . Prijel je tu in tam za kako delo, a vztrajal ni. Postal je zdaj pri kakem barskem čredniku, zdaj pri koscih, zdaj pri grabljicah, zdaj pri kaki koči — a ostal ni nikjer . . .

Bolj in bolj je postajal podoben ‚desetemu bratu‘; bolj in bolj je ljubil tisto čudovito barsko planjavo, kjer je preživel svojo mladost; bolj in bolj je pohajal okoli po pašnikih in travnikih vse križem in nečesa iskal . . . Zdelo se je vsem, da je najbolj srečen, ako more živeti noč in dan na tistih nemih planjavah širnega barja . . . Kako neznosno mu je bilo, kadar so prišli drug za drugim deževni dnevi. Kako potrtn in mračen je gledal skozi okna po planjavi, kako nerad je sedel pri miru med štirimi stenami, med ljudmi . . . Takrat je navadno

pobegnil tja v zelene hribe in po deževju so ga koj zopet videli na barju . . .

Najrajši je bival tam sredi morosta na Globoki Poljani. Tam je bilo stanovališče „stepnega kralja“. Tam je poslušal šumenje vetra, ko je šumel po suhih bilkah, gledal je, kako se giblje tista visoka trava. Dva hrasta sta rastle na tistem mestu, okrog pa grmičevje, nizko in suho . . . Imel je razgled na krimsko gorovje in na debelohribski greben.

Tam med zelenimi hribi leže vasice, po gorah stojijo bele cerkvice — a tu — tu je samota. Sem ne seže noben človeški glas, sem zaide kvečjemu v pozni jeseni kak črednik past svojo čredo, a kmalu ne prižene več, ko vidi, da ni nič paše. Sem ne pride sicer nihče razen za en dan grajski kosci, a potem je zopet celo leto mir . . . Le vrane in kavke so se rade ustavljale na Globoki Poljani, kadar so letele preko barja z debelohribskega grebena na Krim. In kaj hočejo Jozletu ljudje, kaj vasi z ljudmi, kaj mu hočejo? . . . On ni želel nikdar z Globoke Poljane kam tja na rob barja, kjer je bilo življenje, ne — on je ljubil samoto in vrane. Edini on je vedel, koliko parov gnjezdi vsako leto na onih dveh hrastih, ki sta rastle tako mogočno na Globoki Poljani. Edino on je vedel, koliko večjih jat vran je počivalo tisto pomlad in tisto jesen na Globoki Poljani . . . In on je ljubil skrivnosti. On je rad vedel kaj takega, česar ni vedela živa duša na svetu, kar je vedel on sam, čisto sam . . . Kako veselje je on imel ob tej misli . . .! Zato se je nastanil na Globoki Poljani, na tisti skrivnostni Globoki Poljani, kjer je tako lahko sanjal sam, nemoten od ljudi, sanjal svoje čudne sanje.

In zato so rekli barski kočarji, kadar se je prikazal Jozlè v njih bližini:

„Dež bo, ne hodimo kosít, Jozlè je prinesel dež . . .“ In niso se motili.

Najbližnja koča se je komaj videla na Globoko Poljano, in edini človek, ki je zahajal večkrat na Globoko Poljano, je bila Gavranova Katuša. A v tem leži njegova usodna povest.

* * *

To je bilo pred mnogo leti, recimo, pred več ko dvajsetimi leti.

To je bila krasna noč . . . Kdo naj opiše krasno noč na barju? In tistikrat je bila krasna noč, poletna noč. Modro, azurno-čisto nebo se je razpenjalo nad barjem; v višavi je plul polni mesec. Lahki ponočni veter je vel preko tihe ravnine, šumljal je z listjem po grmičevju, majal je visoke travne bilke, da so se na lahko upogibale in zopet vstajale. Z nekakim rezkim šumom je šumelo dolgo bičevje ob jarkih in se klanjalo nad vodo. Okoli pa je vladala mirna tišina. Razločno se je videl gorski greben na obeh straneh barja, videle so se speče kočice, samotne kolibe, postavljene med drevjem tu in tam po planjavi . . . Iz Krima so vstajale bele meglice in obdajale temnomodro glavo spečega velikana.

Takrat se je dvignila na Globoki Poljani dolga postava, mračna postava — Jozlè . . . S hrastov so zletele prestrašene vrane v noč, in z glasnim kvakanjem obletavale hrasta . . . Nekatero so sedle na seneno lopo tam na koncu Globoke Poljane, druge so obletavale streho, a tretje so vpile med hrastovimi vejami. Jozlè pa se ni menil, šel je k svoji materi.

Starka je še sedela pri mizi in šivala. Ko je vstopil sin, ga je pogledala in nekako začudeno izgovorila:

„Jozlè . . .?“

Jozlè je molče sedel k mizi, zrl nekaj časa v postarani obraz svoje matere in sedel dolgo časa tiho in mirno.

„Ha, haha“, se je zasmel naposled. Mati ga je žalostno pogledala in vzdihnila globoko, globoko . . .

„Kaj se smeješ?“ ga je vprašala po daljšem molku.

„Hehehe“, se je on zopet zasmel, a na hip zresnil svoj obraz in gledal nekako skezano svoje debele prste, ktere je premikal po miznem robu drugega za drugim.

„Mati“, je rekel potem s takim poudarkom, da ga je stara Baruška sočutno in radovedno pogledala.

„Kaj hočeš, Jozlè?“

„Mati, vzemite Katuško k nam“, je rekel počasi z otročjeprosečim glasom, ki je materi pretresal srce.

„Kaj?“ je vprašala čudeč se nevedé, ali sinovi čudni želji, ali sinovemu obnašanju.

„Katuško vzemite k nam, k sebi . . .“ In povesel je glavo, kakor da ga je sram.

„Koga naj vzamem, Jozlè? Katero Katuško ti misliš . . .?“

„Katuško Gavranovo . . .“ Ves se je tresel od razburjenosti . . .

„Zakaj?“

„Katuško Gavranovo vzemite k sebi, pri Gavranu dosti trpi . . .“

„Kaj nam hoče Katuška Gavranova. Dela nimamo, a jela tudi ne, sam stradaš . . .“

„Jaz bom šel služiti, jaz bom delal in zaslužil za vse.“

Mati je zrla v svojo polprišito krpo in solza se ji je utrnila . . . iz ust pa ji je ušel globok:

„Ooh . . .“

On je obmolknil. Gledal je s tistim svojim motnim, skaljenim in temnim pogledom v brlečo luč, in obrnil pogled zdaj na levo v okno, zdaj na desno v vrata . . .

„Kaj hočeš Katuški? Ona je srečna pri Gavranu. On je njen stric, njemu dela in nikoli ne strada. Po zimi je na gorkem, tam je kakor doma — ona je srečna.“

Jozlè je povesel glavo. Zdelo se mu je, da se je vzbudil iz sanj, katere je zasanjal zvečer na Globoki Poljani.

Mati je molčala, on — molčal . . .

Glava mu je med tem prilezla doli na rokave. Kdo ve, kaj se je godilo v njegovem čutečem srcu . . .?

Na konec je hitro vstal in molčé odšel v tisto krasno noč. Kam je šel? Menda na Globoko Poljano.

* * *

Katuška je bila zapuščena deklica, ki je živela pri svojem sorodniku Gavranu — rekla mu je stric. Gavran je bil bogat, imel je mnogo pašnikov in senožeti, bil je delaven, a tudi druge je k delu priganjal; zato je obogatel. Jozlè je imel Gavrana med

glavnimi svojimi sovražniki, ker ni delal. Zato se ga je ogibal — a Katuške se ni ogibal, ampak govorila sta in njemu se je smilila . . . Kadar se je približal Gavranovi koči, vselej se je smejal, le kadar je zagledal Gavrana, ga je minil smeh. On pa mu je pretil in že od daleč vpil:

„Boš šel, ti postopač; delat pojdi, delat!“

Jozlè mu ni odgovarjal, ampak je odšel v drugo stran. A vendar ga je najbolj pogostoma prinesla pot do Gavranove kočice, najrajši je hodil tod mimo, dasi je bilo na samoti, in videl je vselej Katuško. In čudno izpremembo je vselej čutil v sebi. Zdelo se mu je, da je pameten, da je enak drugim ljudem in klical je:

„Katuška . . .!“ in odšel dalje.

Ko je pa odšel, je obračal pogled še vedno nazaj. Začutil je v sebi nekaj težkega, kakor da zapušča za seboj nekaj, kar bi ne smel pustiti. Nekaj časa je čutil to žalost — a nazadnje se je — zasmejal . . . To je bil Jozlè. In kadar je prišla na Globoko Poljano, jo je izpraševal kaj pametnega in se ni skoraj nič smejal. In tisti večer mu je prišla nova misel — nesrečna misel . . .

Od tistega večera je Jozlè pogosto po noči zapuščal svojo ljubljeno Globoko Poljano in hodil tja v obližje Gavranove kočice. In ko je nekoč stopal že dolgo dolgo okrog ogalov, je prišel Gavran iz hiše in vpil:

„Kdo pa je . . .?“ A Jozlè se je bal Gavrana in bežal je, bežal . . .

A zopet je bila noč, in zopet je prišel, sam ni vedel, po kaj . . . Zopet je hodil po stezi semtertja, gledal proti nebu, kjer je plula zadnja polovica meseca. To je bila jesenska noč, in zeblo ga je, a tega mu ni bilo mar. Takrat pa se je dvignil iz zatišja — sam Gavran . . . Jozleta je pretresel strah po vseh kosteh . . .

„A, ti si?“ je vpil Gavran in se mu bližal. „Tat, kje imaš moj stotak, stoj, stoj . . .!“ A Jozlè se je bal Gavrana. Ko se je zavedel prvega strahu, je zbežal in bežal je, kar je mogel, a Gavran za njim . . .

„Ti potepuh tatinski, ki si me okral, imam te, tat! Toliko časa si hodil tod okoli,

Arabske žene na oslih.

da si me okral, a zdaj te imam, imam, samo, da te poznam!“ In letel je za njim, a Jozlè mu je utekel. — Bežal je preko travnikov in pašnikov, strah mu je dajal urne peté. Nekaj časa je čul za seboj srdito Gavranovo vpitje, a on se ni oziral in ni štel glav preganjavcev . . . Bežal je, sam ni vedel, zakaj beži. Gavrana se je bal, zelo bal. Njega je imel med najhujšimi svojimi sovražniki. Čul je nekaj o tatu, a on je bil nedolžen. Bežal je zato, ker se je bal Gavrana . . . In iste besede so mu vedno šumele po ušesih, vedno se mu je zdelo, da ima Gavrana za seboj — in bežal je na Globoko Poljano. Burja mu je odnesla klobuk, rosa mu je zmočila obleko, a on se je ustavil šele na Globoki Poljani. Ves usopel se je oziral okrog sebe — a tu ni videl nikogar razen tihe jesenske noči in zadnjega krajca, ki je mirno svetil po barju. Nikogar ni bilo, on pa je po dolgem premišljevanju poiskal svoje ležišče v leseni seneni lopi. Na hrastih pa so se zopet vzbudile vrane in se oglašale s svojimi odurnimi glasovi . . .

Drugi dan sta se dva orožnika bližala Globoki Poljani. Previdno sta se skrivala za grmovje, ozirala se v vsa kota z grmičjem obraščene Globoke Poljane, a našla nista nikogar. Globoka Poljana je bila pusta in prazna. Le dve jati vran sta se dvignili s tal in leteli v nasprotno stran.

Kar sta iskala, nista našla danes na Globoki Poljani. Barje je veliko, in gospodar barja, „stepni kralj“, je prekanjen . . .

Črez dva dni pa so ga našli . . . In peljala sta ga vklenjenega. Kako se je tresel po vsem telesu, ko je stopal po istih potih, kjer je tolikokrat hodil prost, prost! A danes ni več svoboden . . . Zakaj ne . . . ? In dvignil je vklenjeni roki, nakrenil — a zastonj . . . Celo pot je jokal, po zarjavelem obrazu so tekle debele solze; sicer Jozlè ni nikdar jokal, skoraj nikdar ne . . . In stopali so po poti dalje, dalje. Kdo ve kaj se je godilo v nesrečnikovem srcu? . . . In prišli so mimo te kočice in mimo one kočice, in povsod so bila okna polna glav, tistih kuštrastih, dolgolasih glav, gospodar ali gospodinja kočice pa sta

stala na pragu, in vseh oči so mirno gledale, kako ženó „stepnega kralja“, ponižanega, vklenjenega v mesto . . . Ni ga bilo človeka, ki bi ga bil rešil. Po kočah pa so vpili:

„Jozleta ženó, Jozleta ženó!“ — Vsi so vedeli, zakaj . . . Nekateri so ga pomilovali, drugi prisegali, da je nedolžen, tretji so menili, da ni storil kaj tacega iz hudobije, in četrti so zopet mislili svoje, a rešiti ga ni mogel nihče.

Črne vrane so obletavale svojega starega znanca, posedale so po drevesih ob poti in spremljale trojico mož dalje. Kričale so s svojimi kvakajočimi glasovi in vpile, vpile . . .

Jozlè pa je stopal naprej in jokal. Daleč je bila že Globoka Poljana, na zahodu se je kazalo mesto . . .

Jokal je kot otrok in se včasih plašno ozrl okoli sebe. Včasih mu je švignilo v spominu vprašanje: zakaj? a zopet ga je zapustila misel. Tu in tam so srečali kakega človeka, in družega ni bilo čuti, ko:

„Baruškin Jozlè . . .“

„Jozlè, Jozlè . . .“

„O, o, o . . .“

„Revež . . .“

„Jozlè, Jozlè . . .“

Jesenska burja je kaj močno vela preko barja — takrat je bila jesen, že pozna jesen.

* * *

Od tistega dne je izginil z barja za dolgo dolgo časa. Nihče ga ni pogrešal, razen morda Globoka Poljana in nje prebivalci. Ljudje so se ga bili sicer privadili, no če ga ni bilo, ni tožil nihče. A stara Baruška je jokala, neprestano jokala . . . Prešla je zima, poletje, jesen — in njega ni bilo. A vseeno se je vsako leto vse po redu zvrstilo: pomlad, poletje, jesen, zima, vse s svojimi navadnimi posebnostimi. Pomladi so letele jate ptic s krimskega grebena na debelohribski, a v jeseni z debelohribskega na krimski, počivale so na Globoki Poljani — vse kot po navadi. A mladega gospodarja Globoke Poljane ni bilo . . .

Kdo ve, kod je hodil med tem, kje je bil. Ali je v tesnem zaporu vzdihoval po ukradeni

mu svobodi, ali je kje na tujem pozdravljal barsko planjavo in nje krasoto, stepo Globoko Poljano? — — Kdo ve . . .? Nikdar ni nikomur povedal; le to so izvedeli, da je bil po dolgi preiskavi spoznan za nedolžnega, in da je Gavran klel, ko je šel iz mesta domov, češ: „On je, on . . ., jaz vam dokažem, da je on . . .“ Pozneje je stikal po Globoki Poljani, po leseni seneni lopi, a stotaka, katerega je pogrešal pri svoji nahranjeni svoti, stotaka ni našel . . .

Pet let ni bilo Jozleta nazaj na barje in med tem, kakor smo rekli, se ni na barju nič izpremenilo, in Globoka Poljana je bila ista, kot je bila pred petimi leti — pusta, prazna, nad njo pa so letale jate vran in kričečih kavk.

Takrat pa — bilo je zopet v pozni jeseni — se je vrnil na Globoko Poljano. Zelo se je bil izpremenil . . . Pod nosom so mu pognale brke, in vzrastla mu je brada, redka in pusta. Obraz mu je bil vdrt in oblečen je bil borno . . . Tudi um mu je bil bolj bolan kot prejšnje čase. Ogibal se je ljudi in zahajal le v svojo domačo hišo, kjer je stanovala stara materina prijateljica — mati je med tem umrla . . . Reva ni vedela, ali je živ ali mrtev njen nesrečni sin, ni ga mogla zagledati zadnje trenutke ob svoji smrtni postelji. In takrat je poklicala k sebi svojo najboljšo prijateljico, pa jo je prosila: „Ako se kdaj vrne, skrbi zanj, hiša je njegova in tvoja, a denar, kar ga ostane, je tvoj — on ne mara denarja — moj sin — u-u, moj Jozlè-e-e“. Umrla je in pokopali so jo med druge tja na grič k sv. N., odkoder se tako lepo vidi čez barje. V njeno hišo pa se je nastanila njena prijateljica in čakala Baruškinega sina. In tedaj je prišel . . . Sedel je brez vprašanja in govora k mizi, naslonil glavo na roke, in čez kratek čas odšel . . . Potem je prihajal večkrat, ogledaval je po hiši, prijel boječe to in ono reč — in odšel . . . Tako je prihajal in odhajal. Ljudem se ni kazal, ogibal se je vseh, in vendar so si kmalu šepetali:

„Ste ga videli?“

„Koga . . .?“

„Jozleta . . .“

„A-a? —.“

„Izpremenil se je.“

„Se je?“

„Pa še hudo, hudo; skoraj bi ga ne bil poznal.“

„Kod je hodil?“

„Kdo ve?“

„On je izgubljen nesrečnež.“

„In ta Gavran!“

„Gavran, Gavran . . .“

„On mu je prizadel mnogo hudega . . .“

„Mnogo mnogo — največ.“

„On naj se varuje; neumnemu ni zamere.“

Tako so govorili o njem, in vsi so se bali hudega. On pa se ni zmenil za nič. Blodil je po barju semtertja, od enega konca do drugega, hodil in hodil cele dni in noči. Um mu je bil teman, in zjasniti mu ga ni mogel nihče.

Le enkrat je poprašal po materi. Takrat je izvedel, kje počiva. Drugi dan je hodil po pokopališču, trgal rože z grobov in jih posipal na grobe . . . Iskal je med grobovi grob, a ni ga mogel najti . . . Dolgo je hodil med grobovi, dolgo je hodil od križa do križa, gledal njih napise in vence — zastonj. In trgal je rože z grobov in jih posipal po grobeh. Za njim pa se je zbrala cela dolga vrsta vaških otrok, ki so gledali čudno počenjanje nesrečnega Jozleta. Dozdaj ga niso še poznali in govorili so polglasno:

„Kako je nor . . .!“

Nekateri so se ga bali in se skrivali za ciprese in žalujke ter ga od tam opazovali. On se jih je tudi bal in jih vprašajoče gledal . . . Z mrakom so se razgubili, on pa je ostal na pokopališču in iskal je grob med grobmi, a našel ga ni . . . Postajal je pri zapuščenih, zaraslih grobeh, stal nekaj časa mirno, pregledal grob od vseh strani — in šel dalje.

Takrat je zapel zvon: ave. On se je odkril, potisnil klobuk varno pod pazduho in menda molil. Ko je zapel za večjim zvonom manjši s svojim donečim glasom, se je ozrl Jozlè na vse strani in vzdihnil. Pozneje ni baje nikdar več zašel na pokopališče. Kdo

ve, ali je res, ali so pa morda le govorili tako?

Jesen je postajala hladnejša in hladnejša. Priroda je že padala v svoje zimsko spanje. Koča umrle Baruške je bila slaba, streha raztrgana, stene so kazale špranje, burja je imela vhod vanjo in izhod iz nje prost. Nikogar ni bilo, da bi jo popravil, da bi jo obvaroval nadaljnega razpada... Ni bilo gotovo, da bo srečno prestala zimo. Njena prebivalca se ni brigala zanjo, a Jozlè tudi ne. Zima je bila pred durmi, in trkala mogočno nanje. Zima, zima...

* * *

Tisto leto je bila huda zima. Sneg je pobelil le natanko zemljo, in vse je zmrzovalo. Zima je pregnala Jozleta z Globoke Poljane v domačo hišo, a odtod v varnejše zavetje med ljudi. Kako težko mu je bilo med ljudmi, ko se jim je tako odtujil! A zima ga je primorala k temu, k čemur bi ga ne bila primorala nobena druga stvar. Deževje? Ne. Senena lopa je imela dobro streho, v njej je imel varno pribežališče. Glad? On je bil znan pri vseh črednikih po barju, vsi so ga poznali: pa je bil lačen, hajdi k Tonetu v Kršijo, ali pa k onemu drugemu — in on je bil z malim zadovoljen. A mraz, ta ga je prisilil iti v kočo k ljudem.

Tisti predpust je Gavran omožil svojo Katuško. Prišli so snubači tam iz zelenih hribov, povedali so, koliko imajo premoženja v blagu, pohištvu in posestvu, koliko se poseje, koliko na leto pridela. — Gavran je povedal, koliko dote bo dal svoji gojenki. Naštel jim je nekaj resničnih in neresničnih dobrih lastnosti dekletovih — in pobotali so se. Pred pustom je bila svatba. To je bilo veselo ženitovanje! Vsi so bili zadovoljni. Gavran je imel bogatega zeta, Katuška skrbnega moža, ženin pa ljubeznivo, delavno nevesto.

Mrzla noč je bila tistikrat, a pri Gavranu veselo ženitovanje. — Za mizo je sedel Jurij Moder, star sorodnik srečne neveste, poleg njega pa njegova suha, kaj zgovorna žena. On je bil starejšina in je imel prvo

besedo... Njemu na strani je sedel star morostar s svojo debelo ženico, ki je samo jela, poslušala in pritrjevala... Tema nasproti gospodar Gavran in njegova žena. Gavran je govoril z vsemi, in stezal roke preko mize, pod mizo pa je suval z nogo Jurija Modra ali koga drugega, kadar je hotel, da ga posluša. Poleg Gavrana je bil ženinov svat, star hribovec s svojimi lepimi in grdimi navadami. Kadil je neprestano in premalo pazil, kam pljuje, ker je bil že precej pijan. On je navadno vpil in vlekel včasih prerazburjenega Gavrana za kamižolo nazaj na stol. Poleg njega je sedela ženinova teta, ki se je neprestano smejala, smejala vsemu, kar je videla in slišala, najbolj pa kaki dobri jedi, n. pr. kavi...

Skonca mize sta kraljevala vstric, drug pri drugem ženin in nevesta. Ta dva sta molčala; a ženinov oče, ki je sedel poleg neveste na drugi strani, je nekaj razkladal, če se ne motim, menda od tiste kamenite njive tam pod klancem, ki je najslabša od vseh. S te njive pa je prešel na domače junce, s katerimi je lansko leto to njivo zoral. Ženin je včasih kaj opomnil, kadar se mu je zdelo primerno nevesti kaj razjasniti, in nevesta je vse rada poslušala in pritrjevala; kadar pa je kaj opomnil ženin, tedaj se je vselej zasmejala in ga malo po strani pogledala, včasih pa tudi malomarno vprašala: „Res?“ in potem sta stari in mladi pripovedovala svojo reč nadalje še z veliko večjo vnemo.

Tako je bilo vse omizje v živahnem pogovoru. Matere so govorile o svojih sinovih in hčerah, proslavljale njihovo pridnost, poštenost, delavnost; možje so se nekaj menili o vinu, nekaj o voléh in o sejnih, ter se bahali s tem in onim, s čemer se je kdo mogel...

Pri peči je sedel godec s svojimi potrtimi harmonikami, in danes mu je pomagal tisti črni cigan Gero, ki je bil tako črn.

Gero je igral lepo na citre in z godcem sta se dobro razumela. Zahteval ni dosti, da je bil le na gorkem, pa je bil zadovoljen. Sila se je sladko nasmejal vselej, kadar je

prinesel pred usta kaj dobrega in pa kadar je zvrnil kozarec vina. Poleg tega se je neopazovan oziral po vseh hišnih kotih in skrivaj opazoval vso družbo. Oblečen je bil slabo, po cigansko, z rdečo ruto za vratom. On edini je moral piti samo iz svojega kozarca, a to se mu ni zdelo nič posebnega. Ubogal je vse, kar mu je zapovedal jezični godec, kateremu je že vino zmešalo v glavi vse tone in takte, da ni mogel več igrati. Zapel je cigansko pesem, zacitral vsako, katero si je kdo izmislil, nazival je svate z „gospodi“, a stare ženice z „mamkami“. Nevesto je gledal s tako svetlimi očmi, da se je umaknila za široki hrbet ženinevega očeta, ker jo je bilo strah tistih čudnih svetlih oči... A on jo je vedno gledal in ji včasih pokazal dve vrsti svetlobelih zob; ona pa se je bala njegovega smeha. Naposled je nastal med moškimi in ženskimi svati zaradi njega zanimiv prepir. Nekateri so trdili, da zna Gero „narediti“, da zna čarati, a drugi so trdili, da ne zna nič. No, večina je bila „za“, dasi so Gera poznali že dolgo dolgo, in dasi niso še nikdar slišali, da bi bil ravno Gero kje „naredil“, bodisi k dobremu ali k slabemu. In prepir je postajal vedno bolj živahen in glasan; glave svatov so se obračale nazaj k peči; vsi so opazovali Gera... A Gero se je smejal, tako sladko se jim je smejal. In če je kdo rekel: „Kaj ne, Gero, da ne znaš nič?“ — pa je pritrdil: „Nič“, — in se še bolj zadovoljno nasmejal. In če je kdo rekel: „Kaj ne, Gero, da znaš?“ — „Znam, znam“, je rekel in se še bolj zadovoljno nasmejal... To je bilo smeha, vpitja in veselja! Tega še danes ne more pozabiti Jurij Moder, kako se je takrat smejal, in menda ne bo pozabil do zadnjega dne. Odgovor preodkritnega cigana, ki je želel vsem ustreči, ni odločil prepira na nobeno stran.

„Zna, zna“, so trdile ženice in jele svetovati, naj odnehajo od prepira, ker se Geru tako čudno svetijo oči.

„Kaj zna, nič ne zna“, vpili so svojeglavni možaki, da so jih jele ženice z raznimi znamenji, s suvanjem, s pogledi i. t. d.

opominjati, naj molčé in naj odjenjajo od prepira, ker se Gero tako čudno smeje.

„Saj je rekel sam, da zna, sam je pritrdil!“

„Ni res, sam je odkimal, da nič ne zna! Sam že ve, ali zna, ali ne zna.“

„Najbrže zna.“

„Pamet, pamet, kaj bo znal! Toliko zna, kot jaz ali ti.“ — — —

Takrat je prišla na mizo nova jed, katero je posebno godec z velikim veseljem pozdravil, in to je nekoliko pomirilo svate. Prepir je ponehal in le še najbolj svojeglavni so trdili svoje: „Zna, zna!“ drugi pa: „Nič ne zna!“

Tu pa je vstal sam oče Gavran, in vsi so vtihnili, on je pa rekel:

„Ako zna res, naj pove, kje je moj stotak, kdo ga je meni ukradel...“

Takrat se je Gero sila sladko zasmejal in že se je hotel opravičevati in izgovarjati — a vrata so se odprla in med goste je stopil sam — Jozlè. Vidno so se ga vsi ustrašili, ker so vsi obmolknili. Vsakdo je mislil o tistih sto goldinarjih in o Jozlètu.

Zeblo ga je, in videti je bilo, da ga je mraz prignal v gorko kočó... Stisnil se je k peči in z očmi meril zbrano družbo; naposled se je jel smejati. Ženica je prinesla novemu gostu potice in vina, za kar se ji je ta hvaležno nasmejal, potem pa je gledal zdaj svate, zdaj godca (temu se je tudi smejal) in potem zopet cigana Gera. Slednjič je uprl svoje nemirno oko tudi v nevesto Katuško. Pred njim so se vrstili vsi oni srečni dnevi, ko je zahajal na Globoko Poljano... Danes je bila nevesta. V njegovem srcu se je budil spomin, kako ga je neznano koprnenje pripeljalo tako usodepolno k Garanovi kočí tisto noč, ki je bila vzrok njegovi nesreči... Tako koprneče je zrl v nevesto, a drugi so ga opazovali... In izginila je iz gostov ona radost in veselost, govorili so tiho med seboj; ženske so celo samo šepetale, in nekateri so začeli zehati. Jozlè pa jih je gledal zadovoljno in mirno; ni se spomnil, da jim je nadležan. Izpregovoril ni nobene besede, in vprašal ga ni nihče. Tako je postalo vse tiho na veseli

svatbi. Gavran je popolnoma molčal. Takrat pa se je — v največji stiski — spomnil Jurij Moder, da imajo pevca in godca v hiši. Cigan Gero se je držal čudno čudno. Spomnil se je tistega stotaka . . . Nikdo si ni mislil, in vendar ga je bil odnesel — on. Odnesel ga je, spravil varno v nedrije, in njegova ciganska duša se je sladko smejala, smejala . . . In ko je on dobro živel za ukradeni denar, trpel je po nedolžnem Jozlè, preganjan od ljudi kot tat, tat . . . A on je bil pošten, on ni kradel . . . Zato se je držal Gero čudno in je nekaterekrat premeril Jozleta s svojim črnim očesom . . . Bil mu je neprijeten gost . . .

„Gero, zapoj nam katero, kako lepo“, velel je, kot starejšina, glavkar svatbe Jurij Moder. In Gero je bil zadovoljen, ker je bil rešen iz zadrege, v katero ga je bil spravil neumni prepir vinjenih svatov, in začel je takoj. Saj veste, kako je imel navado . . . Poskusil je dvakrat, trikrat, so li strune dobro napete, potem je še enkrat pogledal po navzočih, približal desno uho h kaki posebni struni, ki ni bila prav napeta, in ko jo je popravil, da se je ujemala z drugimi, je posegel z roko v svoje črne, dolge, skodrane lase potem je pa zapel. Tudi danes je začel tako in zapel:

S snežnih poljan
se dvignil je črni vran . . .

Vprašal je črni vran,
snežno ravan:

„Kje je sredi poljan
stepnega kralja stan?“

„Po strehi mu vrane kričé,
hrasti nad njim šumé. . .“

In kočjo sredi poljan
obletel je črni vran . . .

In še taisti dan
umrl je kralj poljan . . .

Kako je donel tisti njegov votli glas. .!

Gero je gledal med petjem v citre, in le včasih mu je ušlo oko skrito tja po svatih, da je bral z njihovih obrazov, kako jim ugaja pesem. Res so večina pritrjevali in kimali drug drugemu, kakor da bi hoteli reči:

„Slišite, kako zna?“

A Gero ni imel prijetnega glasu. Pesem je bila dolga, ker se je zadnja vrstica vsake kitice po večkrat ponavljala, in celo posamezne poudarjene besede je ponavljala Gero po večkrat. Ko je odpel, so ga na glas pohvalili vsi gostje, in Gero se je zadovoljno smejal in hvaležno izpil vse kozarce, kar so mu jih po vrsti ponudile usmiljene ženice . . .

A ko so bili vsi najbolj zadovoljni, takrat je Jozlè molčé sedel pri peči. Pesem ga je čudno ganila. Malo se je zasmel, vstal in odšel . . . Svatje so prestrašeni gledali za njim, cigan pa je bil vesel uspeha svoje čudne pesmi.

„Kot ‚deseti brat‘, pride in gre, pride in gre“, so rekle druga drugi svatovske ženice. In začel se je pogovor o njem. Zdelo se je, kot da je kdo svatom razvezal jezike — zopet so bili vsi zgovorni in začeli so svoje prejšnje pogovore. V tem pa je nesrečni Jozlè bežal po mrzli, tihi noči preko snežene planjave . . .

„Ali je meni pel?“ je rekel, ko mu je neprestano šumela pesem po glavi . . . Zdelo se mu je, da je njemu pel.

„Meni je pel!“ si je odgovarjal. Kadar se je ozrl nazaj, ni videl nič družega, kot par obsijanih okenc, ki so mu svetila skozi meglo.

„Meni je pel, ha, ha . . . Hu-u-u“ . . .

„Kaj ni meni pel?“

„Meni je pel, meni . . .“ In bežal je dalje . . .

Oni pa so svatovali dalje . . . Nekateri so menili, da bi bilo dobro pogledati, kam je šel Jozlè, da ne bi storil kaj hudega, drugim pa se je zdelo to nepotrebno.

„Ni treba“, je vpil Jurij Moder, „ni treba, saj ga poznate. Kako je bilo takrat, ko so ga sodili zaradi tistega stotaka! Smejale se je pa jokale. In on je bil res nedolžen. In ko ga je sodnik vprašal: Zakaj si pa bežal, če nisi bil kriv? — je on trmoglavo molčal, jaz pa sem rekel: On vedno beži, gospod, on pred vsakim človekom beži, ker se vsakoga boji, pa vedno beži, tako je, gospod. — In nič niso mogli dokazati, ne tako ne tako.“ Gavran je sedel cel čas, kar je govoril Moder, mirno in tiho . . .

„Bog se ga usmili“, rekle so žene, in godec je zadušil s svojimi zmešanimi toni nadaljni pogovor.

* * *

Bila je zima — kakih šestnajst let pozneje. In med tem? No, nič posebnega. Takrat so se začeli enakomerni dnevi za Jozleta. Dan je bil enak dnevu. Ni vedel zjutraj, ko je vstal, kam pojde drevi leč, in danes ni vedel, kaj bo jutri. Navadni dnevi . . . Klobuk je nosil ovenčan z barskimi cveticami, pohajal je po barju, polegal po Globoki Poljani, zašel tu in tam v kako gostilno — in to vedno bolj pogostoma. V kočje pa ni zahajal. Šel je po svetu za par dni in se zopet vrnil na barje. Svojo osebo je visoko spoštoval, o sebi ni pustil nikomur govoriti in kakega predrzneža je celo kaznoval. Kadar ga je kdo vprašal, kdo je, odgovoril je, da je ‚kralj barja‘ — in zasmejal se mu je.

Povsod je bil znan — namreč ob robu barja — in ljudje so ga imeli za to, kar je bil, otroci so se ga pa bali. In tako so mu tekla leta. Dobrim ljudem se je smilil, ker so poznali njegovo mehkočutno, dobro srce. Povsod je dobival darov in spravljal je v umazano rdečo ruto tiste lepe krajcarje, katere je kje v samoti prešteval in prešteval. Začel je ljubiti denar in vselej se je sladko smejal, kadar je privlekel na dan svojo rdečo ruto z denarjem . . . Ogledal jo je od vseh strani in potem zopet varno spravil; zapravil je malo, saj je dobil vsega pri dobrih ljudeh. Ko je nabral že mnogo, tedaj je odložil doma na Globoki Poljani svoj zaklad. Ta zaklad je bil poslej njegova edina skrb, edina skrivnost; tem oprezneje je občeval z ljudmi, ker se je bal za svoj zaklad. Iz vseh njihovih besedi je iskal, ali ne sumijo kaj o njegovem zakladu. Bal se je vseh, a najbolj cigana Gera . . . O, ko bi ta vedel, da ima denar! Pri tej misli se je vselej stresnil, ozrl se in vprašujoče gledal obraze navzočih prijateljev in neprijateljev. Vedno se mu je zdelo, da vedó, postajal je vedno bolj nemiren . . .

In tedaj je bila šestnajsta zima. V občestni gostilni na morostu sta se tistega

večera sešla Gero in Jozlè. Gero je igral pivcem za tiste svetle ‚zeksarje‘, katere je vselej pogledaval z največjim veseljem . . . Že celo popoldne skoraj je igral, in ko se je storil mrak — takrat je stopil v hišo Jozlè. Med pivci je zašumelo: „He, Jozlè-e, e!“

Gero ga je pogledal s svojim spodmotim, belim pogledom, s katerim je navadno gledal takrat, kadar so se kje menili o ciganih. Jozlè je dobil mnogo pijače in je smel sedeti pri svojih prijateljih, a Gero je moral igrati za vrati in čakati, kdaj mu ponudijo zopet kak dar . . . A vsi pivci so govorili z Jozletom, izpraševali ga to in ono, hvalili ga — in popolnoma pozabili na Gera . . . In Gero je zastonj nastavljal klobuk, nič ni dobil . . . Jozlè pa je sedel za mizo, sladko se je smejal in pritrjeval na razna vprašanja. Najbolj pa ga je objemal stari Jurij Moder, katerega se je Jozlè ogibal.

„E, e, Jozlè, nekaj mi povej!“

Jozlè se ni zmenil zanj.

„Čuj, samo prikimaj: ali da, ali ne?“ prosil je Jurij Moder.

„Poslušaj, Jozlè, poslušaj!“ In poltiho na uho je nadaljeval Jurij Moder:

„Pravijo, da je na Globoki Poljani denar, in da ga ti varuješ. Jozlè, zdaj pa prikimaj: da ali ne.“

Jozlè ni niti prikimal niti odkimal, ampak samo smejal se je, postal je nemiren in gledal po radovednih obrazih svojih sopivcev. „Vse vedó!“ zašumelo mu je po glavi . . .

„Povej, Jozlè! Jaz sem te rešil, da te niso zaprli tja na grad. V železje bi te bili deli, ker si kradel, a jaz sem te rešil. Pomniš, Jozlè, kako sem jaz govoril? Kaj sem rekel? Kaj več ne veš? — On vedno beži, sem rekel, ker se vsakogar boji, sem rekel, zato je pa bežal, sem rekel, zato je bežal pred Gavranom — in izpustili so te . . . Tako je bilo, Jozlè, a ti nisi hvaležen, ker mi . . .“

Jozlè je stiskal pesti in zobe in postajal jezen.

Moder pa ga je zopet in zopet sunil pod rebra in mu govoril:

„Povej, prikimaj, Jozlè . . .“

A Jozlè je molčal . . .

Po krčmi je bilo živo ... Zunaj je bila mrzla, mesečna februarska noč ...

„Kaj govoriš ti, Moder, kaj govoriš?“ je vpil nasproti sedeči pivec, ki je opazoval Modra in Jozleta.

„Môlči ti!“ rekel je Moder.

„Ho, ho, na Globoki Poljani je zaklad, moške ...“, je vpil nekoliko jezen oni, ki je opazoval Modra.

„A — a?“

„Jozlè ve“, je rekel Moder.

Jozlè se je pa smejal, a pod mizo so se mu nehote pestile roke ...

„Jozlè, ti praviš včasih, da si ‚kralj barja‘; govôri, govôri, povej nam, ki smo tvoji prijatelji!“

Jozlè je odkimal. Z ust mu je izginil smeh.

„Povej, povej!“ silili so vanj.

„Saj ni res.“

„Res je, res.“

„On ve“, potrdil je še enkrat Moder.

„Povej, povej ...“

Jozle pa se jim je zopet smejal, oči so mu žarele.

„Prikimaj ali pa odkimaj, Jozlè“, veleli so mu, a on ni niti prikimal niti odkimal, ampak branil se je mnogih rok, ki so se gale po njem. Napadovavci so nekoliko odjenjali in upali počasi izvleči iz njega veliko skrivnost.

Po hiši je bilo živo ... Zunaj je bila mrzla, mesečna, februarska noč ...

Za vratni pa je citral Gero zastonj, skoraj nihče ga ni poslušal. Zavidno in sovražno je gledal svojega nasprotnika Jozleta, katerega so od vseh strani oklenili dobrovoljni pivci, ker se je bal za svoj zaklad.

Gero je bil lakomen desetec, tistih svetlih desetec ...

Za njegovo petje se ni brigal kar nobeden dobrovoljnih pivcev ...

A cigan Gero je bil zvita glava. Stopil je k mizi, pogledal pomenljivo po pivcih in začel je tisto: ‚Stepni kralj‘ ...

S snežnih poljan
se dvignil je črni vran ...

In pel je in pel, a vsi so molčali in poslušali.

Ponavljal je cele vrstice, prebiral strune s svojimi koščenimi dolgimi prsti, a z očmi je meril obraze pijanih gostov.

In ko je končal, takrat je vstal za mizo ‚stepni kralj‘, oči so se mu zasvetile, in vsi so ga začudeno pogledali.

„Ti si — —!“ zagrmel je jezno nad Gerom, udaril s pestjo po citrah in zbežal skozi vrata ... Cigan in pivci so obstali in se začudeno gledali ...

„Prav ti je!“ je rekel Moder ciganu, ker mu je bilo žal, da je pregnal Jozleta prej, predno je izvedel važno skrivnost. Drugi so pa strmeli.

Gero je gledal s srditimi očmi na razbite citre, oko mu je zdaj pa zdaj preletel čuden ogenj — ogenj sovraštva in maščevanja ... Potihoma so mu usta govorile sopivcem neznane kletve. Roke so se mu tresle od razburjenosti in od jeze ... Pred njim so ležale razbite citre, razbite citre ...

„Kaj mu je?“ so vpraševali nekateri, „kaj mu je storil?“ A na videz so se jezili le nad ciganom.

„Kaj mu nagajaš?“ vpil je eden izmed njih in meril cigana, da je ta jel molčé pospravljati svoje razbite citre. Pobral je vkup ostanke, sedel k peči in molčal ... Z rokami je blodil po svojih kuštrastih laseh, zrl je predse in snoval naklepe. Kdo ve, kaj je vse nameraval ...

Pivci pa so hrumeli med seboj ... Jurij Moder pa je med njimi sanjaril o zakladu, in parkrat pomenljivo sam sebi prikimal, kakor bi hotel reči: „Nisem se motil ...“

„Saj ga poznate“, rekel je ta; drugi pa: „Pri miru ga pustite!“

In pili so dalje in hrumeli ter pozabili na to, kar je bilo. Le Gero ni pozabil.

Zunaj pa je bila mrzla, mesečna februarska noč ...

Jozlè je bežal kot največji hudodelnik in se med potjo oziral nazaj ... Po njem se še ni poglela jeza, ki mu je vzkipele pri ciganovi pesmi.

Zopet in zopet mu je zazvenelo po ušesih:

In še taisti dan
umrl je kralj poljan ...

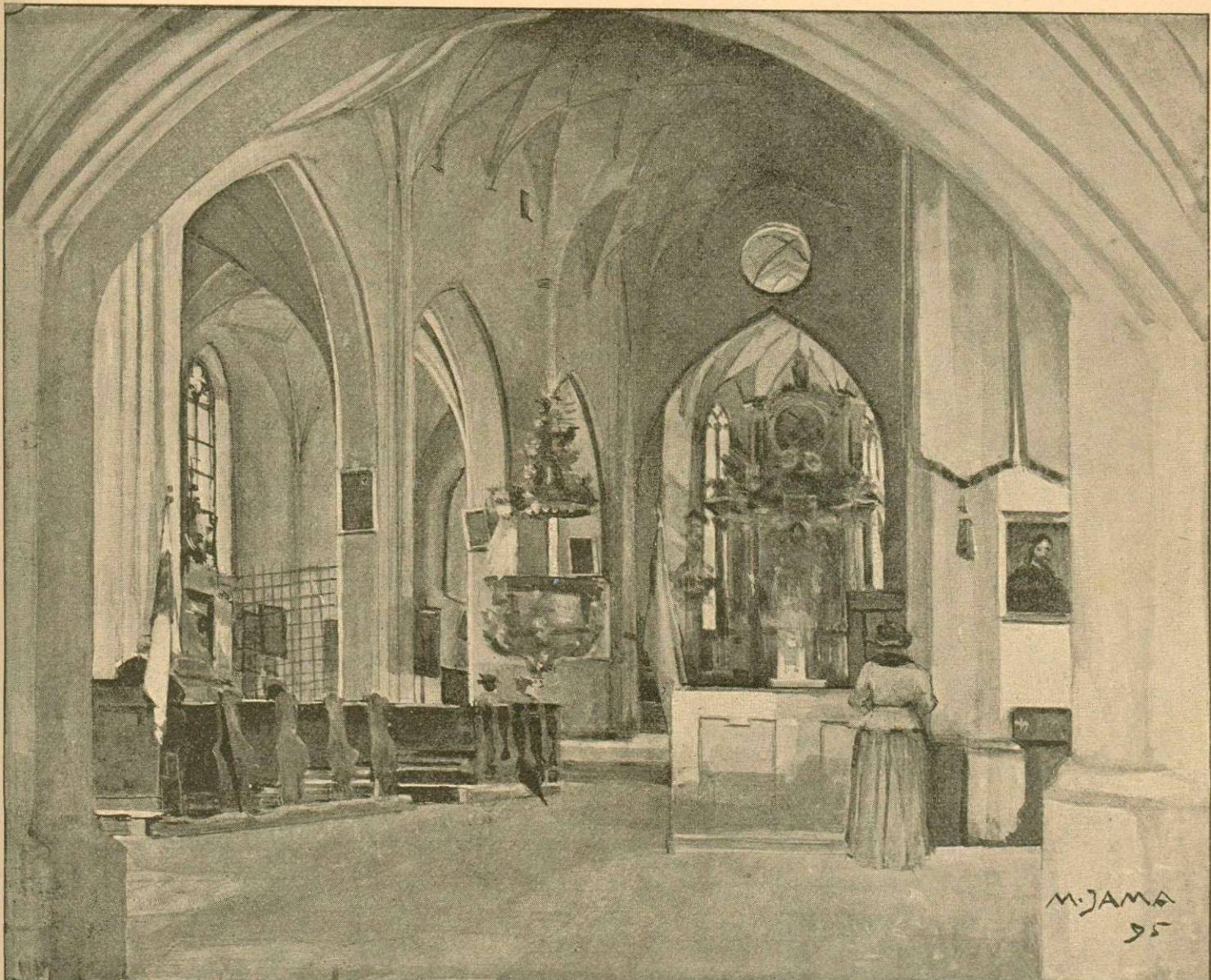
In bežal je, bežal... Bal se je za svoje okrogle, bele desetice...

Lepa in mirna je ležala pred njim barska planjava, bela in posejana z blestečimi biseri. Mesec se je že bližal vrhu temnega, pobeljenega Krima. Kako lepa je bila pod tem mesecem vsa širna ravan! A tudi mrzla, mrzla! Jozlè je to koj čutil, ko je stopil v

„Meni je pel!...“

Bližal se je Globoki Poljani.

Preko barja je vela ostra burja, on pa se je zavijal v svojo slabo obleko. Hodil je težje in težje. Komaj je vzdigoval noge iz snega, in vdiral se je bolj in bolj... in jel se je ustavljati. Mesec se je nižal bolj in bolj in njegov spodnji del se je skoraj skrtil

V gospesvetski cerkvi.

Risal M. Jama.

noč... Urna hoja mu je pozneje pregnala mraz... A polotevala se ga je utrujenost. Sneg se je vdiral pod nogami, in on je šel dalje dalje proti Globoki Poljani, bal se je za svoj zaklad... On je sovražil nepoštene ljudi, sovražil je Gera...

Tista njegova pesem mu ni dala miru...

„Ali ni meni pel?“ se je vpraševal in stiskal jezno pesti.

„Dom in Svet“ 1901, št. 2.

za pobeljeni vrh debeloglavega Krima. Iz zemlje pa je vstajal mraz in lokavo obdajal osamelega Jozleta...

In takrat mu je nekaj pelo po ušesih:

In kočjo sredi poljan,
obletel je črni vran...

„Huu, meni je pel — hu-u...!“

„Meni je pel!“ in roke so se mu krčile in stiskal je pesti... „Gero!“...

Senena lopa na Globoki Poljani je bila zametena, le redke stopinje so držale od steze do vhoda . . .

Onemogel je legel . . . Udje so mu bili premrli, pomagati si ni mogel. V glavi je čutil nasledke pijače; glava je bila vroča, a drugod ga je zeblo. No, naposled tudi drugod ni več čutil mraza . . .

Drugi dan so ga našli — njega in njegov zaklad. Pod glavo je imel denar, skrbno

zavit v rutah. Tako je umrl Jozlè — ‚stepni kralj‘ . . .

Drugi dan so ga pokopali . . . Pogrebcev ni bilo. Le Jurij Moder je stopal za belo krsto, in nekaj starih ženic je pobožno molilo za nesrečnika . . .

Zdaj počiva mirno tam gori na griču med mnogimi drugimi.

Po Globoki Poljani pa kričé vrane in letajo s hrasta na hrast.

Samoti.

Samota, ti verna družica
iz mojih nekdanjih let,
iz svètnega hrupa se vračam
pod tvoje okrilje spet.

Kakó zdaj strmiš v neznanca,
ki bil ti je dolgo nezvest,
in nema in nema prebiraš
na mojem obrazu bolest . . .

In tiho in tiho očitaš:
Zakaj si se vrnil, zakáj?
od družbe, od petja, od godbe
obrnil se k meni nazaj?

In kaj li prinesel si s sabo
za pusti, za dolgi moj čas? —
Oh, kaj sem prinesel? . . . Prazneje
srcé in temnejši obraz.

In eno in eno spoznanje
zdaj jasno je mojim očem:
da čutim tembolj se človeka,
čimbolj sem odmaknjen ljudem!

Anton Medved.

Kakó naj dam ti pesem? . . .

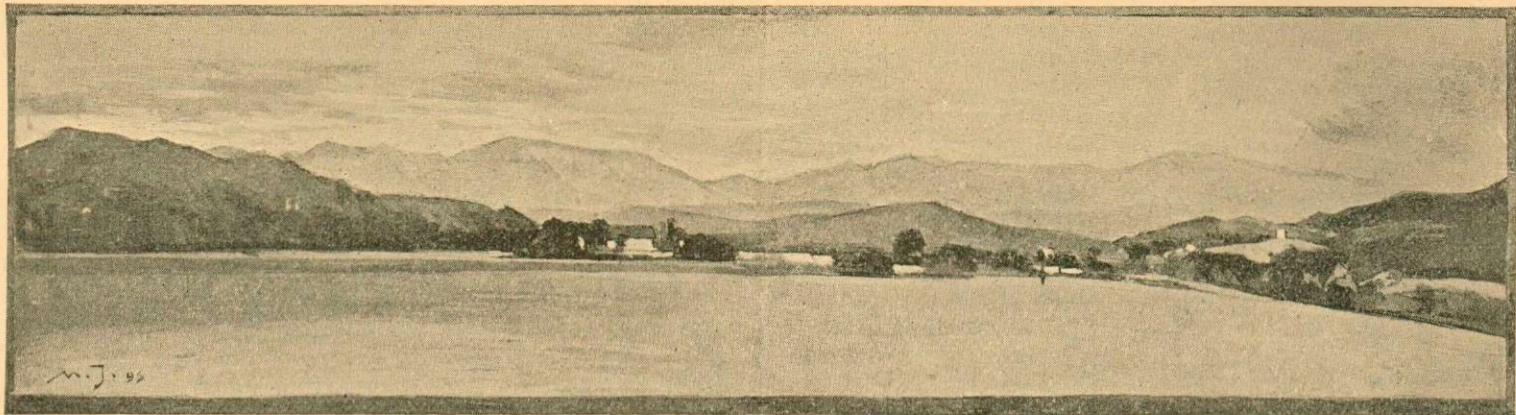
Kakó naj dam ti pesem za spomin,
ko pesmi srce tvoje ne umeje,
ko se ob nje gorkoti ne ogreje —
kakó naj dam ti pesem za spomin?

Poslala bom ti pismo pisano
in govorila bom o mladi roži,
kako se ji po žarkem solncu toži —
poslala bom ti pismo pisano.

Poslala bom ti šopek mladih rôž:
njih govorica srcu je umljiva —
kaj lilija, kaj vrtnica prikriva . . .
Poslala bom ti šopek mladih rôž.

Prebral ti bodeš pismo — brez besed
in spravlil bodeš šopek — brez spomina,
saj taka je ljubezni zgodovina:
začenja se in jenja — brez besed!

Ljudmila.

Gospesvetsko polje s severne strani.

Gospa Sveta.

Zgodovinsko-krajepisna črtica. — Spisal *Valentin Podgorc*.

(Konec.)

Preden se dá sestaviti notranja zgodovina gospesvetske cerkve, je treba, da nam zgodovinarji pojasnijo razmere med cerkvijo in državo v letih Karolingov in njih naslednikov. Ludovik Nemški je namreč izročil l. 861. Gospo Sveto z drugimi posestvi vred solnograškemu nadškofu. Nekateri pisatelji pripisujejo take darove pobožnosti ter slavé pobožno mišljenje kraljev in domačih plemičev.¹⁾

A resnična zgodovina dokazuje, da posvetna oblast ustreza navadno verskim načelom le tam, kjer so v soglasju z njenimi političnimi smotri. Istodobno kot na Koroškem je hotel Ludovik tudi na severu priklopiti polabske Slované s cerkvenimi vezmi k svoji državi.²⁾ Severni Slovani so se Ludovikovi uredbi uprli in preprečili kraljeve politične namene, na jugu pa je bil Slovenec preslab, da bi se bil mogel braniti.

Z Gospo Sveto vred je tedaj podaril Ludovik Solnogradu še celo vrsto drugih posestev ob Krčici, v Dravskem dvoru (Trahofen), v Krnosu, v Trebinju, v Ojstrovici in v Brežah. Zakaj? Iz pobožnosti? L. 845. je prišel bolgarski kralj Bogoris prvič v dotiko z Nemci, in l. 853. je nastala prva vojska med Nemci in Bolgari. A kmalu sta

se Ludovik in Bogoris zvezala proti moravskemu knezu Rastislavu (l. 863). Ta se je bil l. 855. iznebil nemškega jarma¹⁾ in je premagal Ludovika. Prepričan, da država ne ostane svobodna brez cerkvene podpore, je prosil blagovestnikov v Carigradu, odkoder sta mu došla l. 863. Ciril in Metod.

Zasijala je tedaj Slovanom zarja narodne svobode — sicer le za trenotek —, a Nemcem je moralo biti takoj jasno, da je njihova politika preprečena za vselej, če se ustanovi s pomočjo papežev ob vzhodu njihove države prosto slovansko kraljestvo.

Nemec je rabil pomoči škofov, pritiskal nanje, da so delovali v tem smislu in je to deloma tudi dosegel pri nekaterih škofih, katerih postopanje nasproti slovanskim blagovestnikom je dovolj znano. Solnograd je bil kupljen, in v kupilu je bila tudi Gospa Sveta.

L. 890. je isto darilo potrdil kralj Arnulf. Od vzhoda mu je pretil mogočni Svatopluk, in kralj je moral zopet utrditi stare prijateljske zveze, ki so se v teku let morebiti že precej zrahljale. V ti dobi so bivali v Gospe Sveti še podškofje (choroepiscopi), vsaj listina iz l. 927. govori o podškofu Gotabertu, kateremu je dal solnograški nadškof Gospo Sveto

¹⁾ Tako Ankershofen: II. 546.

²⁾ Wedekind: I. 48.

¹⁾ Gfrörer: Byz. Geschichte II. 90.

v last za čas njegovega življenja.¹⁾ Verjetno je, da so bili že takoj iz pričetka le-ti gospesvetški dohodki na razpolaganje gospesvet-skim podškofom. Da jih je Ludovik vzel Gospe Sveti in dal Solnogradu, priča, da se na podškofa gospesvetškega ni dosti zanašal, ali pa ga takrat potreboval ni.

L. 945. je dal kralj Oton I. nekaj svojih posestev gospesvetški cerkvi, katero je vodil tedaj še podškof Gotabert.

L. 937. je umrl Arnulf, bavarski vojvoda, katerega otroke je hotel Oton izpodriniti iz njihove lasti. Posrečilo se mu je, da je podkupil Arnulfovega brata Bertolda,²⁾ ki je bil odslej kralju tako hvaležen, da mu je pomagal zatreti svoje stričnike. Bertold je postal sedaj sam vojvoda bavarski, a bil je že star in je umrl l. 947. Oton je hotel velike fevde nekoliko zmanjšati, in pri tem je odpadlo tudi nekaj za Gospo Sveto. Zgodovina pravi, da je dal Oton dotična posestva Gospe Sveti na priporočilo vojvode Bertolda.³⁾ Tako je sejal kralj razdor med škofi in plemiči, in ko so se ti prepirali, je rasla kraljevska oblast.

O naslednjih časih piše Jabornegg: „Za Gotabertom v Gospe Sveti ni bilo več podškofa. Vzrok vidim v tem, da so se podškofje pred Gotabertom, n. pr. Ožbalt, v nekaterih zadevah obračali v Rim, preziraje Solnograd, in da so si na ta način prizadevali dobiti v svojem delokrogu neko samostojnost, ki se ni strinjala s hierarhičnim redom.“⁴⁾

Morda je res kaj na tem. Vsaj umljivo se nam zdi, da bi bili Solnograjci težko trpeli večjo neodvisnost gospesvetških podškofov. Da bi se pa neposredno občevanje z Rimom ne strinjalo s hierarhičnim redom, pa seveda ni res.

Najbrže so pa politični boji tedanjih časov zatrli gospesvetško podškofijo

Po Bertoldovi smrti je dal Oton I. bavarsko vojvodino, s katero je tedaj bila

združena Koroška, svojemu bratu Henriku. Ravno ta Henrik se je bil doslej udeleževal vseh naporov zoper svojega brata; zato mu Oton ni zaupal ter je odločil del bavarske vojvodine — Bavarski Palatinat — Arnulfu II., sinu l. 937. umrlega vojvode Arnulfa, ki je moral biti kot pravni naslednik v vojvodstvu hud sovražnik Henriku. Mogotec, ki ima dva močna sovražnika, pač dobro stori, če naredi združbo med njima.

Arnulfu je izročil Oton l. 947. kraljevska posestva na Bavarskem,¹⁾ in med temi je bila morda tudi dota podškofije gospesvetške, ker ravno v tej dobi nam gospesvetška podškofija izginja iz zgodovine.

Gospa Sveta se je sicer hotela povzpeti v škofovski sedež, a časi so bili nemili, in Koroška je morala čakati še eno stoletje, preden se ji je vsaj nekoliko uredilo dušno pastirstvo. Na Koroško so solnograški nadškofje prihajali le ob izrednih priložnostih: Friderik je l. 970. urejeval posestva, Gothard je l. 1063. preiskaval desetino.

Kmalu se je tudi začela kršiti gospesvetška last. L. 1087.²⁾ je ustanovil plemič Volmut cerkev na Prevernu (Prajern), in Solnograd je dozidal novo župnijo deloma z dohodki Gospe Svete.

Začenši od l. 1116. so bivali v Gospe Sveti le še prošti. V listinah iz l. 1116. in 1130. nahajamo prošta Romana, l. 1158. Engelrama, od l. 1177. do l. 1195. pa Ekeharda. L. 1196. je Ekehard postal krški škof in je bil zelo delaven v tej službi. L. 1202. se imenuje prošt Henrik, ki je bil obenem župnik v Brežah.³⁾ Ta Henrik je postal l. 1214. tudi krški škof. L. 1236. se imenuje Wolricus kot gospesvetški dekan, l. 1216. magister Perhtold, l. 1203. Pernhardus kot gospesvetški župnik. Torej je bil že tedaj v Gospe Sveti cel kapitel s proštom, magistrom, župnikom in z drugo duhovščino, ki se v listinah ni podpisovala; prošt pa je bil velečisljan dostojanstvenik, ki

¹⁾ Gfrörer: Gregor VII. 9, 364.

²⁾ Jaksch: Monumenta historica ducatus Carinthiae I. 82.

³⁾ Praepositus de Solio et Frisacensis plebanus. Jaksch: Monumenta I. 284.

¹⁾ Jabornegg: Archiv XI. 83.

²⁾ Gfrörer: Gregor VII., I. 360

³⁾ Jabornegg: Archiv XI. 82.

⁴⁾ Jabornegg: XI. 83.

je užival semtertja tudi še kako tujo župnijo in je imel precej upanja, da postane kdaj škof krški.

Zgodovinskega dogodka nas spominja nad vrati gospelsvske cerkve obešana kamenita krogla. L. 1478. sta se sprla cesar Friderik IV. in solnograški nadškof Bernard. Cesar je želel, da bi nadškof odstopil s svojega mesta in dal prostor Ivanu Strigonškemu, a nadškof mu v tem ni mogel ustreči. Zaradi tega je naročil cesar, da se nadškofu vzamejo vsa posestva na Koroškem, Štajerskem in Avstrijskem. V tej sili je iskal škof pomoči pri ogrskem kralju Matiju, ki je škofu poslal svojih vojakov.

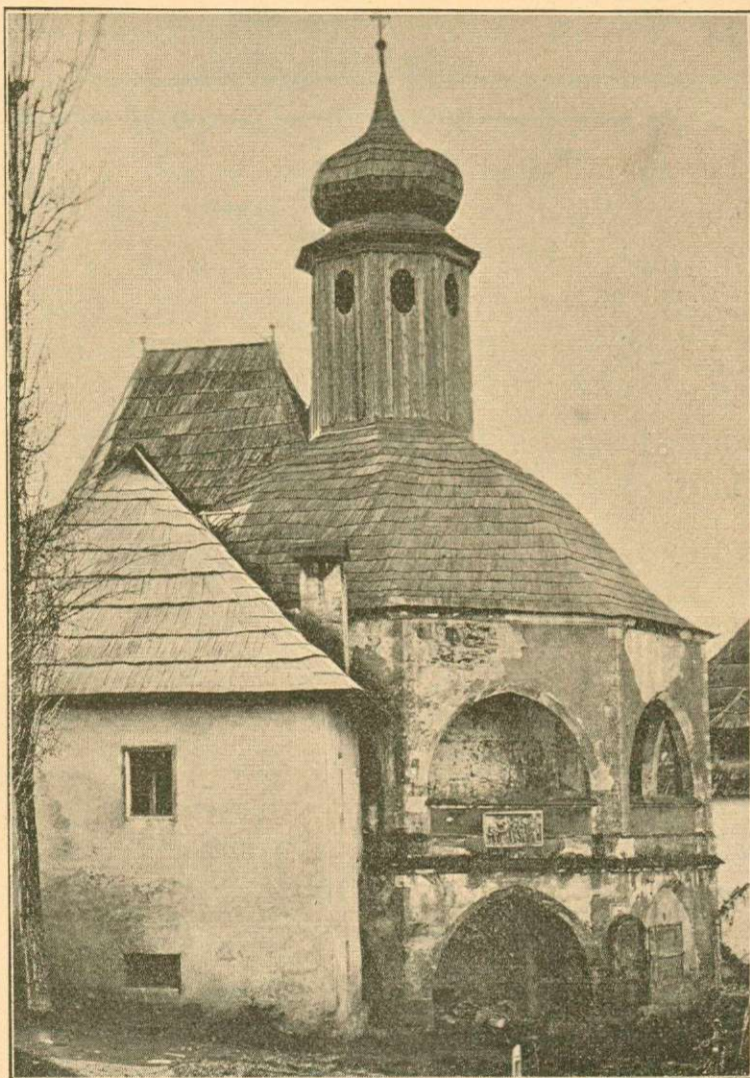
V postu l. 1480. so prišle ogrske čete pod vodstvom Ivana Haugvica na Koroško in so zasedle Breže, Sovodje (Gmünd), Sachsenburg, Stari dvor (Althofen) in Taggenbrunn.

Gospe Svete pa niso zasedli Ogrji, marveč Leonhard Kolničar iz Ojstrovica. Sredi septembra meseca je prišel pred Gospo Sveto tudi Haugvic in zahteval, da se mu izroči s stolpi in z ozidjem utrjena gospelsvska vas. Ker mu niso ustregli, je začel streljati nanjo z velikim topom, ki je pri tej priložnosti počil in usmrtil enega topničarja. Haugvic je dal sedaj na cerkev streljati s puškami in z žarečimi pušicami, a dosegel ni ničesa in je šel po tridnevnem brezuspešnem obleganju naprej v Breže. Gospelsvska posadka je vodil Jakob Radhaupt, župnik v Čonjčah. V cerkvi je shranjena še slabodovršena podoba tega obleganja. Narod govori o Ogrih kot o Turkih; menda je bilo njihovo vedenje precej turško.

Cerkve so bile v srednjem veku osrčje narodnega življenja; duhovništvo je bilo narodom vse, in zato je zgodovina krščanskih držav tako tesno spojena z zgodovino njihovih svetišč. Žal, da so nam bojni časi in razne nezgode uničile skoraj vse listine, ki govoré o veselih in žalostnih dneh našega naroda.

Tudi nad Koroško je prišla v šestnajstem veku protestantska burja, in njeni umazani valovi so pljuskali silovito tudi ob zidovje Gospe Svete. L. 1598. se je zgodil v Gospe Sveti neču-

ven zločin.¹⁾ Na praznik Marijinega Vnebovzeta je prišlo tja, kakor še danes, mnogo romarjev, med katere se je vrinilo precej brezverne ali krivoverne gospode. Med božjo službo so začeli žvižgati in kričati, potem pa so planili nad ženske in dekleta, trgali jim obleko raz život ali jim zavezavali krila nad glavo in jih izganjali iz cerkve. Potem so šli skupno nazaj v cerkev, peli ostudne

Osmerokotnik v Gospe Sveti

pesmi, oblivali vernike z vodo, mazali podobe in skrunili cerkev z blatom.

Vojvoda Ferdinand je pozval na odgovor tri plemiče kot povzročitelje tega zločina v Gradec. Zločinci pa niso šli, in stanovi so jih branili, češ, da tak poziv nasprotuje njihovi prostosti! A Ferdinand je ugnal prevzetno gospodo, in l. 1604. je prišel apostolskovneti škof Martin Brenner tudi v Celovec. Prepričevalni njegovi govori so pretresli Ce-

¹⁾ Schuster-Brenner 346.

lovčane, in moško nastopanje Ferdinandovih vojakov je ukrotilo predrzne luterane. Jokaje so se izpreobrnjenci ločili 26. mal. srpana pri Gospe Sveti od apostolskega škofa.

O teh verskih bojih naši zgodovinarji večinoma krivo poročajo. Naš domači nemški zgodovinar piše, da katoliških župljanov v času reformacije nihče ni motil pri božji službi. Le pri procesijah, ki so prihajale iz drugih krajev v Gospo Sveto, so jih baje protestantje dražili (kamen Neckereien vor) in semtertja je prišlo do pretepov.¹⁾

Radi bi vedeli, kaj bi pisal naš „Archiv“, ko bi bili katoličani tako „dražili“ protestante! V kakšnih rokah je vendar naša zgodovina!

Ko je bilo zatrto protestantsko gibanje, se je povzdignilo tudi dušno pastirstvo. Cerkev sv. Ilja v Celovcu je bila dotlej le podružnica gospelsvetske cerkve s posebnim vikarijem. Sedaj je postala samostojna župnijska cerkev. —

Bodi sedaj dovolj zgodovinskih spominov, in obrnimo se k stavbi sami!

Gospelsvetsko cerkev naj bi nam popisal kak umetniški strokovnjak. Tukaj posnamemo le, kar poroča arhitekt g. P e č n i k.²⁾ Iz one dobe, ko se je ta kraj pokristjanil, ni več ohranjenega ničesa. Sedanja stavba je bila sezidana v 15. stoletju. Stolpa sta res iz prejšnjih časov; masivno zidovje, ki nima opornikov, nam to priča. Morda so stolpi bili sezidani v 13. stoletju. V oni višini, kjer se začena cerkvena streha, imata stolpa na zunanji strani „al fresco“ slikano nakitje v rdeči in črni barvi (Vierpassverzierung). Nad njim je v kamen vdolbljen obrobek, podoben lesni arhitekturi poznejše gotike. Nad tem obrobkom so mala, z oslovskim hrbtom sklenjena okna, in nad temi šele so romanske line. Te line so okroglo-vzbočene ter imajo po dva in dva stebra, ki sta prvotno romanska, ali pozneje, morda ko so vzdigovali zvonove, so romanskim stebričkom naložili nekako gotično naglavje.

¹⁾ Archiv für vaterl. Geschichte XI. 96.

²⁾ Mittheilungen der k. k. Centralcommission 1867. str. 17.

V podrobnostih stavbe niso mnogo zaljšali. Okna so deloma preprosta, posebno starejša kažejo preprosti „Drei- do Sechspass“, poznejše partije imajo že ribje mehurje. A stavba zase dela na opazovavca veličasten vtis. Razmerje med posameznimi deli cerkve je lepo in pozneje pristavljeni nelepi prizidki notranje lepote niso oškodili.

Med podrobnostimi so zanimive plošče, ki krijejo vrata; ploščice kažejo heraldične živali, leve in orle, in so nakovane z železom na les. Krasno veliko zapornico so odnesli pred leti v celovški muzej, kjer se še danes vidi kot vzor ključavniškega dela. Odnegli so v Celovec tudi star lesen oltar, v reliefu kažoč Oznanenje Marijino. Srebrnine in zlatnine cerkev nima skoro nič več. Cesarja Jožefa delo se vidi tudi tukaj.

Posebno znamenit je v cerkvi grob svetega Modesta. Pravijo, da je dal ta grob narediti Modestu vojvoda Hotimir, a poznavatelji starin trdé, da delo ni iz VIII. stoletja, marveč mnogo novejše, in sicer iz dobe, ko se je romanski slog začel že umikati gotiki; zato trdijo, da je iz srede XIII. stoletja.

Še bolj neumestna je pravljica, da je razpelo, ki je še sedaj ob oltarju svetega Modesta, prinesel Modest s seboj. Mogoče in verjetno je, da je Modest prišedši v Gospo Sveto si naročil kje v Solnogradu podobo Zveličarjevo, a Kristus, ki je sedaj tam, je bil rezljan koncem XVII. ali v pričetku XVIII. stoletja. Tudi milostna podoba Matere Božje, ulita iz mavca (Gypsstucco), ni starejša.

L. 1885. so našli na severni strani prezbiterijska podoba lepo, na presno slikano podobo iz l. 1435. Strokovnjak je odbil omet, in podoba se leskeče zopet kakor nova v starodavni svoji obliki. Predeljena je v dva dela. Zgornji del nam kaže Salomona na prestolu in pred njim dve ženi, njuna otroka in vojake. To je Salomonova modra sodba. Spodnja polovica pa kaže na desni strani Betlehem s sveto Družino, z leve strani pa jahajo tja Trije Kralji s svojim spremstvom. Podoba je velezaminiva. Čas, ki

ni imel pojma za lepoto, za umetnost, za starine, za vero — žalostni čas preteklega stoletja je ometal stare umotvore naših cerkva, in zdaj ne vemo, kje bi dobili denarja, da popravimo, kar ni izgubljeno za vselej. Lani (1900) se je odkrila druga taka podoba ob oboku pred prezbitorijem. Slika kaže sodnji dan, je dobro popravljena in sedaj zopet prelepo krasi cerkev. V prejšnjih letih so se

dva parda, stoječa na zadnjih nogah zraven vaze, iz katere raste vinska trta, noseča grozdje, okoli katerega letajo ptice. Ta -le plošča je morala nekdanj stat na Bahovem oltarju. Na levi strani se vidi na steni moška podoba z vrčem in ženska s skrinjico za dragocenosti. Dalje spredaj se vidi na steni rimska biga, poštni voz, kojega vlečeta dva konja; spredaj sedi voznik, v kitem vozu je oseba s kroglo v rokah. Na drugi plošči vidimo Ahileja, ki ima ob dvokolnici, v katero so vpreženi iskri konji, pripetega Hektorja. Pred vozom stoji podoba Viktorije, v ozadju pa vojak s ščitom.

Zelo zanimiv je „osmerokotnik“ (oktogonalni) zunaj cerkve. Ljudstvo ga imenuje „poganski tempelj“. Notranja okrogla stavba je iz romanske dobe. Okoli te stavbe so zgradili v XV. stoletju odprt hodnik.

Med osmerokotnikom in med cerkvijo stoji brhek gotičen stolpič, namenjen, da se hrani v njem ustanovljena lučca; steber je zavrt, a hram štirioglat. Pokrov je podoben čeladi in se konča v mlečku (Kreuzblume). Ob spodnjem robu hramovem so razne podobe, med njimi moški zgornji život, držeč trak z napisom „Erasmus Kapovn“. Imenovani Kapovn je bil vikarij v Št. Vidu in je napravil ustanovo za večno luč v tem stolpiču dne 21. oktobra 1497.

Kakor druge starine, opletla je ljudska domišljija tudi Gospo Sveto z raznimi bajkami.

O milostni podobi Matere Božje pravijo, da jo je prinesel s seboj iz Laške sv. Vojtéh (Adalbert). Ko je odpotoval na Prusko, je izročil podobo svojim prijateljem in jim naročil, naj jo nesó nazaj v Rekanato, če bi se mu podjetje ne posrečilo. To željo sta mu hotela izpolniti dva češka plemiča in sta šla l. 998. proti italijanski deželi s sveto podobo. Prenočevaje v Beljaku sta čula v spanju glas, ki jima je naročal, naj neseta svoj zaklad v Gospo Sveto ter ga razstavita tam v cerkvi. Ne meneč se za sanje, sta hotela zjutraj odpotovati, a konji niso šli naprej. Sedaj sta spoznala višjo voljo ter začela povpraševati po svetišču, ki jima je bilo napovedano po skrivnostnem glasu. Obrnila

Tanzenberški spomenik v Gospe Sveti.

bile že izza ometa odkrile lepe slike pri vhodu v cerkev.

Znameniti so tudi še rimski spomeniki, ki so vzdani v cerkvene stene. Takoj pri vhodu vidimo na desni strani volkuljo z dvema dečkoma. To sta Romul in Rem, ustanovitelja Rima. Zraven je drug kamen, ki predstavlja genija žalosti z ugašajočo bakljo. Zunaj nad vhodom je plošča, ki kaže

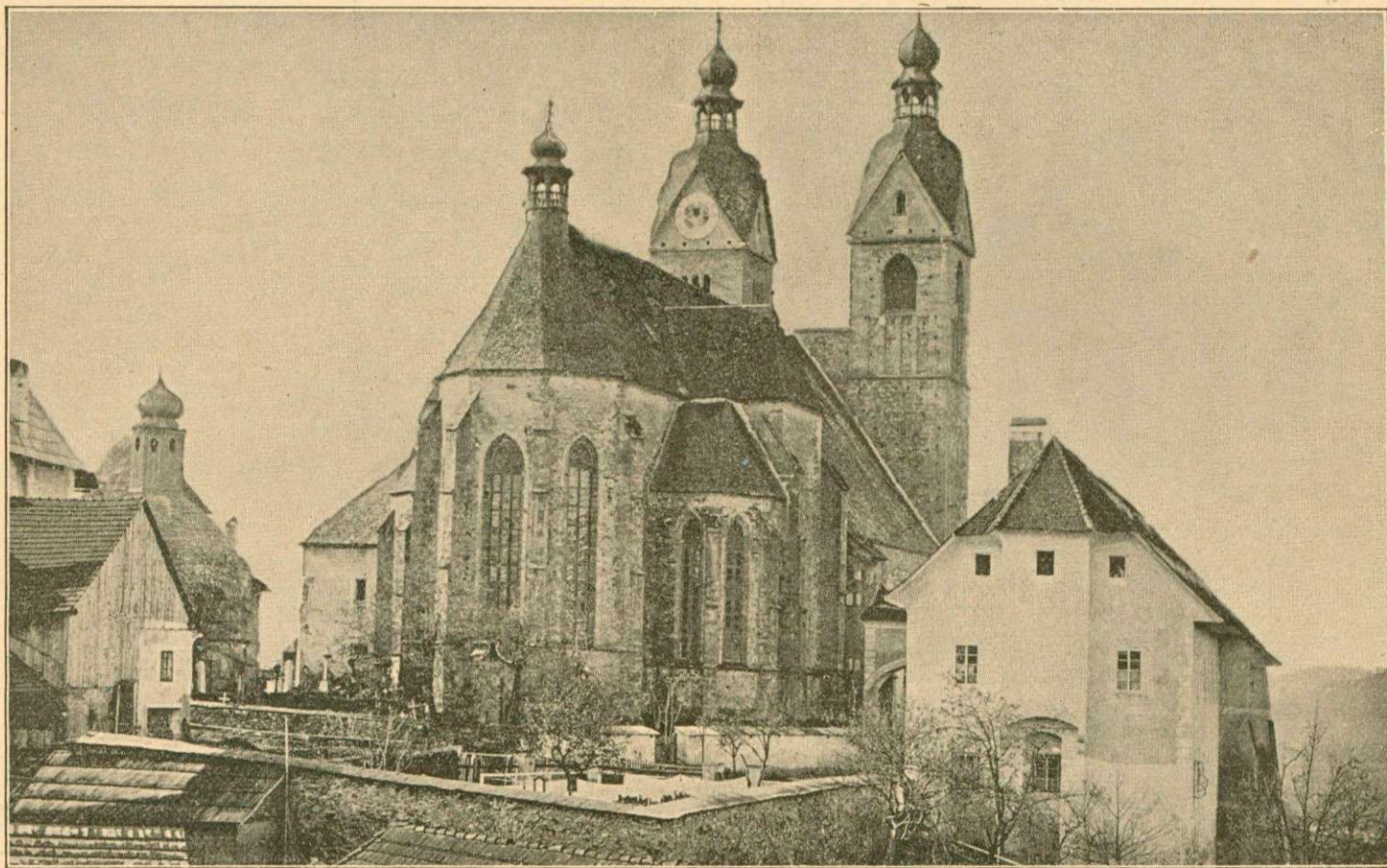
sta se nazaj, in veselo rezgetaje so hiteli konji proti Gospe Sveti. Tukaj sta izročila proštu zaklad in mu povedala, kako naročilo sta dobila v sanjah.

Ko vstopiš skozi glavna vrata, vidiš v tlaku vtisnjene stopinje kozjih parkljev. Odkod so te stopinje? Bajka pravi: Pred mnogimi leti je bivala v bližini mlada kmetica, ki se je bila zagledala v zalega mladeniča. Vzeti je ni mogel, ker bila je prerevna. Prišlo ji je na misel, da bi ji mogel morda pomagati sam peklenšček. Neko noč ga je

Drugi ljudje pravijo, da je Mati Božja tod hodila s Kristusom, in vrag je zbežal pred njo.

O Modestovem oltarju pravijo ljudje, da se vedno bliže primika nasproti stoječemu razpelu, in kadar se združita, bo menda sodnji dan.

Take pravljice pripoveduje s strahom mamica, kadar privede sinčka v starodavni dom. Kdo ji očitaj prazno vero! Otroška pamet hoče imeti kaj za svojo domišljijo, in blagor narodu, čigar fantazija sanja o Ma-

Gospesvetska cerkev.

šla rotit. Dan pred poroko je prišlo dekle k izpovedi, a vrag je prišel za njo. Komaj mu je ušla v izpovednico in dobila odvezo, tako, da ji vrag ni več mogel škodovati. — Jezen je vrag zbežal in za spomin vtisnil parklje v tla.

V tlak vtisnjeni sled pa kaže v resnici sled pasje noge. Torej bi bil moral peklenšček imeti pasjo podobo.

Zraven pasjega sledu pa so različnovelike človeške stopinje, ki so se bile v mehko malto vtisnile, kajti tlak ni kamenit, marveč narejen iz ometa.

teri Božji, o malem Jezusu in o njegovih angelih. Take domišljije so brezdvomno blažje, kot druge, ob katerih se kratkočasi olikani svet v svojih romanih in glediških igrah.

L. 1669. je upepelil Gospo Sveto hud požar. Nastal je ogenj v mali vaški hišici, razširil se na stanovanja kanonikov, dekana in prošta, in užgala se je cerkvena streha s stolpoma vred. V hudem ognju so se raztopili zvonovi. Nove zvonove je ulil celovski zvonar l. 1670. za severni stolp, za južni stolp pa se je ulil velik zvon l. 1687. Zanj je podaril cesar Leopold I. trideset stotov

kovine. Zvon tehta stoinosemnajst stotov, in njegov veličastni glas občuduje vsakdo, ki ga sliši.

O Platonu pripovedujejo, da je rad stal v kovačnici in poslušal žvenket železja, ko je kladivo udarjalo na naklo. Če je Platona mikal ta glas, kaj čuda, če kristjan rad poslušá mogočni glas zvona! Koliko jih je ta glas že klical, koliko mrličev spremljal, koliko nesreč obžaloval, kadar je bojna sila divjala po deželi!

Nam pa so še posebno pomenljivi tvoji glasovi, mogočni zvon, kadar se oglasiš z visokih lin gospesvetske cerkve in doniš čez širno gospesvetsko polje. Koliko zgodovinskih dejanj se je vršilo na tem kraju! Tu so spomeniki stare slave slovenskega rodu, in če nas žalosté nesreče, ki so zadele že naš rod na tej zemlji, nam daje tvoj glas poroštvo, da bedi vendar še pravica nad nami!

Do zmage!

Po prijateljevih pismih priobčil Jož. Ošaben.

(Dalje.)

VI.

Dunaj pa — staroveški Rim! —
Na kolodvoru. — »Zu die Augustiner!« — »Ring!« — Alma mater Rudolphina. — »Srečni Štefan.« — »Kälbernes.« — »Herr Doctor!« — »Ráma-táma!«

Na Dunaju, 1. vinotoka 188 ..

Dragi stariši!

Prvo pismo s cesarskega Dunaja! In to prvo pismo naj sporoča Vam, dragi stariši, kakó je pri srcu Vašemu Ivanu. Drugi dan sem z doma, od sinoči na Dunaju, a domotožja, ali kako se že imenuje tista bolezen, ki se takó rada polasti človeka na tujem — tistega ne čutim še nič, prav nič. Morda šele pride. Nasprotno: neskončno dobro mi dene tu gori vse, kar vidim. Oče! to je že velikansko mesto, ta Dunaj! Ko sem na gimnaziji toliko slišal in čital o starem Rimu, ki je bil „caput orbis terrarum“, ki so se v njem stekale ceste cele Italije, dà, celega svetá, ki so vrveli čez njegov „forum“ narodi vse tedaj znane zemlje — sem si v domišljiji slikal podobo tega „večnega mesta“. A ta slika — sedaj uvidevam — je bila čisto napačna. Zakaj vedno sem si mislil pri

tem pravzaprav Ljubljano, le večjo, razsežnejšo, segajočo morda prav tja do pod Krima ...

Sedaj vidim, česa je nedostajalo moji duševni „predstavi“ o Rimu (da govorim z dušeslovjem, iz katerega imam v zrelostnem izpričevalu takó imeniten red). Nedostajalo ji je tistega „znaka“, ki se ne pridobi z očesom, ampak le z — ušesom: nedostajalo ji je — ropóta ...

Ko je naš poštni vlak okrog poldneva pridrčal s Semeringa (sošolec Ižanec je menil, da je to slovenski „Smrečnik“, drugi smo mu ugovarjali, trdeč, da je slovensko pravo ime „Severnik“) v Dunajsko planoto, smo gledali pri vseh oknih, kdaj se bode pokazal — Sveti Štefan! Razgrnili smo po klopi „plan“ Dunajskega mesta, last sošolca Coklarja, ki je to stvar študiral že v Ljubljani in zasledil po Dunaju nekatere skoro čisto slovenske ulice, kakor n. pr. „Planken-gasse“, „Tabor-strasse“ „Kolowrat-Ring“, — no in pred Dunajem samim pa „Novo mesto!“ — ter je iz te okolnosti izvajal kot posledico, da, če gremo na Dunaj, gremo kakor domov! Vrhutega da imajo na Dunaju Radeckega cesto, Tržaško cesto itd. vse kakor v Ljubljani! Nad tistim zemljevidom smo sloneli, kadar nismo gledali

skozi okna, kakor Kolumb, ko je iskal „suhe zemlje“. Vlak jo je rezal s podvojeno hitrostjo, kakor da je hotel popraviti, kar je prepočasi lezel vkreber na „Severniki“ — a stolpa Sv. Štefana le še ni bilo videti! Naenkrat, onkraj Dunajskega Novega mesta, zavpije tovariš Večerín ves iz sebe: „Ga že vidim! Lejte ga, stolp Sv. Štefana!“ Vsi planemo k oknu, in res, v daljavi nas je pozdravljala Sv. Štefan! A bil je mnogo manjši, nego smo si ga mislili mi, takó da je Coklar zaničljivo vzkliknil: „Kaj, to da je tisti slavni stolp? Saj ni večji od našega farnega!“ Bila je pa le „optična prevara“, katero je popravil že sinoči, ko smo vsi trudni „trapali“ nalašč tudi še do dunajske stolne cerkve.

Železniškemu potniku pred Dunajem vse priča, da se bliža svetovnemu mestu (zadnje polletje v osmi šoli smo trdili v domovinoznanstvu, da je Dunaj po velikosti šesto mesto na svetu: London, Pariz, Novi Jork, Berlin, Kanton na Kitajskem — Dunaj). Gotovo eno uro ali še več pred mestom na obeh straneh železniške proge razne tvornice, velikanski dimniki s črnim dimom, ki se vali iz njih, dalje orjaški lepaki s še bolj orjaškimi črkami, priporočajočimi to ali ono tvrdo v mestu... vse to pleše okoli vozečega se potnika v „divji konkurenci“ že daleč pred mestom.

Slednjič, po šestnajsturni vožnji, smo na kolodvoru! Z zamazanimi črevlji, začrnenim obrazom in rokami, pograbilsi tisto malo prtljage, kar smo je nosili s seboj, izstopimo. Velikanski kolodvor! In zdaj ta šum, ta ropot! Reči Vam moram, da mi je bilo to nekaj čisto novega. Tisto življenje, ki se vidi n. pr. v Ljubljani na kolodvoru, je grobna tišina proti temu, kar je tukaj. Zdelo se mi je, kakor da se je pripeljalo z nami pol sveta, toliko ljudstva se je udrlo iz vozov proti izhodu.

In sedaj pridemo vun, pred poslopje! Skoro nepregledna vrsta — pa kaj pravim „vrsta“ — nepregledne vrste dunajskih izvoščkov nas čakajo. Kakšno vpitje! Ta vabi v svoj „Einspänner!“, oni v svoj „Zweispänner“.

Kovčeg naložiti, potniku odpreti vratica in jih zapreti — to naredi dunajski izvošček v enem trenutku; potem sede sam, zamahne z bičem — in voz oddrdrá v mesto. Za njim drugi, tretji, četrti... brez konca in kraja!

Alles rennet, rettet, flüchtet ...

Bilo je ropotanje, kakor da se svet podira, „acsi fractus illabatur orbis“! Pa ne mislite, da razgraja ta hrup samo okrog kolodvora! Nikakor ne! Zakaj skoraj v desetih minutah so vsi tisti izvoščki oddrdrali v mesto, takó, da je za nekaj časa postalo prazno pred kolodvorom. Toda menite, da je bilo sedaj vse tiho, kakor v Ljubljani, kadar fijakarski konji takó sladko dremljejo in sanjajo o električni železnici? Ne! Iz mesta, kamor se je odpeljala vsa tista množica vóz in ljudi, nam je bil na uho glušeč hrup še več vóz, konj in ljudi, takó, da bi človek skoraj slutil v bližini tisti divji lov, katerega popisuje nemški pesnik Bürger z znanimi verzi:

Laut kliff' und klafft' es, frei vom Koppel,
Durch Korn und Dorn, durch Heid' und Stoppel...

Ko sem stal kakor omamljen od tega vrvenja in hrumenja, prišla mi je sama od sebe misel: Glej, takšen vik in krik, hrušč in trušč je moral biti v starem Rimu!

Poleg tisoč reči, ki me tu na Dunaju zanimajo, se mi je prikupilo že takoj o prihodu na kolodvoru dunajsko narečje. Ko smo namreč čakali, da se razvrsté izvoščki, pozove prav tik nas neki mlad duhovnik (tako nekam znan se mi je zdel, kakor da sem ga videl že kdaj v Ljubljani) „Einspänner-ja“, ki je bil seve v hipu pripravljen, ter mu reče, naj ga pelje: „Zur Augustinerkirche“, na kar je izvošček s svojo dunajsko prijaznostjo pritrdil, češ: „I was schon, zu die Augustiner!“ Kakor blisk se mi je posvetilo v glavi, da se bliža nemščina, vsaj v narečjih, že tudi tistemu stanju modernih jezikov, v katerem „se vežejo“ vsi predlogi s tožilnikom, kot v italijanščini, francoščini in angleščini! Vedno manj oblik, a več besed — to je teženje sedanjih svetovnih jezikov!

Tudi nam je ta ali oni izvošček ponudil priliko, „velikomestno“ priti v veliko mesto; toda iz raznih vzrokov (nekateri so tudi Vam znani) smo odklonili ponudbe, zlasti ker smo imeli „plan“, oči pa tudi dobre. In tako smo se peš spustili med „morje hiš“. Mimogredé povem, da nekoliko nas je pa le jezilo, ker se ni našel noben izmed starejših znancev, bivajočih že dalje časa na Dunaju, da bi nam bil prišel naproti in nas slovesno „vpeljal“, dasiravno smo bili nekaterim sporočili, da nas pride več. „Najbrže ne utegnejo“, smo se tolažili.

„Zu die Universität!“ je bilo sedaj naše prvo „geslo“. Najprej si moramo vsaj od zunanje strani ogledati tisto čudovito stavbo, kjer se dobiva najvišja modrost, ki je na svetu sploh dosežna; stavbo, ki se mora dijak osem dolgih let truditi, da dobi pravico za vstop vanjo; stavbo, ki je bila cilj naše vožnje in bo sedaj štiri ali pet let (če pojde vse dobro izpod rok!) vsakdanje naše torišče. Kje stoji? kakšna je?

In vzdignemo se! Na tej poti do vseučilišča sem občudoval prekrasno, neprecenljivo lastnost Dunajčanov, ki je v Ljubljani ni najti, namreč: za tujca na ulicah se ne zmenijo nič. Ko smo nerodno štorkljali po tlaku (le mislite na Coklarja, kjer je že „nomen — omen!“ ali na Ižanca!) dunajskih cest, čitali nadpise ulic, na glas govorili Dunajčanom neznan jezik, nas nihče še pogledal ni! Res, svetovno mesto, kjer se posameznik izgubi v velikanski množici! Ne da bi vzbujali najmanjše zanimanje (kar vsaj meni neskončno dobro dé), smo srečno dospeli na „Kolowrat-Ring“.

„Ring!“ Kakor v „tisoč in eni noči“! Med tem se je bil namreč storil mrak, in na obeh straneh širokega „Ringa“ je sijala iz elegantnih prodajalnic množica plinovih luči; vmes voz za vozom konjske železnice (tramway), vsi polni ljudi, zvončkanje, piskanje tramvajskih izprevodnikov, poleg tega brez števila elegantnih kočij, pešcev po obeh straneh ceste vse mrgoli... „Kranjec, glej, kam si prišel!“ vzklikne tovariš Zagozdnik. „Fantje, kadar bomo lačni, kar na „Ring“

pojdemo, pa bo pozabljeno vse „kruljenje“!“ je pripomnil očarani Ižanec.

Na „Opernringu“ ista krasota! Občudovanje nas je šele tedaj nekoliko minilo, ko je Večerin začel trditi, da so vse te krasne palače na „Ringu“ židovske, in sicer kar po vrsti: prvo ime Abraham, drugo Abeles, tretje Baruh, četrto Dajteles, peto Jajteles itd. Če je to res, je vsa lepota — prevara!

Čudno! Sredi tega blišča in vrvenja se spomnim — (človek bi se smejal tej misli!) — slavnega Martina Krpana, ki je svoje dni hodil po Dunaju! Pa Krpanu je bilo takoj dolgčas, četudi mu je stregel sam cesar; mudilo se mu je domov za peč, ker je komaj čakal, da bi zopet slišal zvon, ki poje na Vrh pri sv. Trojici. Oj, doma je doma! — pri tej misli me je prvič nekoliko zazeblo okrog srca, a molčal sem, da ne bi ozlovoljil še tovarišev. Sicer pa tudi ni bilo časa udajati se sentimentalnim mislim, zakaj pri vsakem koraku — nove zanimivosti! Na desni vstaja iz tal novi cesarski grad, na levi državnozborsko poslopje, zidano kakor grški templji. Kdo bi si bil mislil pred štirimi leti, v peti šoli, ko smo se s tako nevoljo učili o vseh tistih različnih kapitélih in stebrih: dorskih, jonskih in korintskih, o „ábaku“, „arhitravu“, „friesu“ (pri čemer se je napravilo toliko slanih in neslanih dovtipov!); ko smo morali tako natanko vedeti, kateri tempelj se zove „próstylos“, kateri „amphipróstylos“ ali „peripteros“ ali „dipteros“ itd., — gotovo se še spominjate, kako sem Vam o božičnih počitnicah tožil baš radi te grške stavbinske umetnosti —; ko nam je gospod profesor prinesel v šolo vse razne slike (včasih so bili naslikani samo deli kakšnega kapitéla), pa je zahteval, da mu brž in brez pomišljanja povemo: to je dorsko ali jonsko itd. — kdo, pravim, bi si bil tedaj mislil, da bom enkrat s svojimi očmi gledal tak „tempelj“ in tako „užival“ sad tistega truda? Pa je že res: „črez sedem let vse prav pride“! Coklar sevó kot bodoči „jurist“ si ni mogel kaj, da ne bi pred „parlamentom“ napravil važne pripombe, da imamo na Dunaju „Reichsrath“, v Budapešti pa imajo

„Reichstag“, in to zato, „ker je tam prej dan nego pri nas“!

Še na desni novo dvorno gledišče, na levi pa novi „magistrat“, pa smo stali na koncu „Franzens-Ring“-a, pred mogočno belo stavbo. Srcé mi je bilo močnejše, iz „plana“ smo vedeli: to je novo vseučilišče. — Alma mater Rudolphina — se sveti razločni napis na pročelju, čitali smo ga lahko ob krepki razsvetljavi.

„Tukaj torej!“ sikne Zarko.

„Oj kraj, kjer meni bo gorjé rojeno!“ prične deklamirati Ižanec.

„A kaj pomeni tista „alma“?“ vprašuje pol resno, pol zbadljivo Večerin, „mar isto, kar pravi štajerski „jodlar“: Auf der Alm' da gibt's ka' Sünd?“

„Ne, Večerin“, oglasim se jaz, „nekaj drugega pomeni to. Od vsakega bodočega vseučiliščnika se pričakuje, da dobro pozna svojega Vergila, ki govori n. pr. o „alma Ceres“, kar je, kakor veš, toliko, kakor naše: „rednica“, „hraniteljica“.“

„E, pojte se solit, vi sitni klasični filologi! Povsod hočete biti prvi! Še na univerzi sedete na najodličnejše mesto, na pročelje, ter vpijete: Mi vemo, ki Vergila beremo! Pojte se solit! Človek nima nikjer miru pred to staro šaro!“ — Večerin, že od šeste šole navdušen „medicinc“ in nikoli prijatelj „almae Musae“, zlasti ne klasične, se je pri teh besedah skoro zares razsrdil, zlasti ko je še Žarko dostavil:

„In pa kakó lažejo! Pravijo: mati hraniteljica je univerza, dasi je znano, koliko baš vseučiliščnikov — strada!“

Iz trte izviti prepir bi nas bil vse skoro razljutil, da ni Svoimir Kropnik, bodoči historik, razrešil „gordiškega“ vozla s svojim „pitiškim“ izrekom, katerega je izgovoril velevažno in s povdarkom, rekoč:

„Fantje, jaz pa menim, da ta napis veljá samo historikom, in to samo pred izpitom, da ne pozabijo, če dobé to vprašanje, kaj je imenitnega storil za Avstrijo cesar Karol IV.“ — Punctum! Vsi zadovoljni! Sicer pa je res, da človek dandanes ne more nobene stvari mirno premišljevat! Takó vzvišena čuvstva

so nas navdajala, stoječe prvič pred vseučiliščem, ná, pa pride — proza, prepir!

Od vseučilišča smo šli obiskat precej sinoči, kakor sem že omenil, Sv. Štefana. Ko je zabavljivec Coklar videl, kolikrat višji od njega je Sv. Štefan, je umolknil. Ižanec pa, ki misli, da mora povsod, na vseh važnejših postajah življenja, deklamirati, prične tudi tu Valjavčevo: „Srečni Štefan.“

Oj, Stefan, srečen si zares,
ker tako blizu si nebes,
po celem mestu vidiš vse,
kakó lepó pobožno je . . .

Ker ga ni nihče poslušal, je utihnil, a zvečer, ko sva prenočevala v hotelu „Zum goldenen Schlüssel“ skupaj v eni sobi, mi ni dal mirú prej, dokler se je nisem naučil tudi jaz. Morda Vas bo zanimala, evo nadaljevanje in konec!

Na cerkve gledaš krog in krog,
kjer se časti naš Gospod Bog;
oj srečen, srečen si zares,
ker takó blizu si nebes!

„O kranjska dobra duša ti,
ki svet te še ostrupil ni!
Oj, srečen, srečen bil bi res,
če bil bi niže od nebes,
da ne bi videl krog in krog,
kakó se žali Gospod Bog,
kakó me vsak dan kamnjajo
in z grobljami podsipajo. —

Kar vidim jih okrog, ljudje
so marni, toda vsak za sé,
ljubezni bratovske nikdar
se mi prikazal ni oltár;
in kamor se ozrém okrog,
se rev mi trop prikaže mnog,
bogaboječih prav ljudi
le malo, malo se dobi;
oj srečen, srečen vsak svetnik,
ki nižji ima, ko jaz, zvonik!

Oj kranjska dobra duša ti,
ki svet te še ostrupil ni!
Ti mene meniš srečnega,
ker vidim toliko cerkvá —
Oj, srečen bil bi že zarés,
ko prišel bi čez gore čez
iz mesta na slovensko stran,
da tamkaj svoj imel bi stan.“

Četudi je okrog nas povsod, na „Ringu“ in v notranjem mestu, ropotalo in drdralo vse vprek, je vendar začul ta in oni izmed

nas neko tajno, tajno „kruljenje“, ki je pa postajalo čimdalje glasnejše in drznejše. Ni drugače: stopiti bo v kakšno gostilno. Že v Ljubljani se nam je naročilo, naj gremo naravnost v Florianigasse (VIII. okraj) v gostilno „Kellner“; tam da dobimo Slovence, znance. Ulice ni bilo težko najti, tudi gostilne ne — a ko vstopimo, nikjer nobenega znanca. Pač so pri eni mizi govorili slovenski, in ko smo vstopili mi in govorili tudi slovenski, so oni sicer postali za trenutek pozorni, potem se pa ni nihče zmenil za nas. Ko smo stopili k njim ter vprašali, je-li morda X ali Y tu, smo dobili v odgovor, da so to „neznane količine“. Torej napačne „informacije“ že z doma! — Skoraj nekoliko nevoljni „okupiramo“ v drugem kotu prazno mizo. Takoj sta bila pri nas dva strežaja: natakakar lepo počesan, v pravilnem fraku, in — „piccolo“ ali kakor že zovejo v natakarski stroki začetnika, ki „servira“ samo pijačo. Natakakar mora imeti pravzaprav dobro glavo, da obdrži v njej celo dolgo vrsto jedi, ki se dobé dotični večer v domači kuhinji. Takó je tudi naš mož naštel celo dolgo vrsto jedi, a razumel sem samó prve tri, ki so se končale vse na „es“: „Was angenehm, meine Herren?“ je pričel „wir haben: Kälbernes, Schöpsernes, Schweinernes...“ Od dolgih „litanij“ sem razumel samó še konec: „Oder was machen lassen?“ Nesreča menda je hotela, da smo dobili vsi naenkrat skomine po „Kälbernes“; tajen smeh je igral natakakaru okrog ustnic, ko je šel v kuhinjo naročat ta prebiti „Kälbernes“ za toliko in toliko oseb... Kaj, če si je pri tem kaj mislil? Takoj za natakakarjem je pristopil „piccolo“ ter pričel istotako: „Trinken angenehm?“ In sedaj cela dolga vrsta raznih piv in vin, in slednjič — last not least — ko mu je zmanjkalo teh, je dostavil poredni paglavec, najbrže da bi oponašal svojega predgovornika: „Oder was machen lassen?“ Takoj prvi večer smo se odločili za slavni „Lager-Bier“. Ni bilo treba dolgo čakati, in starejši natakakar nam prinese vse na eni roki (človek mora občudovati to spretnost!) naš „Kälbernes“, velikanske porcije, da smo se jim kar čudili.

Bili smo menda vsi te misli, da je samo predsodek in nič drugzega, če pravijo: „Kdor hoče iti na Dunaj, mora pustiti trebuh (sit venia verbo!) zunaj!“ Nasprotno, še imenitnejše se živi na Dunaju nego na Kranjskem — smo trdili — „če imaš denar“, je dostavil trpko Kropnik.

Z večerjo smo precej zakesneli. A pri računu se mi je nekaj pripetilo, kar Vam moram omeniti. Komaj sem namreč prišel na vseučilišče ali pravzaprav na mesto vseučilišča, pa imam že naslov „doktorja“. To je še hujše nego pa tisto Cezarjevo: Veni, vidi, vici! Ko namreč velim markêrju, da hočem plačati, se oglasi z vso resnobo: „Bitt' schön, Herr Doctor!“ In ko sem mu stisnil nekaj napojnine med prste, zopet s poklonom: „Dank' schön, Herr Doctor!“ Ugovarjal nisem, še nekam dobro mi je délo. Mislil sem si: Če še nisem, pa še bom! Tovariš Večerin pa nam je razložil potem, da je baje na Dunaju sploh navada markêrjev, vsakega vseučiliščnika (in te hitro spoznajo!) titulirati s „Herr Doctor“, druge starejše, lepše opravljene gospode pa s „Herr von — “. Velikanska uljudnost! Komu se ne bi srcé raztajalo? Če hočete biti torej „Herr von —“, dragi oče, kar sèm gori!

Precej pozno je že bilo, ko smo stopili zopet na ulico. Lepa, jasna noč z brezštevilnimi zvezdami! Kam sedaj? Iskati treba prenočišča! Tako kolovratimo nekaj časa semtertja, da zaidemo v neko stransko ulico, kjer je bil kanal razkopan, pa nekaj ljudi je gibalo v njem. „Gambrinus“ nam je bil razvnel možgane, da smo bili silno radovedni. Postanemo pri prvih dveh ter vprašamo, kaj delata? Odgovor je bil: „Ráma - táma!“ Na ponovljeno vprašanje — isti odgovor, a že z nevoljo, češ, kaj vam mar! Stopimo k tretjemu, ki je delal sam, z istim vprašanjem. Odgovor čudovit kakor prej: „Ráma-túri!“ Debelo smo gledali te može. Nemci niso, zakaj toliko že znamo nemščine, smo si mislili, da bi jih razumeli. Tu se spomni Žarko: „Fantje, kaj pa, ko bi bili to kakšni Kitajci? Jezik je čisto podoben!“ „Ni res, kitajsko to ni, prej bo tisti slavni sanskrit,

ki so nam ga nekateri profesorji podajali ob slovesnih prilikah v prav majhnih koščkih“, je menil Ižanec. „In sicer sklepam to iz podobnosti med besedo: „ráma-táma“, in imenom največjega indijskega (sanskritskega) eposa: „Râmajana“. Prav gotovo so Indijci! Strmenje naše je rastlo. Moj Bog, tu so pa res s celega svetá ljudje zbrani, — prav kakor v starodavnem, slavnem Rimu! Vendar da bi se prepričali za gotovo, se obrne Coklar še do mestnega redarja, ki je stal na oglu ulice, z vprašanjem, kaj oni-le ljudje pravzaprav delajo? Odgovor zopet lakoničen in podoben prejšnjim: „Rámatans!“ Zdaj jo pa imaš! Kaj smo si mogli misliti družega, kakor da so to sami „sanskritisti“, cela ulica pa čisto „sanskritska“? Meni je bilo to popolnoma po godu, saj veste, da hočem filologiji pogledati do dna, kar pa brez sanskritščine ne gre! In tu — živi vir! In takó blizu! Žal, da se je vsa iluzija razkadila tako hitro! Kmalu nato pride namreč mimo nas finooblečen gospod, katerega se drzni Ižanec takoj loti, češ, naj oprostí — in naj pojasni, če so ti ljudje res Kitajci ali vsaj Indijci tam od Ganga ali od Bramaputre! Gospod nas pogleda pomenljivo, a ko vidi menda naše poštene kranjske obraze, ki so kazali, da ga nimamo za norca, odgovori, da so to pač pristni Dunajčanje. „A kakšen jezik govoré?“ se je glasilo daljnje vprašanje. „I no, dunajsko narečje!“ je bil odgovor. „A kaj se pravi potemtakem: „ráma-táma“, „ráma-turi“, „ráma-tans“?“ Mož se nekoliko nasmehne, potem pa razreši uganko: „Rama“ t. j. „räumen“ (=snažiti), „ramatama“ = „räumen thun wir“ (snažimo), „ramaturi“ = „räumen thu' ich“ (=snažim), „ramatans“ = „räumen thun sie“ (snažijo). Tableau! — Oj ti divni dunajski dialekt!

V bližnjem hotelu „Zum goldenen Schlüssel“ dobimo prenočišče; z Ižancem, kakor že omenjeno, skupno sobo. Od novih nenavadnih vtisov mi je bila glava kakor neumna.

Mir wird von alledem so dumm,
Als ging mir ein Mühlrad im Kopfe herum!

In potem za nameček še pesem „od srečnega Štefana“! Spanje, to si lahko mislite,

je bilo nemirno; vse se je podilo skozi glavo: Tramway — Sveti Štefan — „piccolo“ — „rama-tama“ — „Bramaputra“ — „Herr Doctor“, — „Kälbernes...“

Danes smo vsi zdravi. Drugi še spé. Ko vstanejo, pojdemo na vseučilišče, da dobimo znancev in si preskrbimo stanovanje! Po vsem tem, upam, ne boste v skrbeh za svojega

Ivana.

VII.

Vse »leti«! — »Index.« — Ta črevelj!
— Grozni predsodki.

Na Dunaju, dne 4. vinotoka 188..

Predragi prijatelj!

„Πάντα ῥεῖ!“ Ta izrek grškega modrijana se v celem obsegu izpolnjuje nad menoj. Že štiri dni sem tukaj — pa ne eno uro nisem utegnil, da bi Ti kaj pisal. Prvo jutro, ko sem se vzbudil, je bil še mir, bili smo namreč „mladeniči“ (takó nazivajo „stare hiše“ nas, novodošlece) še sami, „vsemu svetu nepoznani, od nikogar spoštovani“. A že tisto dopoldne smo zašli v vrtinec dunajskega vseučiliškega življenja, in zdaj se vrtimo, vrtimo, neprenehoma, „od zore do mraka, od mraka do dne“. „Πάντα ῥεῖ!“ — vse „teče“, a jaz bi rekel: vse „letí“. Tukaj na Dunaju res vse letí. Na ulicah ne boš videl človeka, ki bi šel počasi, ne voza, ki bi vozil počasi, — ampak vse leti, vse se drevi za nekim neznanim smotrom. In takó tudi mi dijaki letamo, letimo, pri izpitih pa celó včasih kdo „frčí“. A kar najbolj „letí“, to je — denar. Ta šele leti „vun“, tá! Če pojde takó naprej, smo v štirinajstih dneh „na suhem“; od doma ne bo najbrže nič več, in potem — bomo „leteli“. Oprostí, če Ti danes samo toliko naznanim, da sem že včeraj postal „civis academicus“. Vpisal sem za sedaj v „index“ samo eno štiriurno in dve triurni predavanji (Griechische Grammatik — o tempora, kaj ne? — Römische Literaturgeschichte in — Slavische Alterthümer). Če bom oproščen kolegnine, za kar moram šele prositi, vpišem pa še najmanj dvajset ur. Ti ne veš, kako krasna predavanja so naznanjena v „Vorlesungskatalog“-u! Aristotelova poetika — Ev-

ripidova Medea — skladnja srbsko - hrvaškega jezika — Geschichte der griechischen Philosophie — itd. itd., vrhutega pa še sanskrit, primerjajoča slovnica grškega jezika — in zopet takó dalje. Človek kar ne vé, kaj bi si izbral, tako je vse lepo, zanimivo! A kolegnina!! Denar ima tudi tukaj prvo besedo; in pomisli: prvi človek, s katerim sem imel opraviti na vseučilišču, je — „quaestor“ — ki hoče imeti samo denar, in je torej prav take vrste mož, kakor so bili kvestorji v starem Rimu. A tega mož ne pomisli, kolika „quaestio“ je, kje jemati?

A sedaj moram skleniti; moj sobni tovariš, pravnik Zmagoslav Drzen, ki študira že tretje leto na Dunaju in ima že prvi državni izpit, me sili, da hitro končam. Danes gremo v Prater, gre nas pa več; do večera ostanemo tam v kakšni gostilni, potem pridemo nazaj v mesto, gremo kam večerjat, morda h „Kellnerju“, potem v kavarno, potem „krok“ — „Sperrsechserl“ sem plačal vse večere — zjutraj bomo spali, ker ni še predavanj, morda do 20. t. m. še ne, no, potem gremo zopet v kavarno, potem kosit itd., takó, da res nimam časa, pa ga nimam Seve, Ti si lepo že štiri dni v zatišju ljubljanskega semenišča, morda boš torej zmajeval z rameni, morda pa Ti bodo tudi rastle skomine, ko

boš čital te-le vrstice, ter se boš držal, kakor Štajerci v narodni pesmi o „Ravbarju“:

Štajerci so list prebrali,
grenko, kislo se držali . . .

Utut id est, pozdravi vse bivše sošolce,
zdravstvuj i Ti! V kratkem več!

Tvoj

Ivan.

PS. Kmalu bi bil pozabil omeniti, da stanuje z menoj tudi Ivan Ivančič, filozof 4. leta, najnadarjenejši dijak, kar jih je imela kdaj ljubljanska gimnazija, pesnik in učenjak obenem; poleg Drzna še jurist Dobravec. Mirna duša! — A Drzen je res imeniten fant! Davi je prišel tako „meglen“ domov, da se še sezuti ni mogel; sezul je samo en črevelj, drugega je hotel, a je v tem — zaspal . . . Dobili smo ga v trdem spanju, z obema rokama držečega obuti drugi črevelj! . . . Ta črevelj! Dà, pa še to Ti moram povedati, da imajo nas „filozofe“, t. j. vse tiste, ki smo vpisani na filozofski fakulteti, za same — bedake. Jurist, medicinec, agronom, veterinar, dà, tudi teolog, vse je pametno, samo mi filozofi — norci! Taki grozni predsodki! No, mi molčimo, ker vemo, da brez nas ni gimnazij, torej tudi vseh drugih „pametnih“ poklicev ne! Še enkrat: Z Bogom!

Ivan.

Moji dnevi.

Moji dnevi, kam hitite,
da za vami jaz ne znam?
Moje nade, kam bežite —
zdaj ste tukaj, zdaj ste tam.

Moji dnevi odhiteli
mlade nade s sabo vzeli . . .
a za njimi jaz ne znam —
kdo pové mi: kod in kam? —

Ljudmila.

Pesem o bajki.

Zlatolaska bistrooka,
le upiraj v me poglede,
a nikar si ne domišljaj,
da prodreš do srca srede!

O, nič več kot prejšnje čase
bajke stare ne verjamem:
da prelestno se zrcali
duša že v pogledu samem! . . .

Leo Levič.

Oče je . . .

Akt iz tragike življenja. — Spisal *F. S. Finžgar*.

I.

Pod mostom je pokal drobno-prasketajoč, tanek led in se sesedal v bistro vodo. Valovi — no, saj niso bili valovi — valčki, čisti in igrajoči kot bi gomazelo po vrhu potoka probujeno mravljišče — ti so se lesketali v prečistem solncu svečana, ki je z naraščajočo močjo začelo gospodariti zimi in snegu. Snega je bilo do kolena — a bil je južen pa komaj enodnevnik. Kako se je posedal pred solncem, kako se krčil in topil! Solnce je pa vladalo mogočno, čisto, jasno na steklenogladkem nebesu. Z dreves so cepale kepe nabranega snega, veje so se dvigale in po izgubi teže še veselja drhtele nekaj trenutkov, da so se iznebile sitne mrzle peze.

To vreme, to zares nekam razkošno zimsko vreme jo je izvabilo iz hiše. Sredi mosta je obstala, gledala v vodo, gledala ko jajčna lupina tanki led, kateri se je bolj in bolj krčil in sesedal — potem se je pa sklonila, bele roke — bele kot sneg — so zgnetle kepico za kepico, katere je stavila na ograjo mosta, potem pa začela streljati v led in se smejati s čistim glasom angelske duše.

Tedaj je bila krasna! Rokavčka si je bila malo zavihala, mrzlota snega ji je lahko pordila beloto njenih rok, črne cipelice so se strogo črtale v snegu v najfinejših obrisih, čelo so ji venčali mehki, plavi lasje, ki nikakor niso bili priviti in pripeti in urejeni z naporom dveurne toalete, a bili sami po sebi krasni, saj so prišli taki iz roke nepokvarjene narave. Po hrbtu so se stekali ti lasje v dve dolgi, močni kiti, katerih konca sta bila prevezana s svilnatim trakom — izpod katerega je gledal še dolg čopič svilnatih laskov, ki so se lesketali v solncu liki njegovi lastni prameni.

„Rozala!“

Izpred lepe, nadstropne hiše — majhna grajščinica bi ji lahko rekli — je zadonel

dokaj srep glas. Blondinka se je kar stresla, iz dvignjene roke je padla kepa na tla, in v par trenutkih je stala pred očetom, ki je bil na hišnem pragu.

„Rozala! Da moreš biti taka! Vsak dan si bolj za nič!“

Deklica je brisala mokri roki, oči je uprla začudena v očeta, ustka so se ji nehoté odprla toliko, da je bilo videti za drobno zrno belih zob — bila je razočarana.

„Ata!“

Samo to je rekla. Glas se ji je tresel. Prihajal je iz prs, v katerih je bilo živo, vroče srce, srce vse polno nedeljene ljubezni — edine ljubezni do očeta — a tudi iz srca, ki je bilo vajeno vračane očetove ljubezni, vajeno mehkih besedi, ljubih pogledov in za vsako prošnjo odprte roke. „Ata!“ Samo ta beseda je izdala vso njeno notranjost. Ta naglas, proseč, vprašajoč, tožen — ta naglas je razumel oče; mrkle njegove oči niso mogle zreti v globokost in azurno čistost hčerinih oči.

„Otrok!“

Obrnil se je od nje in odkorakal trdih stopinj po mogočni, potlakani veži.

Zalka je postala še trenutek na pragu, potem pa je šla brzo v sobico, sesedla se bolj kot sedla k mizici, zagledala se s širokodprtimi očmi v njeno ploskev — glava ji je lezla vedno niže in niže — prekrižala je bele roke na mizi in mednje ji je klonila glava . . .

Po sobi so plavali tihi, pritajeni, neskončno bolešni vzdih . . .

Zalka je jokala. Pa ni bil ta jok — jok otroka, ko mu odrečeš igračo, odbiješ prošnjo; — ni bil jok trme; ni bil jok vsled kazni; a bile so solze neizmerno, nepričakovano — prvič užaljene duše, užaljene od tistega, ki ga je najbolj ljubila, užaljene od tistega, ki ji je edini na svetu vračal podvojeno ljubezen!

Oče jo je bil poklical — oče — in kako! „R-r-o-za-la“! Ta trdi rr — ta l — kako je oče to izgovoril! Nihče je ni še tako pozval, kar živi — nihče in najmanj oče! Doslej je bila Zalka, ljubljena, pestovana Zalka, atova Zalka edinka, srček — danes — pa to! Moj Bog! „En trd izrek — srce se strè!“

Zalka dvigne glavo, roke ji sklenjene omahnejo v naročaj, oko ji obstane na podobici, ki je visela nad mizo na steni. Na dolgih vejicah se je poznal sled solzá. Nepremično zre v to podobico, s katere jo je gledala skrbno, dobrohotno, a vendar z neko bojaznijo — njena rajna mati. Le malo hipov ji je ostalo lice mirno — začele so drgetati mišice krog ustnic, oči so zaplavale v solzah, Zalka je zajokala na glas, planila k steni, snela sličico ter jo pričela poljubovati.

„Mamica, moja mamica, zakaj si me zapustila! Ti ne veš, ata je hud name — pa nič mu nisem naredila — nič . . . Kje si, da bi ti potožila, kje si, da bi te objela in se zjokala na tvojih prsih!“

V sobo stopi Katra, stara pestunja. Bila je pri tej hiši pastirica, prva in zadnja dekla, kuharica, pestunja, in sedaj je onemogla, pa je nihče ni gonil — pustili so ji košček kruha in miren kotichek.

„Jehta, jehta, Zalka jokajo! Zalka, kaj pa je? Pa mamó gledajo — ah, rajna mama — nič naj ne jokajo — mama so pa v nebesih, jehta, koliko sem premolila zanje, pa za maše sva dali, pa ni bilo treba — jehta, nikar ne jokati — v nebesih so davno, Zalka, nič nikar!“

Katra je izkušala utolažiti deklico — ker se ji pa ni precej posrečilo, in ker je Zalka vnovič zajokala, pomagala ji je še Katra.

Oče vstopi. „Zalka!“

Glas je bil zopet — sicer skozinskož možki — a ne trd in osoren.

„Zalka, ná, prepíši te račune, napiši naslove, pa oddaj vse na pošto!“

Oče je ni doslej še kar nič pogledal. Nekam zmeden je bil.

Zalka skoči k njemu, ovije mu bele roke okrog vratu in mu pogleda globoko v oko, ki je bilo nemirno.

„Dom in Svet“ 1901, šte. 2.

„Ata, zakaj ste hudi name, ata, prosim, povejte, kaj sem vam storila; le karajte me, samo hudi ne smete biti!“

„Ker si tako otročja! Poglej, velika si do vrha, ko se pa nastaviš, se vedeš kakor šolarica. Vedno te ne bomo pestovali in božali! Dela imam črez glavo, pomagaj mi . . .“

Oče je ni mogel gledati nepremično v lice: večkrat je povetil oči — in ni ji poljubil čela, kakor sicer . . .

„Ata, sedaj bom tako pridna in modra, da boste mislili, rajna mama so vstali od mrtvih.“

„Prav! hitro sedi in piši! Katra, ti je pa ne moti!“

„Naka.“

Oče je šel — Katra se je pa stisnila k peči in migala s koščeno brado.

Zalka prične spisovati. Molk.

Pri ženskih bi zastonj iskali tistega strogo logičnega in mrzlega umovanja, ki je last, zares last môž, naj nam dá novi vek še toliko profesorice in doktorice. Misliti, da bi se ne izobrazile, da ni talentov v njih, to bi bilo naravnost bedasto, ne samo krivično. Toda nekaj jim ostane, ostane vsem do zadnje žene: razvito čuvstvanje in često nedosežni instinkt, ki jim pomaga, da prej zadenejo pravo nego mož, vzpričo vseh dokazov in logičnih dedukcij.

„Jehta, Zalka, nekaj mu je!“ — —

Katra se je skoraj ustrašila, ko je čula lastno besedo, spomnivši se obljube, da je ne bo motila pri delu.

Zalki je obstalo pero. Ozrla se je od mize proti peči, nekaj časa tiho gledala Katro, kot bi ji hotela v globokih jarkih starega lica poiskati tisti usodni ‚nekaj‘.

„Katra, kaj mislite?“

„Zalka, naj pišejo, no, le hitro, jehta, ne smeva govoriti. — Kaj mislim? Stara žena mnogo misli — pa vse tako, kakor motovilo — vse semtertja — pa goripadoli — mnogo — mnogo — pa naj pišejo, Zalka, naj pišejo!“

Zopet je drselo pero po črtanem popirju, po glavi je pa deklici vrela starkina beseda:

„Nekaj mu je!“ — Bog ve, kaj . . .

II.

Noč. A skoro krivično ji pravimo noč, tisti in taki noči kot je bila tedaj. Zemlja bela, krasna kakor nevestino poročno krilo, nad njo pa nebo — skoraj komaj višnjevo. Od zemlje je razsvitljaj lesk snega nebeški strop, na njem iskra pri iskri, sredi njih luna, a bleda, mrzla kot zimska noč. Stati pri oknu v gorki sobi in gledati skozi vznikažoče, ledene cvetice na šipah čarno naravo, to vpliva na človeško srce, da zasanja, naj je srečno ali nesrečno, kipeče ali zimsko-ledeno.

Zalka je uprav prišla v sobico. Luč je postavila k postelji, misleč, da gre takoj spat. Celopoldne je pridno delala, oče jo je pohvalil pregledavši račune, večerjala sta, ne da bi bilo znati, kaj je bilo popoldne.

„Lahko noč!“

„Lahko noč, Zalka! Dobro se spočij, jutri te čaka še cela kopa računov in prepiskov. Še nocoj ti vse pripravim. Le takoj pojdi spat!“

Uprav je hotela potegniti zaveso in zastreti okno, ko ji pri polzadelanem oknu obstane desnica in njene oči obtičé na jasnem nebu. Ali so dobile te oči, rahlo modre, na nebu v zvezdah svoje sestrice? Ali je njeno jasno lice gledalo nekoliko tožni obraz bledega meseca ter se mu rogalo, češ, kako je tvoje lice mrzlo, kako ledeno, kako blede — a moje? K steklu je pritisnila žametni, pri večerji ljubko-razgreti liček, da bi se prepričala, jeli tudi njeno lice tako ledeno kakor lunino.

In ni bilo. Odmaknila je obraz od stekla in se hitro in nervozno pobožala, kot bi se bila spekla: tolik je bil kontrast med ledenim oknom in življenju, vroče življenje v polnih valovih kipečim licem.

Kakor jezna je pretegnila še polovico zaves, skočila k postelji in se pokopala v mehke blazine; razpuščeni stremeni mehkih las so se vsuli na čelo in lice; parkrat je še na rahlo zašumela odeja, kot bi angel trepetnil s perotjo nad posteljo — spečega angela.

Pol dneva še ne, odkar je Zalka jokala, odkar je obupavala radi ene trde besede,

klicala pokojno mamico na pomoč in sedaj spi. Da, „mladosti jasnost misli take si kmalu iz srca spodi in glave!“ . . .

Tik Zalkine sobice je imela kotichek Katra. Katra je bila ženska, kakor se nahajajo čim redkeje na svetu. Sama je bila zadnja, vsi drugi so bili pred njo. Vse moči, vso molitev, vso skrb je porabila in žrtvovala od dne, ko je zapasla, do danes za hišo in družino — Ponikvarjevo. Vsaka obljuba, dana gospodarju ali gospodinji, vsaka ji je bila sveta, vsaka želja ukaz, vsaka skrb matere — njena skrb, vsaka sreča — njena sreča. A najsvetejša ji je bila obljuba, s katero se je obvezala ob usodnem trenutku, ko je svetila zadnjo luč mami Ponikvarjevi, ki je zapustila pred štirimi leti trinajstletno Zalko, in težko težko, solznih oči, boleznega srca izdihnila blago dušo govoreč poslednje besede: „Katra, čuvaj mi Zalko!“ — „Oh, gospa“, je samo še izgovorila Katra, a gospa že tega ni več čula — bila je mrtva . . .

Ta obljuba torej je bila Katri najsvetejša. Ta ji je bila nekak železni obroč, ki ji je zadrnil dušo v telo — sama je tako trdila — ta obljuba ji ni dala miru ne po dnevi ne po noči, zaradi nje se je bala smrti in je molila vroče, da bi učkala še toliko tednov in mesecev in let, da bi bila Zalka preskrbljena.

Tisti dan je Katra celopoldne počepala ob peči, tiščala ostri kolena pod takisto suho brado in gnocala in mencala s suhimi ustnicami: „Nekaj mu je, nekaj mu je, in dobro ne bo, za Zalko ne bo dobro!“

Ta skrb ji je podvojila moči, poostrila pogled, razjasnila staro pamet in kot pomlad sveže oživila vso žensko lokavost in pretkanost.

„Nekaj mu je, mh, nekaj; čakaj, bomo videli, kaj. Prej tak, sedaj pa tak, mh, nekaj mu je. Pa rad jo je imel, pa rajnico tudi, pa dober je bil, pa mehak je bil, in da bi ne bil več, in naenkrat ne, in sedaj ne, ko že sivi, mh, nekaj mu je, nekaj! Le čakaj me, dedec!“ — Pa se je ustrašila te besede, ki jo je zdela gospodarju, in takoj se je potrkala na suhe prsi in prosila Boga odpu-

ščanja, kot cestinar v templju: „Bog, bodi milostljiv meni, ubogi grešnici! Precej v soboto, res v soboto pojdem k gospodu Janezu, še pred litanijami pojdem k izpovedi; in bom povedala, da mi je ušlo in da ne porečem več tako.“

„Nekaj mu je“, je gonila starica, ko je lezla v posteljo, potem ko se je že nadremala in namolila ob skromni zeleni pečici, katero so ji na starost iz usmiljenja postavili v sobico.

Legla je. Toda star človek in trdno spanje se sovražita. Tudi Katra je tiščala skupaj kepaste trepalnice, a zastonj, spanca ni bilo.

Jazon zalaja — samo enkrat; drugi bevska mu zastane v goltancu. Katra dvigne glavo. Ključ v dverih zaškriplje. Avšk! — Katra iz postelje k oknu!

„Mh, mh, sedaj gre; čakaj me, bomo videli, kam!“

Šolne na boso nogo, veliko ruto na glavo, smuk — bila je pri zadnjih dverih, na dvo-rišču, na cesti in spremljala je visoko senco svojega gospodarja Ponikvarja kot Erinija. Iz vasi pripojeta dva vinjena fanta Ponikvar se skrije pod kozelc — in Katra? Stisne se v sneg za prvi grm. Rezal jo je po golih gležnjih ledeni sneg, ki je imel, popoldne južen, na vrhu ostro, tanko skorjo. Katra tega še čutila ni. Srce ji je bunkalo, da je tiščala nanje z obema rokama ruto, oči so ji bile zapičene v kozelc, da ne bi ušla iz pod njega njegova senca.

Fanta odpojeta, Ponikvar izpod kozelca, Katra na cesto in — za njim do vasi!

Precej pri vhodu v vas je stala nova, pritlična hišica. Drugod ni bilo več luči, tu je pa še svetila pri zagrnjenih oknih. Ponikvar se ustavi, ozre se naokrog in izgine v hišo.

Takrat obstoji tudi Katra, dvigne golo, koščeno roko proti hiši in sikne: „Čak me, hudoba babja! Ti si vsega vzrok!“

Mendrala je po grudasti cesti nazaj, po kosteh jo je izpreletaval mraz, pričela je teči. Dolgo so ji drgetale stare kosti na plevnici, predno se je segrela in se toliko umirila, da je mogla premišljati o dogodku. Pred

vsem jo je peklo, ker ni mogla dognati, je-li v svoji razburjenosti istinito poklicala ‚tega spodnjega‘, ali ne . . .

Nazadnje je to odložila na gospoda Janeza in na usmiljenega Boga ter mislila — mislila celo noč.

Ponikvar je dobil v gostilni pri Lojzi samo par žganjarjev, katerim se je bil naredil vsled alkohola tolik kolobar pred očmi, da prišleca še spoznali niso. In ta se je tudi kruto malo menil za tak proletarijat; šel je, klobuk po strani in na oči, moško skozi pivsko sobo v izbo — za gospodo.

Za mizo je sedela in pletla črno nogavico pred letom se tu naselivša krčmaricavdova — sama je vsaj tako trdila.

Rekla je, da ji je Lojzka ime; a naš kmet ne dá, da bi se kar tako norčevali iz besed; zato so postavno, dokaj raznešeno, nadtridesetletno krčmarko hitro prekrstili v Lojzo. In to je držalo, ne kakor je ona rekla.

Ponikvar je obesil klobuk na kljuko, stopil k peči, si mel roke in se hitro prestopal.

„Zebe vas, gospod Ponikvar!“ Lojza je stopila predenj in ga z gorko roko stisnila za premrle prste ter sladko, a toliko tiho, da se ni slišalo v sosednjo sobo, dejala: „Ti revček, ti! Kako trpiš radi mene!“

Vanj je svetila luč, ona je bila v polusenci. Ta ženska! Stasita, boka, nič lepa, a zopet ne grda. Skozi njene oči se je videlo naravnost na dno pekla; zakaj dva satana sta gledala skozi ti okni, črna kot oglje, a žareča kot blisk . . . Nos dokaj skrit med tolsti lici, krog ustien tisti grozni nasmeh, ki je govoril: jaz sem vtelešeno uživanje, živa frivolnost, plen strasti . . .

Ponikvar ni vzdržal tega pogleda, okrenil se je, namignil proti sosednji sobi, potem pa ukazal glasno: „Lojza, hitro eno viržinko in zavretega vina! Jaz delam in vlečem, doma vse spi, in zame se ne meni nihče; drugod si moram iskati krepčila.“

To je govoril glasno in jezno, hodeč po sobi mimo vrat in se delal, kot da nič ne vidi, a škilil in motril je pazno obraze pijanih gostov.

Vendar vkljub temu ni zapazil, kako so se žgajnarji suvali pod mizo in je eden izmed njih udaril pijano ob mizo in zarohnel: „Zunaj je mraz kot pasji nos! Lojza, jaz dam še zanj, da ne zmrznem, preden bom doma!“

V tem je poškilil soseda, dregnil ga s komolcem in rekel: „Saj bo na kredo ta-le pijačica, a dajmo hudirju malo ponagajati.“

Lojza je kuhala vino, žgajnarji so peli travestijo pesmi: Tam za goro, škrjančki pojó — Pijančki so peli, so bili veseli — oh zdaj pa nič več, če bo Lojza šla preč.“

Ponikvar je hodil trdo po sobi, v srcu gnev, v duši mraz; bežal bi bil, a bal se je tistih črnih oči, tistih dveh satanov...

(Dalje.)

Drobnogled in drobni svet.

Spisal kanonik *Ivan Sušnik*.

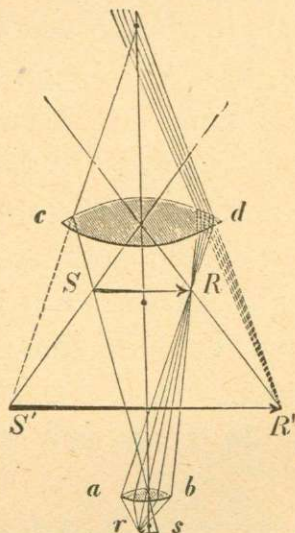
(Dalje.)

Sestavljeni drobnogled.

Omenili smo že, da napravlja vzbokla leča od vsakega predmeta, ki se nahaja zunaj njenega gorišča, narobe obrnjeno sliko, katero prestrežemo lahko na belem zastoru. Dokler je predmet od leče še zelo oddaljen, nastane v gorišču majhna slika; ta slika pa se tembolj povečuje in oddaljuje od gorišča, čimbolj predmet gorišču približujemo. Močno-vzbokla leča s kratko goriščino razdaljo nam pokaže že precej povečano predmetovo sliko. Vzemimo še eno vzboklo lečo in pogledjmo skozi njo sliko prve leče; pokaže se nam še bolj povečana. Ako napravi prva leča n. pr. desetkrat večjo sliko, kot je predmet v resnici, in to sliko druga vzbokla leča še trikrat poveča, tedaj je skupna povečava tridesetkratna. Evo nam tu s e s t a v l j e n i d r o b n o g l e d ! Prvo lečo (pri predmetu) imenujemo lečo p r e d m e t n i c o ali o b j e k t i v, drugo lečo pa, (skozi katero gleda oko), p r i o č n i c o ali o k u l a r. Sestavljeni drobnogled se potemtakem razločuje bistveno od enostavnega. Pri enostavnem gledamo predmet sam skozi lečo; pri sestavljenem pa ne gledamo naravnost predmeta, temuč skozi priočnico povečano zračno sliko leče predmetnice.

Leča predmetnica *ab* (slika 7.) napravlja od predmeta *rs* narobe obrnjeno povečano

zračno sliko *SR*. To sliko vidimo skozi lečo priočnico *cd* tudi narobe obrnjeno in še bolj povečano — *S'R'*. Le ta sestavljeni drobnogled sta iznašla okrog l. 1590. Hans in Caharija Janssen.

Slika 7.

Na ta način iz dveh vzboklih leč sestavljeni drobnogled je pa še zelo nepopoln. Sferični in hromatični odklon leče predmetnice pomnoži in poveča potem še leča priočnica, obzorje je zelo majhno, in slika zlasti ob robu zategnjena in nejasna. Bilo je treba obe leči izboljšati, da je postalo orodje sploh rabljivo.

Izboljšavo so poskusili najprvo pri leči priočnici. Huygens je nekoliko pod priočnico postavil še eno vzboklo lečo, katera je imela nalogo, od leče predmetnice razpršene svetlobne trakove nekoliko združiti. Namesto prvotne slike je nastala sedaj med obema lečama druga, sicer nekoliko manjša, toda mnogo boljša slika. Obe hibi, sferični in hromatični odklon, sta bili s tem izdatno zmanjšani, slika ni bila ob robu tolikanj zategnjena in vrhutega mnogo svetlejša. Ker je imela ta leča nalogo sliko nekoliko skr-

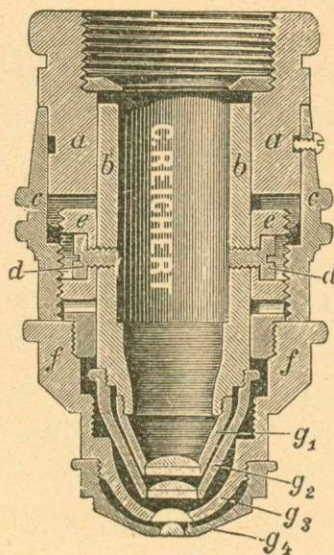
čiti, so jo imenovali z b i r a l n o l e č o a l i k o l e k t i v. Obe leči, kolektiv in priočnica, sta le na eni strani vzboklo brušeni, na drugi strani pa sta ravni in vdelani v posebno cevko. Sestav obeh leč imenujemo o k u l a r.

S Huygens-ovo iznajdbo je bil sicer drobnogled mnogo izboljššan; vendar napak, katere nastanejo vsled obeh odklonov pri leči predmetnici, tudi ta okular ni mogel odstraniti; zabranil je le, da vsled povečave z lečo priočnico niso nastale nove napake. Trebalo je tedaj izboljšati tudi lečo predmetnico.

Leča predmetnica ali objektiv je najimennitnejši del drobnogleda. Dokler niso iznašli ahromatičnih leč, toliko časa so ostali vsi poskusi za takovo pripravo brezuspešni. Iz kronskega in flintovega stekla sestavljena leča pa je podajala že krasne in skoraj brezbarvene slike, zlasti pri slabejših povečavah. Močnejše povečave so dosegli na ta način, da so dve, tri, ali celo štiri ahromatične leče z vijaki drugo k drugi pritrjevali.

Toda večjim zahtevam tako kopičenje leč, izmed katerih je vsakatera sama záse že leča-predmetnica, ni zadostovalo. Že Chevalier in posebno pa Amici in Selligie so združili več leč v en skupen neoločljiv sestav (objektiv). Danes je ta pri vseh modernih mikroskopih izključno v rabi. Za slabejše objektivne jemljó dve ali tri ahromatične leče, od katerih ima najspodnejša najkrajšo goriščino razdaljo. Najmočnejši objektivni imajo pa spodnjo lečo napravljeno iz polovice kroglice iz kronskega stekla, in nad njo tudi še eno ravnovzboklo lečo iz istega stekla. Ti dve leči nista ahromatični. Nad tema lečama sta pa v cevko vloženi dve drugi, katerih vsaka je zopet sestavljena iz dveh ali celo treh leč. Spodnja, polukroglasta in ž njo združena, ravnovzbočena leča imata glavno povečevalno nalogo; tudi naj se s to napravo gorišče kolikor mogoče pod spodnjo lečo zniža. Slika teh dveh leč je pa gledé sferičnega in hromatičnega odklona jako nepopolna, zato sta pridejani še dve drugi, iz različnih stekel sestavljeni leči, ki

imata pa ravno nasprotne sferične in hromatične napake in na ta način napako spodnje glavne leče poravnata. V sliki 8. vidimo

Slika 8.

močan objektiv (tvrške Reichertove na Dunaju) nekoliko povečan. Spodnji leči g_4 in g_3 sta enostavni in iz kronskega stekla. Zgornji leči g_2 in g_1 sta sestavljeni iz dveh (včasih tudi iz treh) vzboklih in jamastih leč. Nekateri objektivni so tako uravnani, da se zgornji dve leči g_1 in g_2 , kateri sta pri trjeni na cevki bb , od spodnjih leč nekoliko odmakneta, ali pa zopet približata, ako se obroček cc zasučé. Čemu ta naprava? Predmet, katerega hočemo z drobnogledom opazovati, položimo na stekleno ploščico in ga pokrijemo z majhnim, zelo tankim steklenim pokrivalcem. Svetlobni trakovi, ki prihajajo skozi to, četudi zelo tanko pokrivalce, se nekoliko odklanjajo in povzročijo vsled tega bolj ali manj nejasno sliko. Sicer se ozirajo na ta odklon tudi že pri napravi objektivni; ker pa opazovavec nima vedno čisto enako debelih pokrivalc na razpolago, se zadnji preostanek odklona odstrani s premikanjem notranjih leč.

Ker so pri najmočnejših sestavih glavne leče jako majhne, dostokrat komaj 1–2 mm v premeru, in je izdelovanje in natančno sestavljanje teh leč jako mučno in zamudno delo, se ni čuditi, ako znaša cena takih objektivov 200–400 kron.

Mehanični del drobnogleda.

Dasiravno so leče najimennitnejši del pri drobnogledu, vendar te niso rabljive za temeljito raziskavanje, ako niso pritrjene na primeren stojalu. Leče, objektiv in okular so vstavljene v cevko, pod katero mora biti primeren prostor, nekaka majhna mizica, da pokladamo nanjo predmete. Cevka in mizica

morata biti s primerno pripravo tako uravnani, da se po potrebi zblížata ali oddaljita. Oboje mora biti pritrjeno na trdni podlagi. Razen tega je treba tudi še preskrbeti predmetu dovoljne svetlobe.

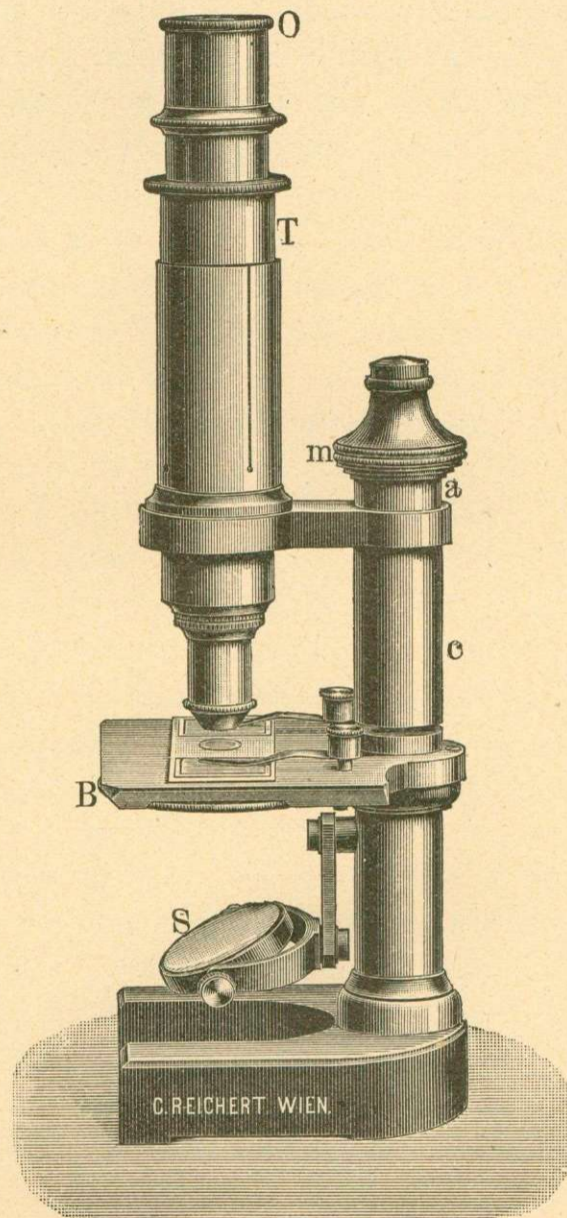
Da so bila prvotna stojala pri drobnogledih jako enostavna in preprosta, je samo ob sebi umevno. Dokler niso izumili apla natičnih leč, težavnejših raziskavanj z drobnogledom sploh ni bilo mogoče izvrševati. Ko so pa pred sto leti jeli polagoma rabiti ahromatične leče, je nastala obenem nujna potreba, da se je izpopolnil tudi mehanični del mikroskopa. Pri tem izpopolnjevanju sta se pojavili dve struji, ki se še danes med seboj razločujeta. Izdelovalci drobnogledov na evropski celini so se oprijeli oblike, kakršno sta izdelovala v Parizu Chevalier in Oberhäuser; njihovi drobnogledi so bili le 30—35 *cm* visoki in prikladni za rabo. Angleži in Amerikanci so pa sprejeli drugo, večjo, popolnoma tipično obliko. Njihovi mikroskopi so mnogo večji od „kontinentalnih“, 40—48 *cm* visoki in radi tega za navadno, vsakdanjo rabo nekako neokretni, dasi moramo priznati, da so ravno Angleži stajali v mehaničnem oziru mnogo izboljšali in izpopolnili. Med starejšimi sta v izdelovanju mikroskopov najslovitejši londonski tvrdki Ross in pa Powell-Leland, ki imata veliko zaslug za izpopolnitev stajal in tudi objektivov.

Oglejmo si stajalo, kakršno je le z neznatnimi izpremembami zadnjih petdeset let po vsi srednji Evropi v rabi. Slika 9. nam kaže manjše in bolj preprosto stajalo slavnoznanе, že omenjene Reichertove tvrdke na Dunaju.

Vznožje stajala je podobno podkvi; ta oblika je radi svoje prikladnosti najbolj razširjena. Trinožno stajalo se je pri „kontinentalnih“ drobnogledih skoraj docela opustilo, pač pa je imajo še nekatere angleške tvrdke. Na vznožju je postavljen stebrič, ki nosi ves drugi mehanizem.

Predmetna mizica *B* služi v to, da se na njo poklada ploščica s predmetom, katerega hočemo opazovati; biti mora toliko trdna,

da se ne podaja, ako se ploščica na njej semtertja premika. Mizica je počrnjena, zato da ne odbija svetlobe in ne moti opazovavca. Pri boljših drobnogledih je mizica pokrita s ploščo temnega stekla ali pa s trdim črnim kavčukom, da je tako zavarovana proti škodljivim vplivom kemičnih reagentij. Mizica ima na sredi 15—20 *mm* širok predorček,

Slika 9.

skozi katerega vpada svetloba od ogledala na predmet. Na naši sliki nam to odprtino zakriva predmetna ploščica. Pod mizico vidimo na kratkem vzvodu v premakljivi rogovilici majhno, okroglo ogledalce *S*, katero ima to nalogo, da odbija od zunaj, bodisi izpod neba ali od svetilnice vpadajoče svetlobne trakove skozi predorček v mizici na predmet in ga tako razsvetljuje. Mnogokrat

je koristno, da ta svetloba ne prihaja navpično navzgor, temuč od strani. Zategadelj visi ogledalce na premakljivem vzvodu, katerega z ogledalcem vred poljubno premičemo na eno ali drugo stran in obračamo tako svetlobne trakove od raznih strani na predmet. Ogledalce je navadno dvojno, na eni strani ravno, na drugi strani pa jamasto. Jamasto ogledalce svetlobne trakove združuje liki zbiralna leča in predmet močnejše razsvetljuje, kot pa ravno ogledalce. Za manjše povečave se rabi navadno razsvetljava ravnega ogledalca, dočim je za večje že potreba močnejše svetlobe, prihajajoče od jamastega zrcalca.

Za opazovanje pa ni koristno, ako preveč svetlobe prihaja v oko. Najlažje in najbolje se opazuje, ako se naravná od zrcalca le toliko svetlobnih trakov na predmet, da je ta sam dovolj razsvetljen; drugi trakovi naj se odstranijo. V ta namen je pod mizico pritrjena okrogla ploskvica — z a s l o n k a — katera ima 3—5 luknjic razne velikosti. Po potrebi se zaslonka zasučé tako, da pride večja ali manjša luknjica ravno pod predmet in odstrani več ali manj obrobni svetlobnih trakov. Obzor je potem bolj ali manj razsvetljen. Na naši sliki se vidi rob zaslonke na spodnji strani mizice.

Nad mizico vidimo cev T , v katero so ustavljene leče. Spodnji, nekoliko zoženi del hrani v sebi leče-predmetnice (objektiv), zgornji del pri O je okular. Glavna cev je sestavljena iz dveh cevi, ki sta tako vloženi druga v drugo, da se, kakor pri daljnogledu, lahko raztegneta ali pa skrčita. Priočnica se od objektiva lahko oddalji ali se mu približa. Navadna dolžina cevi pri naših drobnogledih znaša 160 mm; podaljšajo jo tudi na 190 mm, ali skrčijo do 130 mm. To podaljšanje, oziroma skrčenje cevi vpliva na povečavo.

Ako poveča drobnogled pri 160 mm dolgi cevi n. pr. 100krat, bode ta povečava pri skrčeni cevi le 81 kratna, pri podaljšani pa skoro 120 kratna. Če torej cev bolj ali manj raztegnemo, povečamo z istimi lečami poljubno od 81—120krat.

Že zgoraj smo omenili, da morata biti cevka in mizica tako uravnani, da ju zamoremo medsebojno zblížati oziroma odmakniti. Starejši drobnogledi in nekateri najmanjši imajo še sedaj napravo, s katero se mizica ob stebričku gori in doli premika. Ta naprava je pa imela mnogo hib, in zato je dandanes pri vseh večjih drobnogledih mizica nepremakljiva, namesto mizice se pa z optičnim aparatom v navpični smeri premika cevka.

V naši sliki vidimo glavno cev T vtaknjeno v drugo krajšo in širšo cev, ki je pritrjena na držalu a . Ta cevka je po dolgem na štirih krajih prerezana, tako da se njeni četveri deli nekoliko upogibljejo in vsled tega glavno cev nalahko oprijemljejo. Ako hočemo torej dobiti predmet v obzorje, porivamo polahkoma sukáje cev toliko časa proti mizici, da se nam predmet pokaže v obzorju.

Ta naprava pa nam zadoščuje le pri majhnih povečavah. Že pri stokratni povečavi je dostikrat zelo težavno, za nevajeno roko skoro nemogoče, zadeti pravo razdaljo, v kateri se popolnoma jasno vidi povečana slika predmetova. Zato je na vsak način potrebna naprava, s katero je mogoče cevko z lečami predmetu prav po malem približevati, ali jo od njega oddaljevati. V ta namen služi držalo a , pritrjeno na drugi cevki c , katera obsega stebrič. V tej cevki je spiralno ukrivljeno pero, ki tišči cevko navzgor, zgoraj pa se nahaja jako tanko-urezan vijak z vijakovo matico m , ki se ustavlja naporu peresa.

Ako vijakovo matico m odjenjamo, dviga moč peresa cev c z držalom a in s tem sklenjeno glavno cev T . Ako pa vijakovo matico zasučemo na nasprotno stran, se cev c zopet poniža in glavno cev približamo predmetu. Ker je višina enega vijakovega zavoja navadno zelo majhna (pri Reichertu znaša 0,3 mm), je možno dvigati glavno cev jako polahkoma za stotinke milimetra.

Oberhäuser v Parizu je okrog l. 1850. začel prvi izdelovati taka stojala. Zaradi svoje prikladnosti se je ta oblika takoj pri-

ljubila vsem raziskovavcem, in ni dolgo trajalo, da je postalo to stojalo nekako vzor-stojalo, katero so posnemali z neznatnimi izpremembami malodane skoro vsi izdelovavci

stojal. Dokler se ne gre za posebno subtilna raziskavanja, n. pr. pri bakterijah, pri diatomejah, omenjeno stojalo popolnoma zadoščuje; na njem imamo vse, kar je pri dobrem,

Čitajoča deklica.

Risal M. Sternén

drobnogledov po Franciji, Nemčiji in Avstriji. Imenuje se zato po pravici „kontinentalna“ oblika in se po svoji zunanosti izdatno razločuje od velikih angleških in ameriških

rabljivem stojalu potrebno, ni pa preobloženo s celo vrsto kolesc in vijakov, kakor jih vidiš pri največjih, najpopolnejših modernih drobnogledih.

(Dalje.)

Književnost.

Slovenska književnost.

Knjige „Družbe sv. Mohorja“ za l. 1900.

Knezoškof lavantinski Anton Martin Slomšek. Spominska knjižica ob stoletnici njegovega rojstva. Spisal dr. A. Medved, c. kr. profesor v Mariboru. Izdala in založila družba sv. Mohorja v Celovcu. 1900. 8°. Str. 192. — Izza časov blagovestnikov svetega Cirila in Metoda

Slomšek a — po ljudskem izgovoru — ali po slovniškem pravilu Slomška — je bil opisal vsestransko že Franc Kosar v posebni nemški knjigi: „Anton Martin Slomšek, Fürst-Bischof von Lavant; dargestellt in seinem Leben und Wirken“, Marburg 1863. 8°. 326 str., in slovensko v „Drobtinica“ l. 1863., a le na kratko. Ivan Macun v „Knjiž. zgod. slov. Štajerja“ (1883) in dr. Karol Glaser v „Zgod. slov. slovstva“ (1896) sta ocenila

Prvič na konju.

Slovenci skozi blizo tisoč let skoraj nismo imeli cerkvenih poglavarjev, kateri bi bili enako skrbeli za verske in za narodne potrebe svojih podložnikov, kakor naš škof Slomšek. Edini ljubljanski knezoškof, znani Tomaž Hren, v začetku XVII. veka, ki je „tubinštvo krotil, slovenstvo častil“, mu je bil podoben.

Šele v XIX. stoletju so zatem nastopili: pisatelj Matevž Ravnikar in rodoljub Jurij Dobrila, tržaška škofa, pa mecen Anton Alojzij Wolf. Njih se častno in zahvalno spominja slovenska zgodovina, ki nam pripoveduje o njihovih delih po raznih večjih in manjših spisih.

posebno njegovo književno delovanje. Fr. Jamšek v „Šolskih drobtinica“ (1887) ga je pokazal kot šolnika; M. Lendovšek v „Zbr. spisih“ I., in J. Marn v „Jezičniku“ XXIV., sta nam podala seznanek njegovih knjig.¹⁾ — A gotovo si je vsak pravi Slovenec in častivec Slomškov želel o tem domačem velikanu tudi celotnega večjega spisa v domačem jeziku. Temu je sedaj ustregel dr. Anton Medved z omenjeno knjigo. Oglejmo si jo malo natančneje ter recimo katero o nji! — Profesor

¹⁾ Razne posamične črtice gl. pri Glaserju 279.

dr. Medved proslavlja modrega, velezaslužnega moža, velikega škofa, delujočega vse žive dni za sveto vero in besedo materino.

Z živo besedo nam predočuje pisatelj v prvem delu „Slomškovo življenje in pastirovanje“. Anton Slomšek, rojen na Spodnji Ponikvi 1800. v kmetiški hiši, se je učil v Celju, v Senju in v Celovcu, postal mašnik l. 1824., kapelan na Bizeljskem l. 1825., in pri Novi cerkvi l. 1827., špiritual v Celovcu l. 1829., nadžupnik in dekan v Vuzenici l. 1838., kanonik v Št. Andražu 1844., opat v Celju l. 1846., ter knezoškof lavantinski v Št. Andražu l. 1846. V Maribor se je preselil l. 1859. in umrl tu l. 1862. Priden šolar in marljiv dijak, poučeval je že kot bogoslovec in zatem kot špiritual bogoslovce ne le v stanovski stroki, ampak tudi v slovenščini. Kot dušni pastir je bil glasovit pridigar in goreč izpovednik, sploh „vrl učitelj, pobožen mašnik, usmiljen srednik med Bogom in ljudstvom, pa tudi skrben hišni gospodar“; poleg tega je bil tudi umen nadzornik ljudskih šol in plodovit pisatelj. Posebno kot cerkveni poglavar je Slomšek znamenit kot preosnovatelj in preporoditelj svoje škofije. Skoraj vse štajerske Slovence je združil v eno cerkveno okrajino in utemeljil lastno bogoslovno učilišče in dijaško semenišče. Duhovnikom je bil pravi oče in moder učitelj in je lepo vodil bogoslovce; ukazal je vsakoletne pastoralne konferencije in uvel duhovne vaje. Med ljudstvom je osnavljal razne verske in dobrodelne družbe in pobožne bratovščine, kakor bratovščino sv. Cirila in Metoda, katera moli za združenje vseh Slovanov v katoliški veri; začel je tudi misijone in duhovne vaje za razne stanove. Bil je velik dobrotnik cerkvā; skrbno je preosnoval bogoslužni red in vneto pospeševal cerkveno petje. Marljiv in natančen je bil kot kanonični vizitator, vsem pa prijazen svetovavec in mil tolažnik z besedo in s pismom, zlasti v pastirskih listih. Blažena je bila njegova smrt. V življenju je imel mnogo sovražnikov; a bil je in ostal mož po volji božji, pobožen, prijazen in dobrotljiv.

V drugem delu nam gospod pisatelj razkazuje „Slomškove zasluge za slovenski narod“, katere si je pridobil kot pesnik, življenjepisc, cerkveni pisatelj in kot učitelj slovenskega naroda v šoli in med ljudstvom. Slomškovih pesmi je lepa zbirka; razdeljene so v pesmi veselih otrok, pesmi za kratek čas, poštene zdravičke, basni in prilike, različne pesmi in pobožne pesmi. Življenjepisov raznih oseb in stanov je dvaindvajset. „Prezvzvišeni knez in škof je poleg preprostega kaplana, slavni vojskovodja poleg delavnega kmeta, razumni in učenici zdravnik poleg milosrčne gospodinje.“ Knjig cerkvene vsebine se našteva vseh šestnajst; med njimi je več molitvenikov, zlasti: „Krščansko devištvo“ (1834) in „Življenja srečen pot“ (1837);

„Hrana evangeljskih nauk“ (1835) in „Apostolska hrana“ (1849) podajeta pridige, „Mnemosynon slavicum“ (1840) je nekak obrednik, „Djanje svetnikov božjih“ je izšlo v dveh delih (1853, 1854); „Pastirski listi“ so izšli zbrani l. 1890. in „Različne pridige“ l. 1899. Kot „šolnik posebnih zmožnosti in neprimerljive veljave“ je Slomšek ustanavljal nedeljske šole na kmetih, in bivši višji nadzornik je kot škof z velikim vplivom na naučnega ministra Leona Thuna preosnoval tedanje nemške ljudske šole po načelih zdrave pedagogike v materinem jeziku. Sam je pisal in dal pisati učne knjige, med temi izvrstni navod „Blaže in Nežica“ in „Ponovilo potrebnih nauk“ (1842—1854) za nedeljske šole, in „Berilo“ malo in veliko (1853 in 1855) za slovensko-nemške šole. Mladino je poučeval z mičnimi „Pri-povedmi za otroke“ (1832—1838), odrasle pa s prigodbo „Čujte, kaj žganje dela!“ (1841) in z „Ahacljevimi pesmimi“ (1833). Mnogo je koristil z izvrstnimi „Drobtinicami“, katere je ustanovil l. 1846. učiteljem in učencem, starišem in otrokom v pouk in za kratek čas ter jim bil najmarljivejši sotrudnik vse svoje žive dni in jim še po smrti zapustil mnogo gradiva. Po Slomškovem nasvetu ter največ z njegovo pripomočjo je bila ustanovljena naposled l. 1852. „Družba sv. Mohorja“, ki je, „kar nasledke zadeva, najplodovitejša misel Slomškove bistre glave“ ter je do danes vzrasla v mogočno drevo. Slomšek je bil kot domoljub vedno zvest načelu: Vse za vero, dom, cesarja! Njegov spomin slavi ves slovenski narod. To je na kratko glavna vsebina lepe spominske knjige.

Poznavatelj Slomška in njegovih del sicer ne nahaja tu mnogo novega. G. pisatelj sam imenuje svojo knjigo „skromno“ (str. 6); o Kosarjevem življenjepisju pravi (str. 181): „Le-tá knjiga je pač za vselej najboljši vir vsem Slomškovim življenjepisem; na njo se bodo morali vsi ozirati. Ker je pisatelj imel vso Slomškovo zapuščino na razpolago ter je bil z njim dobro znan, zasluži temeljito pisana knjiga največjo zgodovinsko verjetnost. Podlaga je vsem preiskovanjem o Slomškovem delovanju in življenju.“ Žal, da se naš življenjepisc sam ni v nekaterih točkah malo bolj oziral na isti obširni vir. Zakaj v oni, za Nemce spisani knjigi, nahajamo še marsikaj zgodovinskega iz Slomškovega življenja in delovanja, česar v tej, narodu slovenskemu podani knjigi, pogrešamo, a bi bilo zanimivo, in poučno. No, vendar mislim, da je i dr. Medved s svojim spisom jako razveselil Mohorjane. Po tej knjigi more ljudstvo njegova „odlična dela dobro in temeljito spoznati“ (prim. str. 6). Dostavimo le nekatere opazke!

Dr. Medved da delo je pisano živahno in navdušeno, z neizmerno ljubeznijo in z neomejenim spoštovanjem do Slomška ter deloma s

pesniškimi vzrosom (prim. 181 str.). No, tu in tam je pa spis vendarle malo preveč — panegiričen. Gotovo je zaslužil Slomšek hvalo in čast od vseh Slovencev, a — je pač mera v stvaréh, so vendar določene meje — tudi slavospevu.

Opisovanje mladosti se nam zdi preobširno v primeri z opisom moške in javno delavne dobe. Senj ni v Dalmaciji (str. 24.), ampak na Hrvaškem. Med glavnimi bogoslovnimi predmeti (str. 27) je gotovo tiskar iz rokopisa izpustil dogmatiko in pastoralo.

Lep je opis na str. 32: „Poznaš bizeljščino“; mična črtica o Celju str. 57; zanimivi in poučni so odlomki iz Slomškovega potopisa na str. 40—43. V Vuzenici (k str. 50.) je tudi Stanko Vraz obiskal Slomška, ki ga imenuje (V. 264) „glasovitoga gornjeilirskega literata, koj takodjer našu Danicu — ilirsku — marivo čita, i s kojim se g. 1836. u Zagrebu upoznaoh. Svršivši obično pozdravljenje i pitanje, dodje g. dekan odmah u Zagreb, te mi je opet punom vatrom ponovio prašni već kod mene kip one večere, koju je on u narodnoj kavani medju domorodci sproveo“, itd. Tam ob deroči Dravi (str. 49.) je Slomšek pripravil svojo „Hrano evang. naukov“ pač za drugi pomnoženi natisk (prim. str. 39, 122).

Umestno bi bilo, da bi nam bil g. pisatelj pribil kaj primernih odlomkov iz listov in člankov, s katerimi je Slomšek ustanavljal družbe in bratovščine in vabil vanje, kakor nam je podal nekaj o sv. Cirilu in Metodu (str. 74); zlasti še iz onih spisov, kateri niso vsakomu lahko pristopni. Posebe bi si še želeli znamenite okrožnice o osnovi in spisovanju iz župnih spomenic (libri memorabilium) iz l. 1855. Vse to bi bilo pač tudi zanimivo in poučno. Pesniški prvenci Slomškovi na str. 33, 34, 35 bi se bili lahko omenili samo po naslovih, ker so itak obče znani; a Kosarjevi pesmi (59, 60) in Raičeva (str. 66—67), kakor tudi Rajčevičeva (str. 157), ne povejo nam o Slomšku nič posebnega.

Preselitev škofovskega sedeža v Maribor, združitve malone vseh slovenskih župnij na Štajerskem v eno slovensko vladikovino in utemeljitev posebnega bogoslovnega učilišča (str. 63 sl.) — to za Slovence v cerkvenem in v narodnem oziru znamenito delo bi stavil jaz med Slomškovimi zaslugami na posebno mesto. Slomšek sam je pisal o tem v „Drobtinica“ leta 1861., katere „naj povejo Slovincem to važno dogodbo, naj jo pravijo stariši svojim otrokom, dedeki svojim unukom v vedni spomin, kdaj in kako se je stolica lavantinskega škofa v sredo drage domače zemlje preselila“. Iz tega spisa bi se lahko bilo povzelo še nekaj črtic za lavantinsko škofijo in za stolno cerkev, kakor je sprejel g. pisatelj več zgodovinskih podatkov o semenišču na str. 69. in 71. Slomšek je tudi uvel v bogoslovju za več pred-

metov slovenski učni jezik, tako da se je tedaj mariborskim bogoslovcem v prvem letu slovensko razlagalo sv. pismo starega zakona in hebrejščina, v drugem letu sv. pismo novega zakona, v četrtem letu pastirstvo, katehetika in liturgika, a razen tega v vseh štirih letih cerkveno govorništvu; tudi vsakdanje meditacije in duhovne vaje so bile tedaj slovenske.

Drugi del je bolj zanimiv za omikane čitatelje in važen zlasti za književnega zgodovinarja. Slomškove zasluge za slovenski narod je v svoji knjigi „Sveti Pavel“ itd. opisal dr. Mihael Napotnik, njegov drugi naslednik, l. 1893. (str. 119) v teh-le stavkih: „Po mojih mislih ni dosedaj za ljubo našo domovino storil menda nikdo toliko, kakor njen prvi sin, pokojni knez in škof lavantinski Anton Martin Slomšek, in to po svojih podučnih spisih, nadalje po nedeljskih šolah, katerim so oni bili oče, posebej še pa po neprecenljivi družbi sv. Mohorja, katero so oni vzbudili.“ In v glavnem razpravlja tako Slomškove zasluge tudi naš gospod pisatelj.

Slomšek kot pisatelj (str. 100. sl.) zasluži zaradi svojih slovstvenih proizvodov pač odlično mesto v slovenski književni zgodovini. Kajpada slovi bolj po svojem duhu, negoli po črki; kakor je i sam rekel o svoji pisavi (gl. Letopis Matice Slov. 1868. 124): „Jaz na oblike malo gledam, meni je stvar prvo.“

Kot pesnika ga je primerno označil že Josip Stritar v „Zvonu“ (1876. 303.) tako-le: „Pesnik ‚po milosti božji‘ ni bil Slomšek; njegovih pesmi ne smemo meriti z merilom, katero nam podaje lepoznanstvo; tudi Slomšek sam bi se ne bil pustil meriti s tem merilom; ali... je smel reči, da je postal pesnik iz same ljubezni do ljudstva, in ljubezen svet premaga. Slomškove pesmi so odsev blagega, veselega srca, čiste, pobožne duše; zato upamo, da najdejo mnogo hvaležnih bralcev.“ S to sodbo se strinja tudi naš pisatelj. — K životopisom (str. 110. sl.) se naj dodajo še iz knjige „Življenje srečen pot“ sledeči: „Sv. Ciril in sv. Metod, slovenska učitelja“, z mičnimi dostavki iz zemljepisja in narodopisja o Nemcih in Slovanih; iz „Drobtinic“ (1862) krasni sestavek „Slava rajnim rodoljubom in utemeljiteljem našega slovstva!“ v katerem je Slomšek, kakor veli Macun (str. 142), „vsem onim učnjakom, koji so od protestantov Truberja, Dalmatina in Bohoriča počenši do Prešerna in Kremplja pripomagali omikati in razvijati slovenski narod, z mogočnim jasnim svojim glasom hvalo pel.“ Članki: M. Ahacel, V. Stanič, T. Hren, J. Japel, L. Volkmer, so važni tudi v naši književni zgodovini.

Med cerkvenimi knjigami nam je „Djanje svetnikov božjih“ (str. 128) zanimivo in važno še iz nekega posebnega vzroka. Slomšek namreč piše

v uvodu tudi to-le: „Vsaki dan celega leta sveta katoliška cerkev spomin več svetnikov obhaja, ker njih za nas števila ni, pa izmed vseh sem za vsaki dan tebi — krščanska duša — ravno tisto rožico utrgal, ki je po svojem stanu ali djanju za te najbolj prav, takega svetnika ali svetnico izbral, ki se po naših slovenskih krajih sosebnost časti, lepe bele cerkve ima ali se daja otrokom v sveto ime. Pa tudi takih svetnikov življenje bereš, ki so po naših krajih hodili, učili in našim prednikom mnogo dobrega storili, so pa skoraj pozabljeni od nehvaležnih ljudi, kar je velika nehvaležnost. Bili so naši, naj tudi naši ostanejo! oni naši v priprošnjih, mi pa njihovi v posnemanju in v hvaležnem češčenju“. In v tem obziru je Slomškovo delo pač lepše in zanimivejše, negoli je pozneje l. 1867. in 1869. izdano „Življenje svetnikov in svetnic božjih“, katero sta spisala dr. J. Rogač in M. Torkar. — „Filotejo“ (str. 126.) je poslovenil Mih. Stojan, tedaj kurat na Gomilskem (gl. Marn 7, 37).

Pri „Pastirskih listih“ (str. 130) pravi gospod pisatelj: „Odlomkov iz pastirskih listov ni treba navajati, ker so vsled izdaje po družbi sv. Mohorja iz l. 1890. že vsi last narodova.“ Ker Slomšek v pastirskih listih „govori z resnobo in odločnostjo staroveškega proroka, tu in tam z ljubeznivostjo sv. Bernarda, povsod pa s prepričanjem pravega apostola“ (str. 129), zato bi pač tudi iz njih radi slišali kak „vzvišen, čudovit, rajski glas“ itd. Saj je g. pisatelj sprejel tudi odlomke iz molitvenikov in življenjepisov. Vsaj nadpisi, ki povedo kratek obseg posamičnih listov, naj bi se navedli, kakor jih je zapisal M. Lendovšek vsakemu listu na čelo. Tako bi bila spominska knjiga popolnejša in razgled o Slomškovih nabožnih knjigah dovršenejši.

K Slomškovim cerkvenim knjigam pa moramo dostaviti še dve imenitni knjigi, ki ju naš spis ne omenja: „Popoldanja služba božja za katoliške kristjane“ (v Celovcu 1855. 8°, 140 str.), in „Sveto opravilo očitne službe božje za lavantinsko škofijo“ (v Mariboru 1860. 8°, 142 str.); še nekaj drobnih knjižic navajata Lendovšek (IV.) in Marn (18.) Slomšek je hotel posloveniti tudi Sveto Pismo po dr. J. Allioliju (l. 1845.) in je že sestavil za to delo imenik štajerskih in koroških domoljubov. P. Placid Javornik v Celovcu je pa nato sam poslovenil ter obširno in učeno razložil „Prve, druge in tretje Mojzesove bukve“ (1848—1854), gotovo ne brez Slomškovega vpliva, ki je tudi še tiskovnih stroškov doplačal 500 gld. Ker so pa bili stroški preveliki, dogovorila sta se Slomšek in ljubljanski knezoškof A. A. Wolf, da je izšlo celo slovensko Sveto Pismo v Ljubljani 1856—1859 (prim. Marn 18). O „Zgodnji Danici“ (str. 131), v katero je pošiljal zlasti razna poročila o bratovščini sv. Cirila in Metoda, rekel

je Slomšek l. 1862, da želi, naj bi bila v vsaki fari njegove škofije vsaj ena, in ako je nihče ne more naročiti, naj se naroči na njegove stroške. (Gl. Marn 14.)

Lepo je opisan Slomšek kot učitelj naroda v šoli (str. 134 sl.). A njegove zasluge bi bile še očitnejše, ako bi nam pisatelj razkazal natančneje tudi dejanske uspehe po njem preosnovanih šol v primeri s prejšnjimi. O nedeljskih šolah izvemo sicer še dokaj o tem, a manj o takozvanih „trivialnih“ in občinskih šolah. Slomšek je sam o tem pisal že v „Novicah“ l. 1846. v spisu: „Bratje sv. Cirila in Metoda v naših šolah“, (gl. Zbrani spisi IV. 35. sl., kjer slika stanje šolstva v tedanji lavantinski škofiji). V „Drobtinicah“ (XXI. 1887. str. 94), pravi: „Okoli leta 1810. se je nemška vlada narodne šole lotila; tudi po Slovenskem so se narodne šole začele, pa ne slovenske, temveč trdo nemške; med kojimi sem tudi jaz učenec bil. Dobili smo A B C-tablo —: bile so le pismenke kakti raki velike, pa le nemške in latinske, slovenščine ni bilo ne sluha, ne duha. Smo slovkali in čivkali slovenska deca; pisali smo najpred nemško, potem latinsko; le v domačem jeziku ne. Imeli smo leseno blažko na remeni, katero je moral v sramoto nositi, kdor je v maternem jeziku zinol. To je bil začetek nemškutarije.“ Vredno je, da se pri Slomškovem šolskem delovanju (str. 148) omeni tudi to: Minister Thun, kateremu je bilo do razvitka slovenskega šolstva, je vprašal Miklošiča in Slomška, na kaki podlagi se naj uči v prostonarodni šoli. Miklošič je odgovoril, da tam ni mesta drugemu jeziku nego materinščini; Slomšek pa je bil za utrakvizem, katerega je potem sprejel tudi minister. (Gl. Glaser 128.) A kakor je zanimiva osnova knjige „Blaže in Nežica v nedeljski šoli“ (prim. str. 138—145.), tako je tudi prevažna vsebina „Velikega Berila“ za slovensko-nemške šole in zlasti „Ponovila potrebnih nauk“ za nedeljske šole na kmetih (str. 149). To zadnjo knjigo so spisali z združenimi močmi duhovniki in učitelji, vse pa je Slomšek osnoval, pregledal, popravil in izdal. Ta knjiga govori skoro o vseh predmetih, kateri so bili pozneje l. 1870. uvedeni v sedanje ljudske šole. Pač tudi spomina vredno.

Ljudstvu je bil Slomšek zaslužen učitelj po vseh svojih knjigah in spisih, kakor je lepo povedal že Jurij Caf (v „Novicah“ 1845, str. 31): „Prezaslužen g. Anton Slomšek, kdo li med Slovenci jih ne pozna? vsej po njihovi mili pisavi: nedolžni otročič kaže ves vesel na ‚Dober Dar‘ — ‚Blaže in Nežica‘ sta mu najljubljajša tovariša; deklica kaže na ‚Devištvo‘ — na ‚Srečen Pot‘ hlapčič, — kmet in gospod hvaležna na ‚Hrano‘ in ‚Filotejo‘ in še na veliko pisem.“ A med ostalimi spisi za ljudstvo (str. 151, 152) so res posebno znamenite znane „Drobtinice“, o katerih pravi tudi Macun (161, 135): „Na ravnost smemo

reči, da kar so Novice storile za slovenski narod, da se zbude Slovenci na narodno delovanje, to so Drobotince dopolnile posebno glede bogoslovnega življenja in razvitka. Kar je koli sposobnih umov še spalo med duhovniki, vse je znal prebuditi Slomšek, da so v Drobotincih pisali. Drobotince so po njem kot letnik ustanovljene le malo tečajev preživele svojega početnika, ker je seme po vladiki posejano tako plodilo, da se je hrana morala nuditi narodu v mesečnikih in s časom v vsaki dan izhajajočih listih.“ V „Drobotincih“ so pisali duhovniki iz vseh slovenskih škofij, največ seveda lavantski. Sodelavcev v vseh dvajsetih letnikih se šteje do 130, med katerimi nahajamo tudi nekaj posvetnih. Iz „Drobotinic“ je tudi M. Lendovšek povzel največ gradiva za „Slomškove zbrane spise“. A mnogo je še nezbranega. Kako so „kmetski krogi zajemali iz Drobotinic tisočere nasvete za čednostno življenje, pa tudi za umno poljedelstvo, živinorejo in kletarstvo; učitelji našli v njih izvrstno gradivo in bistroumne načrte za pouk; a duhovniki imeli v njih pravo zakladnico najboljših sredstev za dušno pastirovanje“ (str. 155), o tem bi bilo dobro navesti nekaj natančnejših podatkov. Kajti Lendovškova bibliografija, na katero g. pisatelj zavrača v opazki, ni vsakomur na razpolago. In uprav iz tega vzroka bi si želeli tudi natančnejših naslovov Slomškovih šolskih knjig in knjižic za ljudstvo, (prim. str. 148 in 151), kakor jih čitamo pač pri cerkvenih in nabožnih knjigah (str. 122 sl.) — Pri „Ahacljevih pesmih“ (str. 152.) g. pisatelj po pravici poudarja, zakaj so tako važne. Po znani Šafařikovi sodbi namreč obče mnenje o njih ni ugodno: „Jsou to ledajaké, jalové a bezchutné čmaraniny nějakého poluučeneého tkadlce a jiných žákův p. Achacle, nikoli národní písně.“ (Glej St. Vraz Nar. pěsni ilir. XV.)

„Družba sv. Mohorja“, „ki zraven Slomškovega delovanja največ pripomaga, da se Slovenci na Koroškem in Štajerskem prebujajo“ (gl. Macun 141), je dakako plod njegovega truda in troška. „Podlago in temelj temu društvu s tem položim, da pet sto rajniš v bankovcih temu društvu darujem“, je pisal sam. Nekaj časa ji je prepuščal čisti znesek svojih „Drobotinic“. Pozneje je dal vpisati za dosmrtna družnika po 15 gl. razen sebe tudi pónikovsko župnijsko šolo in mariborsko bogoslovsko knjižnico. S peresom sicer sam ni mnogo naravnost sodeloval, ker je imel že svoje posebno glasilo „Drobotinice“; vendar je „Društvo sv. Mohorja“ izdalo razen njegove šolske pesmarice (str. 159.) zlasti z njegovo pripomočjo še „Druge in tretje Mozesove bukve“ Javornikove, in tudi njegovo najobširnejše književno delo „Djanje svetnikov božjih“ so „spisali družniki sv. Mohorja“, kakor se čita na naslovnem listu. A Slomšek si je pridobil v Celovcu dva posebno goreča rodoljuba za družbo: Andreja Einspielerja, tedaj ka-

plana pri mestni župniji, in Antona Janežiča, na gimnaziji namestnega, na višji realki pravega c. kr. učitelja. Einspieler je bil začasni vodja društvu, in ko se je l. 1860. preosnovalo, je bil „družbi svetega Mohorja“ duševni voditelj do svoje smrti l. 1888., Janežič pa je bil tajnik društva in družbe do l. 1868. „In ti trije rodoljubi so v pravem pomenu besede trije temeljni kameni, na katerih se je sezidal zdaj tako veličastni dom „Mohorjeve družbe“, (dr. J. Sket v Slov. Večern. leta 1892. 6.) Družba bi najbolje in najlepše se izkazala „hvaležno hčer svojemu veledušnemu očetu“ (prim. str. 6.), ako bi bila na novo izdala in založila vse njegove knjige in spise.

K Slomškovim nagovorom o domoljubju, ki so navedeni na str. 167. in sl., naj bi bil pisec dosledno podal iz istih Drobotinic (XXI.) tudi kaj s str. 102, 103... Na str. 174 omenjena „graja odpadnikov“ se glasi v izvorniku drugače! — Spomin Slomškov (str. 181) časti tudi slovenski pisatelj Jos. Stritar v „Zvonu“ (1876. 303), ko piše: „Slomškovih spisov nam pač ni treba obširno priporočati; vsak Slovenec pozna Slomška in njegove zasluge zlasti za prosto ljudstvo. Še zdaj se radi spominjamo, s kakim veseljem smo brali njegove „Drobotinice“.“

Malokdó je znal tako kakor Slomšek govoriti s prostim ljudstvom; vidi se mu, „da mu gre vsaka beseda od srca, da mu izvira iz blage duše in iz gorke ljubezni do svojega naroda“. Macunov izrek na str. 181 je pa ponovljen doslovno, kakor je bil naveden že na 101. str. Razven tega se tudi nekaj ponavlja iz oboje „Hrane“ (prim. str. 49 pa 123, 127.)¹⁾

Jezik je v knjigi v obče lep, gladek in prijeten. Tu in tam se vidi, kakor da je hotel g. pisatelj posnemati slavljence. Ali — nekatere zastarele besede in tuje oblike naj bi bil vendar opustil, kakor so: „zadeva“, „šolski ogleda“, „sadjereja“, „namestnija“, „sodnija“, „premoženje“, „podati se kam“, „dopadenje imeti“, „dopadljiv“, „stopnice peljejo“ idr., dovršno obliko „lepo popiše“, adv. „nekdaj“ za prihodnji čas, glagol na koncu stavka itd. Večkrat smo zapazili istorečja: „radost občna in splošna“ (58), „prostosti in svobodi“ (73), „njegove čednosti in kreposti“ (86). Med slikami pogrešamo vuzeniške cerkve.

Te opazke smo dostavili lepi knjigi, da se Slomškovo življenje in delovanje spozna natančneje. S to knjigo sta si g. pisatelj in „družba sv. Mohorja“ zaslužila našo hvaležnost, in upamo, da bo dosegla knjiga svoj lepi namen: „Navdušiti ves narod za Slomškova odlična dela, da bi jih dobro in temeljito spoznali ter se zvesto ravnali po njih.“

Andrej Fékonja.

¹⁾ Kosarjev slovenski spis o Slomšku (stran 181.) je preložil Fr. Klima na češki jezik v Brnu l. 1882, ter tako tudi Čehe seznanil s Slomškom.

Hrvaška književnost.

Povjestni spomenici slobodnoga kralj. grada Zagreba. Na sviet izdao Ivan Krst. Tkalić. Svezak šesti. Str. XXXI + 537 v veliki osmerki. Zagrebško mesto se lahko ponaša s svojo slavno in zanimivo zgodovino, in zato je hvalevredno, da je začelo l. 1889. izdajati svoje zgodovinske spomenike. Mesto je izročilo izdajanje teh spomenikov znanemu zgodovinarju Ivanu Tkaliću, rojenemu Zagrebčanu, kateri se je z neumorno marljivostjo poprijel dela in v nekaj letih izdal šest debelih zvezkov, ki obsegajo natančne podatke za zagrebško zgodovino v srednjem veku. V prvih treh zvezkih je izdal vse listine od l. 1093.—1526., a v sledečih treh zvezkih sodnje poklice in obsodbe (libri citationum et sententiarum od l. 1355.—1448.) Šesti zvezek, kateri je pred kratkim izšel, obsega dobo od l. 1412—1448, ko je moralo mesto mnogo pretrpeti od mogočnega grofa Ulriha Celjskega, kateri je že prej gospodoval v sosednjem Medvedgradu, a l. 1445. postal ban. Sodnji zapisniki so zelo zanimivi, ker pojasnujejo najbolj tedanje življenje v Zagrebu. Zgodovinar najde v njih mnogo doneskov za kulturno zgodovino, a pravnik bodo zanimale tedanje postave in pravne razmere.

Bilo bi zelo koristno, ko bi pravniki te postave vzporedili z zakoni drugih narodov in podali natančen pregled hrvaškega domačega prava iz srednjega veka. Marljivemu zgodovinarju, kateri je otel te zapisnike pogubi in pozabljivosti, želimo, naj bi skoraj izdal še preostale zgodovinske spomenike starega Zagreba, sebi in svojemu rodnemu mestu na čast in slavo. *Janko Barle.*

Petar Barbarić. Hrvatski uzor-mladić. — Napisao Ante Puntigam D. J. Sa slikama. Zagreb. Tisak i naklada Antuna Scholza 1900. — Krasna knjižica po obliki in vsebini. Pisatelj jo je posvetil hrvaški mladini. Mi pa srčno želimo, da bi se tudi slovenska mladina seznanila z njo in z nje junakom — Petrom Barbarićem, vzor-mladeničem. V življenjepisu vpleta pisatelj tudi zgodovino travniške gimnazije. Živo, navdušeno nam slika g. pisatelj kratko, a vzorito življenje mladeniča, sina bratskega nam naroda hrvaškega, sina „kršne Hercegovine“. Rojen v Klobuku v Hercegovini dne 19. vel. travna 1874. je Peter že v mladosti kazal izredno nadarjenost in plemenito, pobožno srce. Dovršivši osnovno šolo v Veljaci, je šel najprej v neko trgovino v Vitinu. Pa ni ostal dolgo tam. Ko je ravnatelj nadškofijskega deškega semenišča v Travniku poslal učiteljem

ljudskih šol v Bosni in Hercegovini poziv s prošnjo, naj mu sporočé darovite mladeniče, ki bi se želeli posvetiti duhovskemu stanu, je prišel Peter Barbarić po posredovanju učitelja v Veljaci v Travnik v deško semenišče. Kmalu, ko je Avstro-Ogerska zasedla Bosno l. 1878., se je namreč nadškof vrhbosenski odločil, da zida za izobrazbo duhovenstva v Travniku semenišče s popolno gimnazijo, katero bi mogli obiskovati tudi zunanji dijaki brez razlike veroizpovedanja. Upravo zavoda je poveril nadškof Družbi Jezusovi. Semenišče se je začelo zidati l. 1882. Razredi gimnazije so se stopnjema otvarjali. Leta 1888. je stalo že vse poslopje; l. 1889. se je že otvoril zadnji, osmi razred. Prav tega leta je prišel Barbarić v to semenišče. Bil mu je najboljši gojenec, najboljši po veliki nadarjenosti, čudoviti pridnosti in izredni pobožnosti. Živel je, a tudi odmril prehitro, kakor drugi sv. Alojzij, kakor drugi Pavel Kolarić, ki je kot bogoslovec v Germaniku v Rimu l. 1862. umrl uprav blažene smrti. Umrl je Peter Barbarić kot osmošolec 15. mal. travna 1897. dva dni potem, ko je bil sprejet v Družbo Jezusovo, umrl lepe smrti, a na žalost svojih predstojnikov in vseh sošolcev. Res želeli je, da tega vzornika-dijaka spoznajo tudi naši mladeniči. Knjižica je pisana v lahkoumevni hrvaščini in jo krasi polno slik. *Dr. M. P.*

Objavljenje, spjevao Milivoj Strahinić, izhaja v snopičih po 12. kr. v Reki v založništvu Edmija Mohorića. „Objavljenje“ je epopeja in nekak posnetek „Divine komedije“. Glavni osnutek je enak, le ta razlika je med obema, da Strahinića ne vodi Virgil, ampak Dante, ter da so stance zložene v srbskih peterostopnih trohejih, in pa tudi še, da se pesnik bolj ozira na zgodovino svojega rodu. V peklu n. pr. srečujemo tudi že Stambulova, Milana, Dežmana itd. „Objavljenje“ je vsekako zanimiva prikazen. Izšlo je sicer že l. 1883. v Dubrovniku, a v cirilici.

Pesnik vpleta razne refleksije o svetu, o usodi narodov in slavnih mož. Zanimiv je snopič 6. in sicer „Noč“ V., kjer proti koncu izraža željo, da se združijo vsi južni Slovani:

Vrz'te jade i neslogu rúznú,
pa bratimsku prihvatite vjeru,
a haljinu promjenite tužnu.

Tu pa tam je vsekako nekam smešen v obsojanju. Zdi se, da je pesnik turške ali mohamedanske vere, ker Turke še najmileje sodi.

Sicer pa je jako težko umljiv. Verzi so precej trdi. *J. Šanda.*

To in ono.

Naše slike. Na str. 67. je podoba dr. Antona Dolničarja pl. Thalberga, posneta po kipu, ki stoji v ljubljanski stolnici poleg Dizmovega oltarja. Ime umetnikovo ni vklesano v kamenu, a sodimo, da je tudi ta kip izdelal slavni Francesco Robba, ki je ljubljanskemu mestu izvršil mnogo umetnin. Robba se je oženil z Mislejevo hčerjo l. 1722, kip je pa izklesan l. 1721. Robba je moral biti torej že v Ljubljani, ko se je izdelal ta kip, in zelo verjetno je, da ga je on izklesal, ker delo samo popolnoma govori zanj. Kip je iz belega marmorja, ozadje pa iz temnega. Celotni vtis je jako lep, delo pa skrbno in natančno. — „Moja duša poveljuje Gospoda“ (str. 73.) je prva vrsta lepe pesmi, katero je zapela blažena Devica, ko je šla obiskat teto Elizabeto. Krasna pesem je veličasten slavospev božje dobrote in usmiljenosti. — „V malin“ nosi kmetič vrečo pšenice. Kdo ga še ni videl našega kmeta v irhastih hlačah, trdne postave in vitke rasti! Motiv je iz gorenjske strani ljubljanske okolice.

O pokojnem dr. Frančišku Lampetu je pisal v poljskem znanstvenem časopisu „Przeglądu Powszechnem“ (Tom. XXXIII. 1892. str. 321) znani pisatelj jezuit Jan Badeni sledeče: Ker mi je gospod Lampe hotel izkazati hvaležnost za neki pred nekaj leti poslani mu dopis o poljskem časopisju, me je spremljal po Ljubljani in vodil po bližnji okolici. Pri tej priložnosti sem si dovolil, opozoriti ga na to, da naj se preveč ne trudi, ker ne bo moglo njegovo slabo zdravje dolgo prenašati tako velikega bremena. „Da, resnica!“ je odgovoril, težko si oddahnavši, in si je obrisal obilni pot, ki mu je stopil na čelo, ko je korakal na neko goro, ki ni bila ravno preveč strma. „Resnica! Malo preveč je; toda pri nas je mnogo dela, a še tako malo delavcev, da mora eden delati za mnogo drugih. Res nam manjka še vsega na vse strani, zato moramo delovati vsestransko brez zistematičnosti, katere si sicer želimo, a je v današnjih razmerah nemogoča. Dobro vemo, da mnogo sadov našega truda ne bomo gledali sami; a pri vsem tem nas navdaja veselje, da postavljamo temelj za prihodnji rod. Jaz sam sem izdal par apologetičnih modroslovnih del, pri katerih nisem mogel računati in ne računam niti na to, da bi se znatno pokupila, niti na to, da bi našla veliko število čitateljev. Res, to ni nikako veselje za pisatelja, in večkrat me obhaja izkušnja: „Piši rajši v nemškem jeziku!“ — toda to izkušnjo si odganjam z nado, da s svojim delom vsaj pripravljam pot bolj srečnim potomcem. Ko bi mogli uvesti pri nas hrvaščino kot književni jezik, bi nam bilo za sedaj še najhitreje pomagano in imeli bi poroštvo, da naš trud ne bo zastoj. Toda ali je to

danes mogoče? V vsakem slučaju smo mi danes pionirji, a pionirji nikdar in nikjer ne morejo računati na lahko življenje, morajo se vpreči v vsako delo, naj prihaja od katerekoli strani, morajo sami vse umevati in vse delati.“ — Še najbolj se nam pojasnijo te besede, če pogledamo v stanovanje tega energičnega vodje in urednika v Marijanišču: Celi kupi knjig iz vseh znanstvenih strok se dvigajo; na mizah, naslonjačih in stolah je polno dnevnikov, časopisov in slik. Na strani stoji fotografični stroj, njegov zvesti tovariš, kadar gre vun na deželo, kakor mu je bil zvest spremljevalec na popotovanju po Palestini. A zraven so celi kupi šolskih listin poleg težkih folijantov srednjeveških teologov. Oko mi je dalje časa nemirno gledalo okoli, predno se je orientiralo v tem uredniškem „tohu-va-bohu“ in našlo podolgasti zeleni sešitek, na katerega naslovni strani se vije nad sliko Ljubljane krasni napis: „Dom in Svet“. Najinim združenim močem se je posrečilo najti in potegniti izpod popirja nekaj zadnjih števil. Simpatični, skromno in preprosto, a zelo skrbno urejeni, na katoliški podlagi ustanovljeni list je nam še tem ljubši, ker poroča, kolikor mu je mogoče, o poljskih zadevah in priporoča poljske knjige in izdaje. Gibčni urednik mi je še povedal, da namerava kmalu na uvodnem mestu priobčiti sliko in življenjepis kard. Dunajevskega.“ — Ks. Jan Badeni je mnogo pisal o sociologiji in etnografiji ter je zaradi teh študij potoval po deželah južnih Slovanov, ko je obiskal dr. Frančiška Lampeta. Umril je kot jezuitski provincijal v Krakovu.

† *Dr. Alfons Mosche.* Dne 15. prosinca t. l. je umrl v Ljubljani odvetnik dr. Alfons Mosche v 62. letu svoje starosti. Rojen je bil l. 1839. v Ljubljani. Pridobil si je zasluge za pravno slovstvo slovensko. L. 1881. je ustanovil list „Slovenski Pravniki“, ki ga je urejeval do konca l. 1883. Mnogo je sam spisal za ta list in znal pridobiti odlične juriste za sodelovanje. Velike zasluge ima za slovenski prevod občnega sodnega reda. L. 1888. je zopet začel izdajati „Slovenski Pravniki“, začetkom l. 1889. ga je pa izročil društvu „Pravniki“, ki se je tedaj ustanovilo in izdaja list še danes. L. 1898. je bil izvoljen predsednikom odvetniške zbornice, in pod njegovim predsedstvom se je začelo delovati za višje deželno sodišče v Ljubljani. Mnogo se je trudil, da doseže slovenščina enakopravnost pri sodnih uradih. Bil je jako izobražen mož obširnega znanja in je zaradi svojih prijetnih družabnih lastnosti užival občno spoštovanje.

Petdesetletnico svojega obstanka je praznovala 12. prosinca ljubljanska trgovska in obrtna zbornica. V proslavo tega dogodka je sklenila,

da se v Ljubljani ustanovi višja slovenska trgovska šola. V ta namen se je takoj določil znesek 20.000 K.

„*Matica Hrvatska*“ je imela prošlo l. 11.017 članov in dohodkov 41 444 gld. 28 kr. Med člani je tudi precej Slovencev, v Ljubljani vpisanih 65. Za l. 1899. je izdala „*Matica Hrvatska*“ trinajst knjig.

Češki slikarji. Na Dunaju so vzbudile veliko zanimanje razstave čeških umetnikov. Razstavili so svoje slike Úprka, Sochor in Hudeček. Eno Úprkovo sliko je kupilo učno ministrstvo. Z imenom „Manes“ so razstavili svoje slike češki „secesionisti“, ki so se ločili od praškega „Rudolfina“ in šli svoja nova pota v „društvu izobrazujočih umetnikov“. Brožík, Hynajs in Myslbek, ti stari, priznani mojstri, veljajo sicer v tujini za prvake čeških umetnikov, a doma nimajo naraščaja. „Njihova doba je minula“, pravijo „mladi“. Med temi „mladimi“, ki so razstavili svoje slike v „Manesu“, so si pridobili ime Bílek, Aleš, Preissler, Slavíček, Sucharda, Švabinský i. dr. Te razstave so pridobile Čehom častno mesto med avstrijskimi umetniki. V istem času, kakor „Manes“ na Dunaju, je razstavil v Parizu svoje slike Václav Radimský. Vsi ocenjevalci sodijo soglasno, da je Radimský jako nadarjen in čisto originalen umetnik. Skoro vse njegove slike so pokrajinske; njegovi obrazci iz prirode so živahni in sanjavi, zlasti gozdni oddelki so čaroviti. — Julieta Adam, znana francoska pisateljica in izdajateljica lista „Parole française à l'Étranger“, se je zelo laslavo izrazila o knjigi „Praga Parizu“ (Prague à la Ville de Paris), katero so praški umetniki poslali v imenu cele Prage Parižanom v dar. J. Adam piše: „Ta nenavadno krasni album me je napolnil z navdušenjem za češko umetnost, za lepoto in originalnost čeških stavb, za krasoto praških razgledov. Očarale so me te vabljive slike, očarala me je velikost in mamljivost češkega narodnega duha.“ V Parizu se za to češko delo mnogo bolj zanimajo, kakor v Pragi in prisojajo temu albumu nekoliko več važnosti, nego je ima dar, katerega poklanja vsakdanja uljudnost.

Knjižnice v Avstriji. Najstarejše knjižnice v Avstriji so samostanske knjižnice. Med njimi jih je več, ki imajo po 20.000 do 100.000 knjig in zelo dragocene rokopise. To je čisto umevno, ker je v starih časih razen redovnikov in duhovnikov le malokdo maral za knjige. Sedaj je seveda mnogo samostanskih knjižnic izginilo, ker je posvetna oblast pred sto leti samostane ali odpravila ali pa vsaj zelo opustošila. Na stotisoče važnih knjig in rokopisov se je pri tem pogubilo, mnogo se jih je pospravilo po državnih knjižnicah. Izmed vseučiliščnih knjižnic je najstarejša p r a š k a, katera je bila ustanovljena

precej po ustanovitvi tamošnjega vseučilišča in kateri so podarili dragocene knjige privatniki in samostani. Zdaj ima 236.334 zvezkov, 3888 rokopisov in 1604 listin. Še večja je dunajska vseučiliščna knjižnica, ustanovljena l. 1777., ki ima 540.600 zvezkov, 5900 rokopisov. Knjižnica v Gradcu ima 100.000 knjig in 1729 rokopisov, knjižnica v Inomostu 150.000 knjig in 1080 rokopisov, v Lvovu 150.000 knjig, v Černovicah pa 75.000. Med vsemi avstrijskimi knjižnicami je največja dunajska c. kr. dvorna knjižnica, ki ima 600.000 knjig. Med naučnimi (licealnimi) knjižnicami jih je mnogo jako bogatih. Solnograška ima 85.000 knjig, olomuška 72.000, ljubljanska licealna knjižnica ima 54.000 knjig, med katerimi je posebno veliko slovanskih spisov in 430 rokopisov. Med zasebnimi knjižnicami je največja Liechtensteinova na Dunaju s 100.000 knjigami in 252 prvotiski. Baron Helfert v Klosterneuburgu pa ima zanimivo, prav posebno knjižnico, v kateri so skoro vse knjige in spisi, ki se bavijo s političnim gibanjem l. 1848. Razni samostani imajo še velike in lepe knjižnice, zlasti benediktinci, frančiškani in jezuiti.

Olivier Destrée je v belgijskih literarnih krogih dobro znano ime. Nedavno se je izpreobrnil in stopil v samostan. „Kaj vas je pa k temu nagnilo?“ ga je vprašal neki prijatelj, ki je z njim sodeloval pri listu „Journal de Bruxelles“. „Ko sem potoval po Italiji“, odgovori Destrée, „sem bil ves očaran od krasnih umetnin, ki jih je ustvaril katoliški duh. Posebno me je pa prevzel trenutek, ko sem stal v avdijenci pred sv. očetom. Do tedaj nisem mnogo mislil na verske stvari, zdaj sem pa začel sam proučavati verska vprašanja, in ko sem videl, da je v cerkvi doma prava izobraženost in omika, sem sklenil, da se ji popolnoma vdam“. Vedno pogosteje se čuje, da veliki, po pravi omiki hrepeneči možje ne najdejo zadovoljstva v plitvi svobodomiselnosti, ampak se vračajo k pozitivni veri.

Nemško knjigotrštvo ima na Avstrijo mogočen vpliv. L. 1899. je prišlo iz nemškega cesarstva v našo monarhijo knjig v vrednosti 31 milijonov mark. Zato ni čudno, če se obnašajo Nemci kot naši učitelji in gospodarji.

Romarji v svetem letu. Prošlo leto je prišlo 223 večjih romarskih družb v Rim, ki so pripeljale okoli pol milijona katoličanov h grobu sv. Petra, da se poklonijo Kristusovemu namestniku, da izpričajo svojo vero in prejmejo odpustke svetega leta. Ti so zastopali vse kraje sveta in vse narode. Iz našega cesarstva je prišlo 41 velikih romarskih vlakov, da ne štejemo onih, ki so romali posebej. Tudi Slovenci smo se kot narod šli poklonit v Rim sv. očetu.

Popravek. Na str. 85. je povesti „Na vojvodskem prestolu“ dostaviti (Dalje.)

Pogovori.

Tako je na svetu: Zdaj so še pogovorom vzeli polovico prostora! List izhaja enkrat na mesec, torej dobimo platnice samo enkrat. In vendar bi toliko teh dobrih „pesnikov“ in „pesnikinj“ rado izvedelo, kaj mislimo o njihovih proizvodih. Zato bomo morali biti že bolj varčni z besedami in bolj nakratko soditi prvence. Čim krajše, tem odločneje!

G. —j. Vi želite „kratke ocene“ na platnicah. Vaše tri pesmice so tudi prav kratke, kar je na njih še najbolj prikupljivo. Zunanja oblika, misli, logika — vse to kaže, da niste samo mehanično naredili nekaj rim in da utripa v Vas nekaj pesniške žile. Se-li bo pa dovolj ojačila in boste-li nam poslali še res kaj boljšega, bo pokazala Vaša dobra volja. Prva „Moj vrt“ je jako temna in prav imate, ko pravite:

In jaz, ko druge
vrte zrem,
zakaj solzim se,
dobro vem . . .

To veste pač samo Vi, ker iz trikitne pesmice ne moremo izvedeti, zakaj se — solzite. Tretja je mala igrača, brez pomembnih rim, a misel precej izvirna. Drugo zapišemo tukaj, da vsaj eno prinesó platnice.

Z a m a n.

Ko žalost obide
človeško srce,
le pesen oblaži
pekoče gorjé.

Ko v srce pa leže
nemir ti teman,
vsi glasi zastonj so,
vse pesmi zaman.

Zato ne pustite nemira v srce, morda vendar take drobne pesmice, kot so Vaše — ne bodo zaman.

G. *Demetrija*. Premenili ste ime . . . a duha ne in oblike tudi ne. Pravite: „Ker mi pokojni gospod urednik svoječasnó ni odrekel pesniške žile, zato se drznem sedaj i Vas nadlegovati s svojo prošnjo“ — namreč, da se natisnejo pesmice v listu. Imamo pred seboj Vaše prej poslano, kar jih nismo mogli še oceniti in par novejšega datuma. Prvič ste krstili prvo „Ne smeva“ — drugič pošiljate ravno isto pod „Kako?“ Premenili ste drugo kitico. A ne prvič ne drugič ni pesmica popolna. Na ritem pazite premalo

in naglašate besede, kakor Vam prav pride. Spomnite se vendar, da smo že ponavljali tolikrat, da naj bo pesem merjena — drugače ni prijetna, „če žali uho“. Tudi doslednosti ne poznate v rimah. Zdaj vežete prvo vrsto s tretjo, zdaj tretjo s četrto, ali sploh ne. Rekli smo že, da so „novostrujarji“ precej ali celo svobodni v tem, toda mislimo, da kar je bolj umetno, je gotovo bolj popolno, in tako preziranje gotove, stalne oblike, ni napredek, marveč nazadovanje. Vaša „Zakaj“ je taka. Pa nima tudi nič posebno pesniškega v sebi — tako, da moramo reči ob koncu tudi: Zakaj? čemu ste jo zapeli? Nič bolje se ne moremo izraziti o „Roži“. Misel bi še nekaj bila, a oblika je do cela ponesrečena. Kaj hočete rimati na . . . „list za listom“ — ne moremo uganiti, ker niti brati se ne dá beseda, ki ste jo zapisali. Ali jo hočemo zapisati?

Rožo, ki si mi jo daroval,
negovala sem skrbno.
Saj listič vsak je zatrjeval,
da ljubiš me zvesto.

Odpadati list za listom
roži je začel.
I ravno takim (?)
si zapuščati me jel.

Listje vse je roži odpalo. —
I ljubav tvoja je minila.
Kaj o vsem mi je ostalo?
Strto srce — prevara nemila.

Ubogo „strto srce“! Ali bo imelo še kaj moči, da zapoje kako boljšo pesem? Pesniške žile naj Vam tudi mi ne odrekajmo — ali odrekamo Vam vendar pesniški vzlet in pa doslednost v mislih in v besedi.

G. *Borovski*. „Ker je vaš list res miza, okoli katere se naj zbiramo mladi pesniki, se drznem Vas nadlegovati i jaz z nekaterimi slabimi pesmimi. Vem, da niso dosti vredne, a naj bo. Bog daj, da najdejo le na platnicah svoj prostor, in sem zadovoljen. Prosim pa ostre kritike.“ Tako Vi — in mi? Lahko bi Vam zamerili, ko nam že naprej poveste, da nas hočete nadlegovati s „slabimi pesmimi“, a Vam ne bomo, ker mislimo, da govorite, pišete le v svoji skromnosti tako. Naj povedó pesmi same, kakšne so.

Bolje.

Plava tihi mir po zemlji,
krila stré tihotna noč.
Bledi krajec žarke meče,
pase zvezde plavajoč itd.

Prve pesmi naj bo ta kitica dovolj, in bravci lahko že povzamejo, da niste nič prehudu sodili sami sebe. Ta „tihotna noč“, ki krila „stré“ — pa ta „bledi krajec“, ki žarke meče pa plavajoč zvezde pase, pokažeta dovolj, da bi res nadlegovali častite svoje bravece, ko bi jim hoteli podati celo. Misel sicer ni nelepa v „pesmi“, namreč:

Boljše nič imeti,
ko bogastvo pa solze.

ali oblika se Vam ni posrečila, in vsiljuje se nam misel, da ste hoteli narediti, skovati ob tej misli pesem, ki pa slabo izraža dobro misel. Nič boljšega ne moremo trditi o drugi:

Upanje.

Po dolini doli
megla se mi vleče;
po gorah okoli
solnce žarke meče itd.

Pri Vas vse „meče“, zato pa tudi Vi „mečete“ besede kar vprek, da le kaj zapišete. Tudi „mladi pesniki“ morajo trezno misliti, če hočejo biti „pesniki“; pa ne samo misliti, ampak morajo mislim dati tudi prikladno besedo. Drugače je samo nekaj quid pro quo. Da se ne bo sodilo, da smo „preostri“, ko Vi prosite le „ostre kritike“, in da dobé

bravci vsaj eno celo Vašo, naj zapišemo tretjo, dvokitno:

Spet.

Ura kliče me k pokoju.
Preminul mi spet je dan.
Starši sem — — — ter k robu groba
ah premaknjen za cel dan.

Dnevi bodo mi iztekli
žitja ure — — z letmi vred.
Zvrnil bom se v grob izkopan,
dušo vzame Stvarnik spet. — — —

Zakaj naslov „Spet“? Menda, ker je zadnja beseda: „spet“. Misel je sicer lepa, resna, vredna, da se ji posveti pesmica — ali v tej obliki bi človek skoraj izgubil resnost misli. „Imam li kaj pesniškega daru? Sam spoznam, da ne mnogo, vendar bi rad slišal isto še iz Vaših ust.“ — To ste dodali koncem svojih „pesmi“. Ali Vam bo res lažje pri srcu, če pritrdimo Vaši sodbi? Nekaj pesniškega je pač več ali manj v vsakem človeku, in Bog zna, ali je kdo, ki ne bi poskušal svoje zmožnosti ob kaki „pesmi“. Da-li je pa vse „pesem“, kar se zapiše in „poje“, to pač razsodi vsak sam, ako pozneje kdaj trezno prebere, kar mu je tak „pesniški trenutek“ narekoval v „zgrizeno“ pero. Odrekati Vam nočemo čutečega srca — tudi ne zmožnosti: a ta je nekako taka, kakor je v vsakem lepem kamnu zmožnost, da postane iz njega lep kip. Kip pa je šele tedaj, ako človek kamen obdela. — Upamo, da smo dovolj jasni in Vi — zadovoljni? Zdravi!

M. B.

P. n. naročnikom „Dom in Sveta“.

Upravništvo „Dom in Sveta“ najuljudneje prosi p. n. naročnike, naj kmalu pošljejo naročnino za tekoče leto, da vemo v tiskarni določiti število izvodov.

Mnogi naročniki so še na dolgu s naročnino za lansko leto; tudi takih je precej, ki so naročnino dolžni za več let. Zlasti te prosimo, da poravnajo svoj stari dolg, ker jim sicer pri najboljši volji ne moremo več pošiljati lista, katerega izdajanje nam povzročuje ogromne stroške. To številko pošljemo še vsem naročnikom, prihodnjo pa le onim, ki so vsaj za pretekla leta plačali naročnino ali pa naznanili, kdaj to v najkrajšem času storé.

Upravništvo „Dom in Sveta“.

Pri zibeli.

Besede *A. M. Slomškove*. — Za visoki glas s spremljevanjem klavirja zložil *dr. Evgen Lampe*.

Zmerno. *p*

The musical score is written for a high voice and piano. It consists of four systems of music. Each system has a vocal line and a piano accompaniment. The piano accompaniment is written in two staves (treble and bass clef). The key signature is one sharp (F#) and the time signature is common time (C). The tempo is marked 'Zmerno.' and the dynamics are 'p' and 'pp'. The lyrics are in Slovenian and are written below the vocal line. The piano accompaniment features various rhythmic patterns, including triplets and sixteenth notes.

1. A - jaj, a - jaj ljub-ček moj! De - te tru - dno
si no - coj. A - jaj, a - jaj, a -

jaj! A - jaj, a - jaj, de - te mo - je, a - jaj, a - jaj,

ljub - ček moj! 2. Pri - di, pri - di, gr - li - ca, boš mi de - te

mf

zi - ba - la. De-te moje sladko spalo in ne bode se jo-ka - lo. 3. Zu - naj le-po

mf

Ped. *

ja - gnji - če, ja - gnje le-po be - lo je, jagnje bode priskakalo,

f

Ped. * Ped. * Ped. *

jagnje bode priskakalo, mo - je de - te po-zi - ba - lo.

p

pp

Ped.

pp

A - jaj, a - jaj, de - te mo-je, a - jaj, a - jaj, ljub - ček moj! 4. Le - po rožice cve-

mf

mf

* Ped. * Ped. * Ped. *

to, be - lo ino pisa-no, ju - tri bova zgodaj vsta - la,

pp

pp

mf

bo - va lepe rož'ce bra - la, lepe, lepe rožice, bele ino pi - sa - ne.

mf

Ped.

p *mf*

A - jaj, a - jaj, de - te mo - je, a - jaj, a - jaj, ljubček moj! 5. Pri - le -

p *mf*

* Ped. * Ped. * Ped.

ti - te an - gel - ci, Vi ne - beš - ki dru - že -

cum 8va

* Ped. * Ped. * Ped. * Ped.

p

ji! Bo - te dete mi var' va - li, nje - mu sladke sanje da - li,

p

f

pri - le - ti - te, pri - le - ti - te, priletite an - gel - ci!

f

Ped.

pp A - jaj, a - jaj, de - te mo - je, a - jaj, a - jaj, ljub - ček moj! *mf* 6. Ka - dar pridno

pp * Ped. * Ped. * *mf*

de - te spi, Lju - bi Bog nad njim bedi, Ka - dar dete tiho a - ja,

f

Bog mu sladke sanje da - ja, Bog mu sladke sanje da - ja.

pp A - jaj, a - jaj, de - te mo - je, a - jaj, a - jaj, ljub - ček moj!

pp Ped. * Ped. * Ped. * Ped. *

